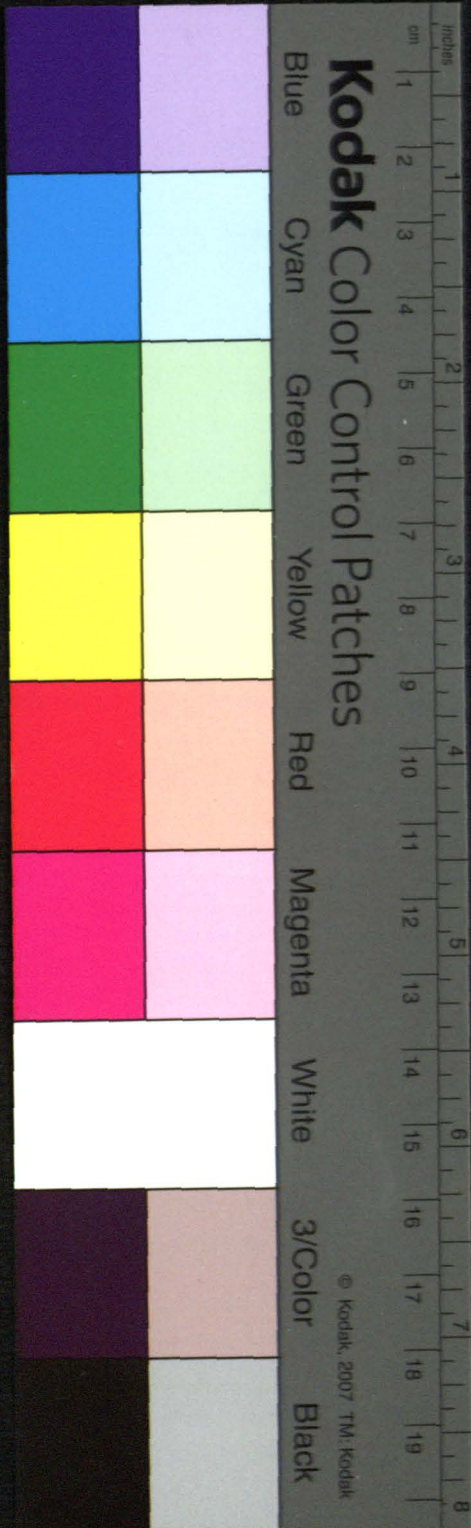
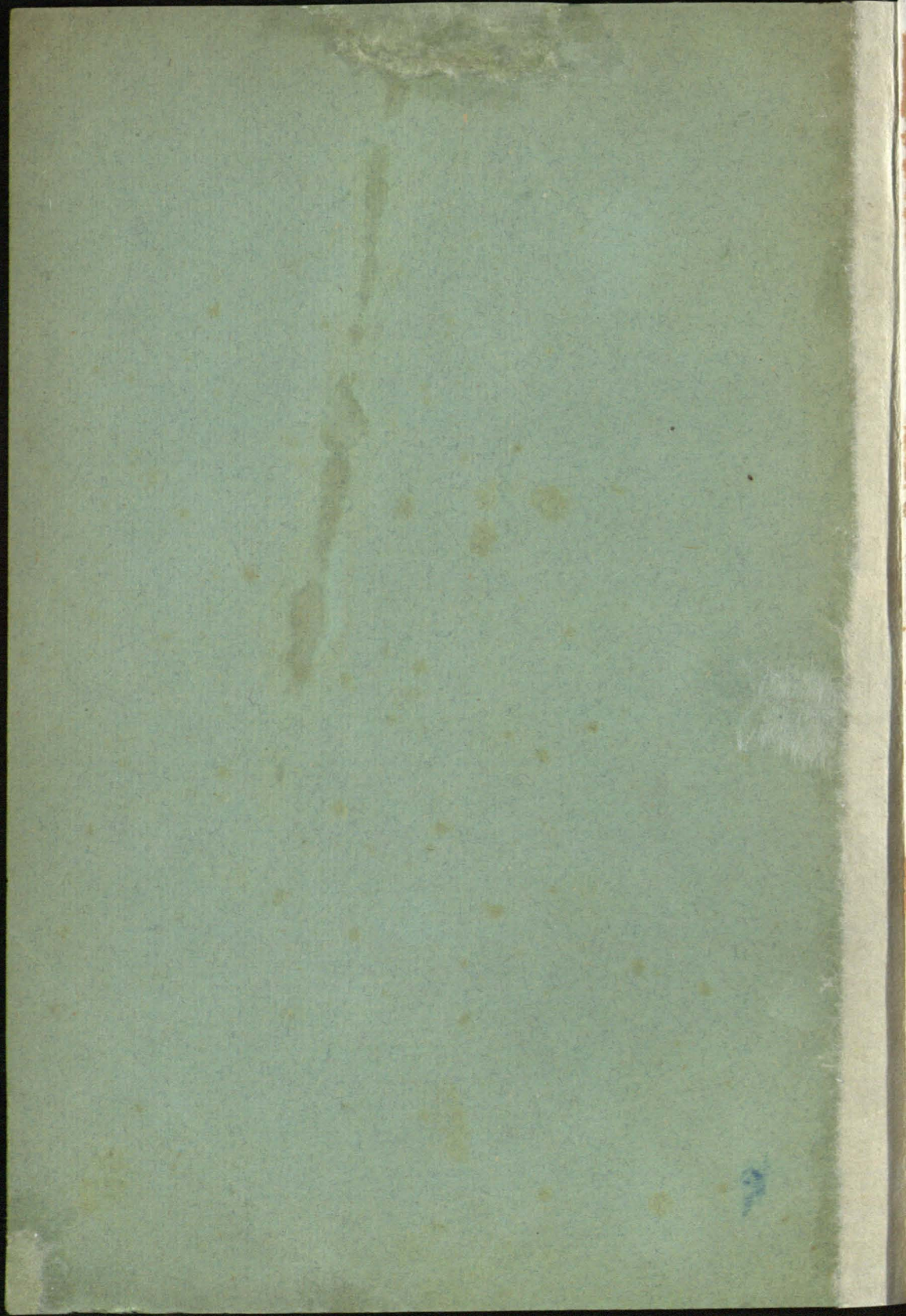
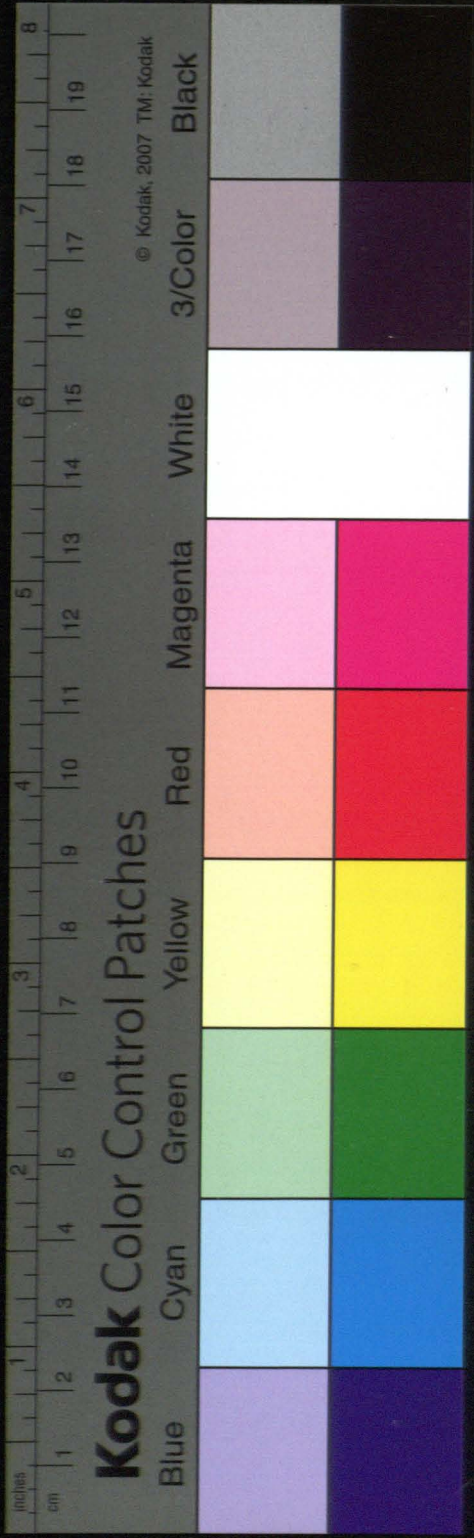

Žinyčia

№ 3.

1901.

Atsakomas Redaktorius ir Administratorius

Jurgis Lapinas, Tilsit, Germany.

20419

Žinyčia

Apšviestiesniųjų Lietuvių Laikraštis,
išeinąs neapribotame laike.

„Viešpačiam nesaugojant miesto,
veltui jaučia, kurs sergsti jį“
Ps. 126.

№ 3.

Šio Numerio prekė 50 feningių.

Tilžėje 1901 m.

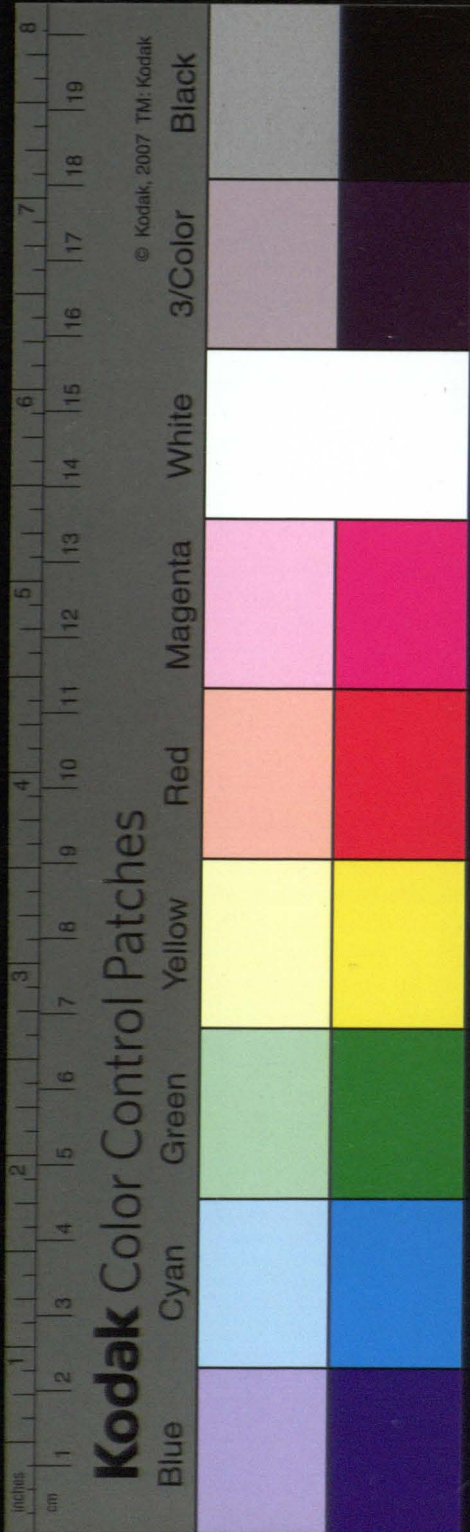
Kaštu „Tėvynės Sargo“.

748409

Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black

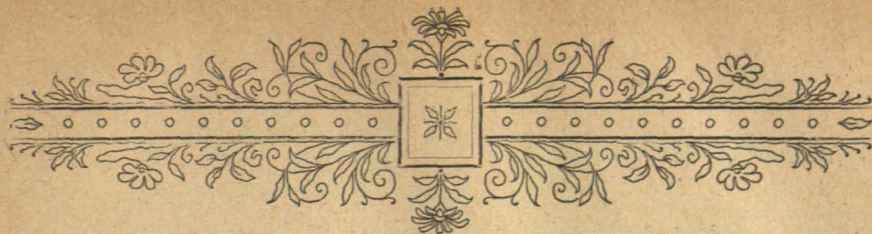
© Kodak, 2007 TM Kodak

Turinys „Žinyčios“ № 3.

1.	100-metinės sukaktuvės Vyskupo Motiejaus III Valančiaus	1
2.	Apie sanpažintį. <i>Prof. Hibben</i>	8
3.	Lotiniškas perijodas Lietuviškoje Literaturoje. <i>Adomas Jakštas</i>	12
4.	Istoriška verčia istoriško Sienkiewicz'iaus romano: „Krzyżacy“. <i>Savasis</i> . 19	
5.	Viena daina. <i>P. B.</i>	22
6.	Sanrašas Žemaičių Vyskupijos dvasiškųjų, ėmusių dalyvumą 1830 m. sukilime. <i>Vyskup. M. Valančius</i>	25
7.	Paminėjimui a. a. Vladimiro Soloviovo. Eilės. <i>A. J.</i>	29
8.	Ar dera socializmas lietuviams? <i>Dėdė Antanas</i>	31
9.	Konradas Valenrodas. (Tąsa). <i>Juozas Margalis</i>	43
10.	Mūsų dirvonai	45
	1. Priežastis lietuvių išeivystės. <i>Dumbė.</i>	
	2. Lietuvių padėjimas Vilniaus vyskupijoje.	
	3. Lietuviai, statykime Muraviovui paminklą! <i>Studentas.</i>	
11.	Litvanica	69
	1. „Keidošių Onutė“, par. <i>Savasis. A. J.</i>	
	2. Keletas žodžių apie apysaką: „Pajudinkime, vyrai, žemę!“ <i>A. J.</i>	
	3. Apie Kriaušaičio „Gramatikos“ rašybą. <i>A. J.</i>	
	4. Šis-tas iš lietuviškos gramatikos. <i>Ukiškis.</i>	
	5. „Handbuch der litauischen Sprache“, von O. Wiedemann.	
	6. S. Daukantas, Ivinskis, Širvydas, Jonikavičė. <i>Vyskupas M. Valančius.</i>	
12.	Sanrašas žymesniųjų spaudos suklydimų № 2 „Žin.“	97

100-metinės sukaktuvės (1801—1901) Žemaičių Vyskupo Motiejaus III. Valančiaus.

Paminavojimas.

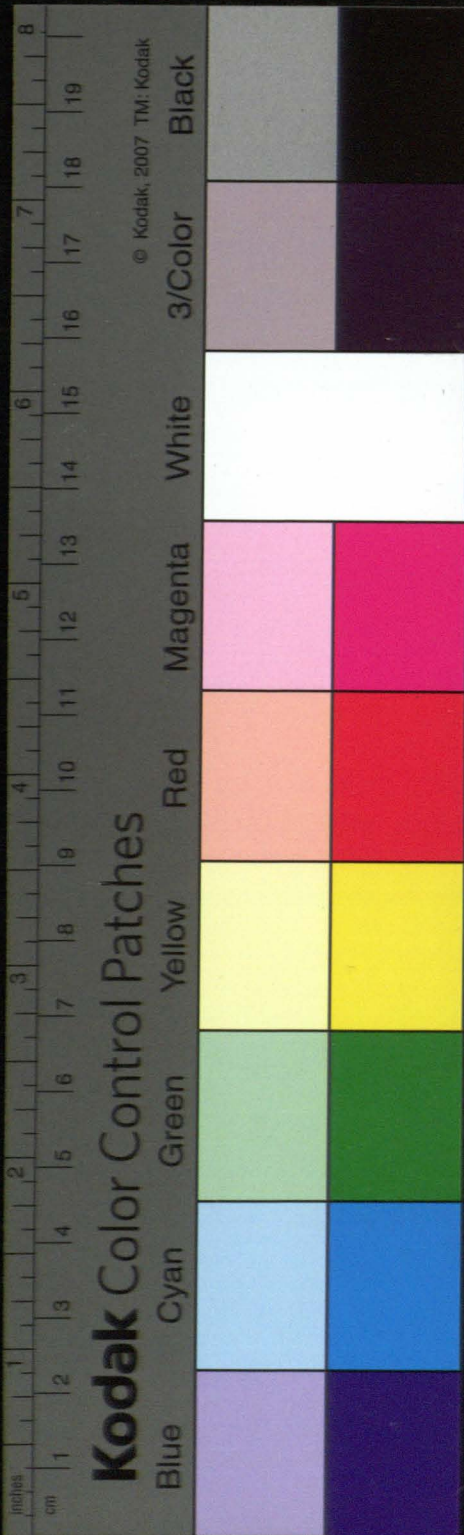
16 d. vasario mėnesio 1801 m. Nasrėnų Medsėdžiuose Salantų parakvijos Telsių pavieto Mikolui Valančiui ir Onai Stonkalei, paprastiams vargdieniams žemaičiams-tėvams, gimė „Motiejėlis“, kudikis, kokių per kelis šimtus metų, tik vienas tegema. Jie visuomet atsiranda kritiškose tautos valandose; ant savo pečių perkelia ją, it upėje per uolas ir šiekštas, per pavojus, ir taip istorijoje civilizacijos padaro epoką.

Lietuvos civilizacijos istorijoje matome tris visužymiausias ypatas, kurioms savo energija, valios tvirtybe ir primaningumu pavyko saunorinčiai pakreipti draugijinį gyvenimą į patinkamą šalį. Tai buvo: Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas 1392—1430, Žemaičių Vyskupas Kunigaikštis Merkelis Gedraitis (1576—1609) ir Žemaičių Vyskupas Motiejus Valančius (1850—1875), kaipo didieji karžygiai lietuvių polonizacijos, kalvinizacijos ir rusifikacijos laikuose. Pirmasis apgynė Lietuvos savystovystę pavojingiausiame laike — dar silpnai teišlavintos saupažinties ir nuvokimo apie tautišką skirtumą. Antrasis mūsų istoriją pavarė katalikišku, ne protestantišku keliu. Trečiasis bent žemaičius užstojo nuo rusifikacijos, nepaprastai sutvirtindamas skirtą nuo rusiškosios lietuvių tikyba.

Išrišimą klausimo, ar turėjo jie tiesą stumti Lietuvą šitais keliais, paliekame mūsų šoviniams, kurių akyse, kas tikrai atsiduoda katalikyste, tas tiek tevertas, kiek anoji apšauktoji inkvizicija. Mes nurodome tik įvykusius faktus, kurie lygiai su kitais daro mūsų istoriją ir dėlto lygiai su kitais yra verti tirinėjimo objektai.

Istorija civilizacijos naujuosiuose laikuose įgijo tokią šlovę, juog nusmelkė paprastąją istoriją, tą buvusiąją tiesos motiną: tikras istorijos pragmatizmas tik iš nuodugnio permanymo tautiškos

civilizacijos ir kultūros tegema. Ypatingos sociališkos doktrinos ir-gi ant ypatinga kultura įpūrintų dirvų tegema. Bendrijos veikėjus tik nuodugnį pažinimas istorijos apskritai ir istorijos civilizacijos ypačiai teapsaugo nuo skaudžių paklydimų ir tuščių experimentų. Todėl mokslo vyrai su ypatingu pamėgimu užsiiminėti pradėjo tuo dalyku.

Ir visųjaunoji iš civilizuočių Europos tautų — Lietuva, turėjusi skirtingus nuo kitų politiško ir draugijinio lavinimos kelius, vilioja vis didesnį skaitlių rimtų tirėjų. Kas apie vieną Vytauto epoką prirašyta, padarytų nemažą biblioteką. Paminavojimo verti naujieji: prof. Antanas Prochaska ir J. K. Kochanowski (Witold Wielki Książę Litewski. Lwów. 1900). Apie Reformacijos laiką Lietuvoje, turime viltį, neužilgo išleisime veikalą tam tikro rimto tirėjo. Tik Valančiaus epoka dar nerado atsakančio vyro, kurs, numylėjęs dalyką, „it vargo pelė“, sugriauztų archyvų palaikus ir išparodytų, „kokią mūsų gyvenime vagą išvarė“, kaip sako p. Studentas, žemiaus kalbėdamas apie Muraviova, Lietuvos nevydonai, o kokią būtų išvaręs, jei nebūtų atsiradę tokių Valančių. Ateis vienok laikas, ir tai neužilgo, kada istorijos rašytojai riebiomis raidėmis pažymės vardus: Hołowiński'o ir jo išrinktųjų: Valančiaus (Žem.), Borowski'o (Zitomiros Vysk.) ir kitų reakcionistų katalikiškojoje Rosijos draugijoje, kurią Katarina II su Sestrencevičiu buvo pastūmusi į glėbį „provoslavija i russkoj gosudarstvennosti“.

Priartinimui tos valandos per išstisus 1900 m., priminę lietuviams minėtiną jubiliejinę (16 d. vas. 1901 m.) dieną, be atlydos kiekviename mūsų laikraščių („Tėvynės Sargo“ ir „Žinyčios“) numeryje statėme prieš skaitytojų akis tai literatiškus darbus, tai apaštališkus vargus ir rūpesčius godotino Jubilato, Vyskupo Motiejaus Valančiaus. Sulyg šiol mus teišgirdo tie, kurie savo dovanomis ir rinkimu autografu tegali palengvinti mums darbą jubiliejinio perspaudzinimo bent labiausiai vartojamųjų Jubilato veikalų, kaip „Skaitymų Knygos“. Nepaliausime ir toliaus, nes garsinimas, platinimas spaudintų ir dar nespaudintų Jubilato veikalų visųgeriausiai perstato, kaip svarbią rolę atlošė Valančius, nors „ilgus skvernus“ nešiojo. Beto, nepaliaunantis per kelerius metus garsinimas jo darbų tebunie vienu didžiu akordu garbės ir meilės, kurių iš karto, tikroje jubiliejinėje dienoje nestengiamo išpasakyti.

Neperpasakodami biografiškų žinių, jau garsintų mūsų laikraščiųuose, perstatymui sau šlovingos ir nuopelnų pilnos Jubilato ypatos drįstame paskirti, iš lenkiško išvertę, tik trumpa, bet didei primaninga ir teisinga išrokavimą Jo nuopelnų ir ypatybių, kuri padarė kun. Antanas Baranauskis, Žemaičių Seminarijos Inspektorius (šendien — J. M. Seinų Vyskupas) pamoksle, padedant ant katafalo kūną a. a. Motiejaus III, 20 d. gegužės mėn. 1875 m. Kaune. (Palaidotas Vyskupas Motiejus III Kauno Katedroje, sklepe po didžiuoju altoriumi, o biustas stovi prie vieno filioro). Štai tas pamokslas iš seno rankraščio, kurį užėjome pas vieną bajorą. —

Mūsų širdies džiaugsmas pasibaigė;
mūsų šokinėjimas į vaitojimą pavirto;
mūsų galvos vainikas nukrito; nelaimė
mums, kad nusidėjome! Dėlto mūsų
širdis liudnos tapo, dėlto mūsų akis
aptemo . . .

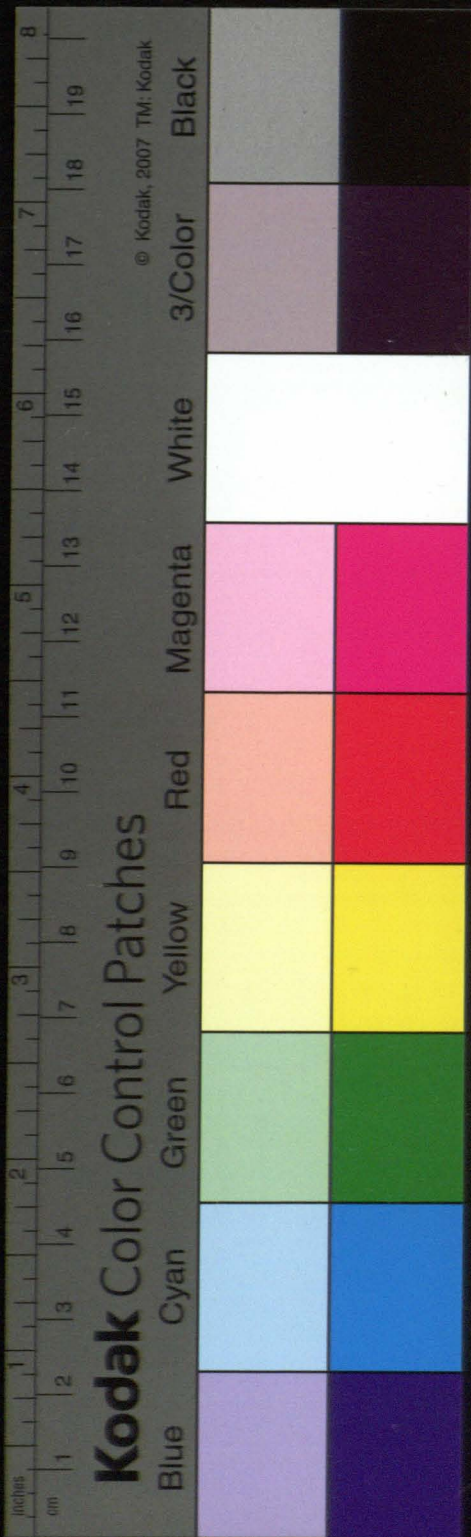
Jeremijo Raudos. V. 15—17.

Šitie š. Jeremijo Pranašo žodžiai šendieną išreiškia mūsų dejavimą ir verksmą, kilusį, išgirdus žinią apie mirtį **Verčiausio Piemens ir Mylimiausio** mūsų **Tėvo Motiejaus-Kazimiero Valančiausio**, Žemaičių Vyskupo, kurio šlovės vertus palaikus su gedinomis giesmėmis ir š. Bažnyčios apeigomis dedame ant šito katafalo, idant paskutinį sykį apsiantę gailingų širdžių vainiku, paskutinį sykį jam patarnautume. Ne vienus mus, teip skaitlingai šendien čę susirinkusius, nuožmus gailestis ir nuliūdėmas spaudžia. Žinia apie šitą smūgį žaibu aplėkė visą vyskupiją ir perkūnu trenkė į kiekvieną tikinčią širdį. Kiekvienas, tai išgirdęs, persigandęs, iš pradžios nustėro. Perdėdis skausmas užkimšo balsą krūtinėje. Paskui tryško ašarų čiurkšlės ir iš visų lūpų paplūdo verksmu pertraukiami vienodi žodžiai: „Nejangi? Mirė mūsų Piemuo; mūsų Tėvas, mūsų numylėtasis, mūsų stulpas“! Ir mano žodžiai yra tik garsas anų ašarų, anų dejavimų visų visos vyskupijos žmonių, kurių širdis, kaip nuo elektriškos kibirkšties, vienu kartu suvirpėjo. Tai liudija skaitlingai iš visų pusių susirinkusi čę Godotina Dvasiškija. Nustojome Vyskupo, mirė mūsų Tėvas, apleidė mus Numylėtasis, nebteko Geradėjo ir Globėjo, užgeso mūsų Žibintuvas, krito mūsų Stulpas . . .

„Mūsų širdies džiaugsmas pasibaigė; mūsų šokinėjimas į vaitojimą pavirto; mūsų galvos vainikas nukrito. Nelaimė mums, kad nusidėjome! Dėlto mūsų širdis liudnos tapo; dėlto mūsų akis aptemo“. Tas paniūręs gedėjimas, tas visuotinis gailestis, tas gilus tikinčiųjų skausmas parodo mums visą didumą datirtos pragaišties, nustojant šlovės vertos ypatos, **Mylimiausio** mūsų **Piemens Motiejaus III**, ir podraug parodo didumą Dievo geradėjisčių, kurių mums Apveizda per Jo gyvenimą suteikė. Gilus mūsų skausmas reiškia, juog supratome, kaip didis buvo mūsų a. a. **Vyskupas Motiejus III**. Bet per savo amžių ar-gi priderančiai dėkavojome užtat Viešpačiam Dievui? Tai-gi nors dabar pašlovinkime Dangiškojo Tėvo gerybę, juog teip prakilniu Piemeniu buvo mus apdovanojęs ir teip didžias geradėjistes per Jį suteikęs! —

Vertybės turto nėkados negalime prigulinčiai suprasti, kol jį tebturime: suprantame, tik nustoję. Juo didesnę apturime geradėjistę, juo labiau turime dėkavoti geradėjui. V. Dievas, kurs, sulyg Psalmų Rašytojo žodžius, iš mėšlo išaugština ubagą ir pasodina jį su savo kunigaikščiais, išrinko, pašaukė, vyskupiška šlove aprėdė, gausiomis šventomis malonėmis apdovanojo ir prie mūsų atsiantė savo tarną **Motiejų**, idant ganytų dūšias brangiausių

Išganytojo krauju atpirktas, idant padarytų mus dievobaimingesniais ir pataisytų iškadą Izraeliaus namuose.

Mūsų vyskupijoje, seniai našle likusioje, iškadą buvo nemažos: dvasiškųjų skaitlius sumažėjęs; bažnyčios — daugiausiai kryptančios; žmonės — maž ne visi nedirmavoti ir teip tamsūs, juog nežinojo nė pirmųjų š. tikėjimo pradžių, o skendo prietaruose ir girtuoklystėje. Dievo Apveizda, kuri siekia nuo galo iki galui tvirtai ir viską sutvarko maloniai, rengdama į šitą milžinišką darbą a. a. **Vyskupą Motiejų III**, apdovanojo gamtos ir malonės dovanomis: rinktine sveikata, karakteriaus tvirtybe, proto gabumu, praktiška išmintimi, plačiu mokslu, rinktiniais širdies privalumais, gerumu, stoka puikybės, mielaširdyste, giliu dievobaimingumu, uolumu apie Dievo garbę ir dūšių išganymą.

A. a. Vyskupas Motiejaus III į Viešpaties paskirtą darbą stojo, kaip kunigas, kaip mokytojas svietiškosios jaunūmenės, kaip viršininkas dvasiškosios jaunūmenės, ant galo, kaip Vyskupas, ir visur parodė neilstantį darbštumą, visur teipogi Viešpats Dievas Jo darbus gausiu vaisiumi laimino. Vienus mokė pirmųjų tikėjimo pradžių, kaip mokyklų kapelionas; kitus doriškai išlavino, būdamas Dvasiškosios Akademijos Profesoriumi arba Vyskupijos Seminarijos Rektoriumi; kitus, ant galo, būdamas Vyskupu, išlavinęs per rupestingai išrinktus mokytojus moksluose ir dorybėje, į kunigus išventino: didžioji dalis mūsų vyskupijos dvasiškųjų tai Jo mokytiniai. Per Jo triusą ir pasišventimą Viešpats sutaisė puikią kariūmenę mūsų dvasiškijos, kuri šendiena uoliai darbuojas apie dūšių išganymą. Su jos pagalba daugybę bažnyčių iš griūvesių pakėlė, daugelį iš pamatų išmūrijo ir pašventė, kitas padidino ir atnaujino, o visas žymiai papuošė ir aprūpino.

Giliai priėmęs į širdį Išganytojo žodžius, juogiai geras piemuo žino savo avis ir jos aną pažįsta, per ilgus savo vyskupavimo metus, kol galėjo,¹⁾ kasmet ant visos vasaros išvažiuodavo bažnyčių ir parapijų lankyti. Kiekvieną parakviją po kelioliką kartų aplankė, per istisas nedėlias nuo ryto lyg vakarui ant kojų tarpe žmonių išbūdamas, dirmavodamas, mokydamas š. tikybos ir krikščioniškos doros pradžių, apdavinėdamas paveikslais ir kitais pašventintais daiktais. Visa vyskupija pažino jį ypatingai; padirmavojo visus žmones, nuo senųjų lyg kudikių prie motinos krūtinės. Per likusias nuo vyskupiškų darbų valandas sėzdavos kartu su kunigais ir adynomis klausydavo š. Išpažinties.

Sugrižęs išlankymo vyskupijos, žiemos mėnesius praverzdavo, berašydamas piemeniškus laiškus arba populiariškas su katekizminiu mokslu arba šėip jau dievobaimingas, įkvėpimo ir uolumo pilnas

1) 1864 m. ruskių valdžia iškėlė Jį iš Varnių į Kauną ir tų, kaip kalinyje, laikė lyg smerčiui. niekur išvažiuoti neleisdami. Vaikų žmonės dirmavotų į Kauną vežė. V.

knygeles, kurias išspauzdinęs, sklendė tarp žmonių. Kaip gyva, taip ir rašyta kalba artistišškai sugebėjo apšviesti žmones ir širdis jų įkaitinti prie tvirto dievobaimingumo. Sodiečiai, pradžioje Jo vyskupavimo nieko nemokantys, karštu Jo žodžiu ir darbu paraginti, ismoko skaityti, taip kad šendiena negut tik retas ir tai tarp senųjų iš abiejų lyties knygos neskaito ir nesidžiaugia dievobaimingais uolaus savo Piemens veikalais. Prasiplatinus apšvietimui, visi didieji prietarai ir nežinia išnyko, kaip nakties tamsybės prieš saulės spindulius. Šendien visi supranta tikėjimo pamatus ir krikščionio priderystes; pamėgo Dievo namų dabą; į bažnyčias kartais ir šep jau dienomis skaitlingiaus susirenka, neg pirma šventomis dienomis; tankuoja prie š. sakramentų; karštai užsiėma dievobaimingomis praktikomis, ir kasdien š. Bažnyčiai parodo vis puikesnį pavyzdį krikščioniškų apsigėjų ir šventų dorybių.

Bet už visas kitas iškadus didesnė buvo seniai tarp žmonių isikerėjusi girtuoklystė. Toje pelkėje skendo naminė šeimynų santarvė, žuvo viso amžiaus prakitavimo ir taupymo vaisiai, visos krikščioniškos dorybės kartu su visais gerais norais, įgytais prie konfesijonalo arba ties sakyklą. Iš girtuoklystės išplaukė visas medžegiškas ir doriškas sodiečių nuskurdimas. Ta blėdis labiausiai neramino piemenišką a. a. **Vyskupo Motiejaus III** širdį. Ilgai ir karštai dirbęs, kad persitikrino apie visuotinį brangių savo avelių prisirišimą ir meilę, pakėlė tikrame laike galingą savo balsą; gyva kalba ir piemeniškais raštais karščiausiai šaukdamas tikinčiasias dūšias į blaivybę, — ir visuotinis vyskupijos žmonių atsivertimas prie tos dorybės neapsakoma paguoda pripildė tėvišką Jo širdį: gausius išvydo ilgo savo darbavimo vaisius. Per tą Dievo mielaširdystės stebuklą, kurį mūsų vyskupijoje per a. a. **Piemenį Motiejų III** padarė, neturčiai pasikėlė iš nuskurdimo, išsimokėjo skolas ir visokias nedoimkas ir rados tame gerame padėjime, kurį šendieną regime. Bet dar svarbesnis yra žmonių pakilimas iš doriško nuskurdimo, išsikėlimas iš nusidėjimų, į kuriuos stūmė juos girtuoklystė. Padori kalba ir apsigėjimas, dori papratimai, tvarka, meilė ir Dievo baimė apsigėję visuose dalykuose.

Apsvarstydami tas milžiniškas geradėjistes, kurias V. Dievas tikintiems savo žmonėms per a. a. **Vyskupą Motiejų III** suteikė, negalime nepripažinti, juogiai jis buvo tai Dievo duotas vyras, apdovanotas augštesne ir išrinktine pasiuntinyste, iš eilės apaštališkos dvasios pilnų vyrų, per kuriuos V. Dievas ant ištisų provincijų išlėja savo palaimą: kaip antai: šventųjų Jonų Kapistranų, Vincentų Ferrerijų, Juozapų Kalasantų; į jų pėdas žengdamas, a. a. **Vyskupas Motiejus III** visą vyskupiją apšvietė ir iš piktų papročių ištraukė. Per Jį V. Dievas iš savo vynyso išravėjo pagedimo usnis, pažadino tikėjimo ir dievobaimingumo dvasią ir apstatė ją gerų papratimų mūru ir krikščioniškų dorybių bokštais. Todėl atsiumtamas Jo šiuose apverktinuose laikuose tikybos nupuolimo, dievobaimingumo atšalimo, pagedusių papročių viešpatavimo, bedievystės platinimos, — yra

viena iš visų didžiausių ir nepaprastųjų Dievo geradėjų, suteiktų tikintiems tos mūsų vyskupijos žmonėms.

Ypatingai privalumai ir didžios a. a. **Vyskupo Motiejaus III** dorybės visiems buvo išganingu pasimokiniu ir jau dėlto vieno dide mums nuo Dievo geradėju: nepailstantis Jo darbštumas, nesulyginamas karštis, tėviškas gerumas, nepaprasta mielaširdystė — iškilmingus vyskupijai suteikdavo sekimo pavyzdžius.

Likusiosiose nuo dvasiškos tarnystos valandose tvirtą užlaikė dienos darbų eilą, surėdytą teip, idant kiekviena valanda būtų naudinga darbu užimta. Tuomet tai aiškino iš visos vyskupijos raštais paduodamus klausimus; trupino š. Relikvijas dalijimui prašantiems. Kėlė labai anksti, ir po š. Mišių kiekvienoje valandoje ir kiekvienas galėjo prie Jo prieiti. Matydavo Jį po keliolika kartų laiptais nulipantį į koplyčia padirnavotų ko, nors visų biedniausio, išspaviedotų arba kita kokia mylista aprūpintų. Palengvindamas priėjimą prie savęs, neužlaikė nė jokios etikietos ir apskelbimų, kas atėjo: Jo duris visuomet atdaros stovėjo kiekvienam. Nežiurint į nepaliaunantią triusą ir lankytojų gaujas, niekas Jo neregėjo nekantiu arba nenoriai dirbančiu: visuomet buvo liuosas, su tėvišku gerumu šypsodamas. Jo stalas, kaip ir visas gyvenimas buvo prastas, be iškilmės. Valgymas užimdavo labai mažai laiko; spacierius — kokią adyną, — likusį laiką praverė ant darbo, tarnavimo ir maldos.

Jo karštumas neapleidė nė jokios progos ką nors paraginti ir apšviesti; tai buvo slaptinis didysis akstinas viso Jo neilstančio darbštumo; jis, turi būti, ir mirtį priartino, nes praėjusį rudenį, sugrįžęs iš už rubežiaus, kad per keletą mėnesių turėjo saugotis viso, kas tik tai Jo sveikatai gali kenkti, negalėjo kentėti, kad sodiečiai, miniomis su vaikais iš tolimųjų parapijų atvykstantis pasidirnavotų, grįžtu, ant tuščio išleidę kaštą ir vargą; atsitolino nuo gydytojų įsakyto reguliamino ir vėl, kiauras dienas ant rudeninio vėjo būdamas, užsišaldė; bet ir tuomet dar nė namiškių, nė gydytojų neklausė ir neužsilaikė, — ir teip davė išigalėti ligai, kuri Jį nuo mūsų atėmė. Krito, kaipo karžygis — darbo ir uolumo auka.

Žodžiai, kuriuos kalbėjo per paskutines savo amžiaus sanvaites į lankančius Jį dvasiškuosius ir šėip jau žmones, nemažesniu kvėpia uolumu. Pasilenkęs ant grabo, gestančiu balsu dar ragino prie ištverimo š. tikėjime, besiplatinant bedievystei.

Mielaširdystę per visą savo amžių rodė, suteikdamas gausias pašalpas. Alkanus penėjo, ištroškčius girdė, plikus vilkstė. Kas neatmena bado metuose tų minių, kurios kasdieną Jo gyvenimą (namą) turėjo apsiautusios ir nėkados neatsitraukė be pašalpos? arba nepaprastų šalčių metuose kas užmirš tas gaujas nuskurdėlių Jo kaštu drabužiais apvalkstytu? Jo namai buvo tai prieglauda neturčių, su interesais iš tolimų vyskupijos kraštų atvykstančių. Ne retas per kiauras nedėlias tų gyveno ir iš Jo stalo valgį turėjo.

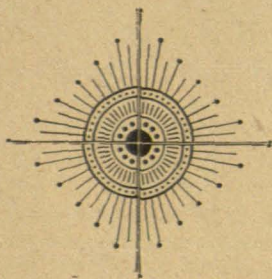
O ką besakyti apie mielaširdingus Jo darbus dėl dūšios, apie mokymimą nemokančių, guodimą nuliūdusių, gerus patarimus abejojantiems, persergėjimą klystančių ir kitus mielaširdystės darbus, kuriems visą savo amžių buvo pašventęs?

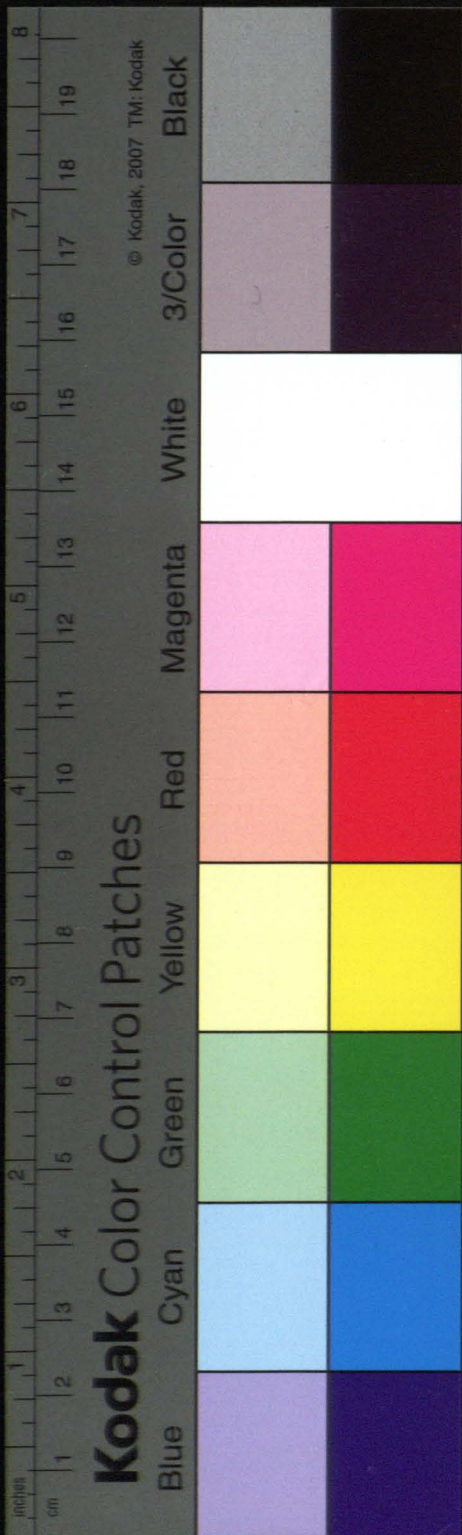
Tokią tai geradėją, darbininką, Dievo pasiuntinį, Piemenį ir Tėvą šendieną ant to katafalo padame.

Gyvą laikėme didžiausioje meilėje ir godonėje; su Juo šendiena, rodos, mūsų širdis išplyšo . . . Bet nuliūdimą ir gilų gailestį apverskime ant didesnės garbės ir šlovės Švenčiausio Dievo Majestoto, garbindami Jį ir iš visos širdies ačių Jam tarydami už tai, kad taip ilgai ir taip prakilnų Piemenį mums užlaikė ir taip didžias mylistas per Jį mums suteikė. Geriausiai tikros savo dėkavonės ženklus parodysime, jei a. a. **Motiejaus-Piemenio** triusa ir mokslu, ir Jam mirus, ko ilgiausiai naudotis stengsimės ir tą tikėjimo ir dievo- baimingumo dvasią jaunųjų širdyse vaisysime.

Šlovė Tau, Dievo Tarne, Mylimiausias mūsų Piemuo ir Tėve, juog mūsų išganymui neskundėjai darbo ir rūpesčio, juogiai dėl mūsų tiek vargo pakėlei, juogiai mums taip puikiais dorybės paveikslais švietei. juogiai dėl mūsų dūšių gero visas savo sylas, sveikata, ant galo, ir gyvastį padėjai! Garbingas Tavo liekanas paskutinį sykį apsiaučiamo toje bažnyčioje su ašaromis akyse, su skausmu širdyse ir su maldomis ant lūpų. Už visus Tavo dėl mūsų pakeltus darbus teuzmoka Viešpats amžinos garbės vainiku! Tavo širdį tepalinksmina, daleizdamas visiems mums Tavo vyskupijos vaikams lyg smerčiui išverti tikyboje ir doroje, o paskui tapti dalininkais amžinos Tavo laimės!

Tiek sykių nuo altoriaus garbingą savo ranką tiesei, išliedamas ant mūsų su piemenišku palaiminimu upelius Dievo mylistų; ištiesk-gi ir dabar, pas Dievo sostą būdamas, dešinę savo nematomai ant mūsų ir išmelsk, idant V. Jėzus Tavo darbus, dėl mūsų pakeltus, palaimintų, patvirtindamas mus šventame tarnavime Jam ir vezdamas į amžiną gyvenimą! Amen.

Hibben,

Profesorius Princenton University Amerikoje.

Apie saupažinti.

1. Žodis „saupažintis“ reiškia gyvenimo filiozofiją teipogi gilia, kaip ir pilną įstabios praktiškos prasmės. Žmonių akyse ji įgijo gegelijanišką varšą ir vaidintuvėje neatsiskiriamai jungias su principu Gegelio etikos: „buk ypata“. Nors daugalis šito vokiečio filiozofijoje pasiliks tamsiu, ir „Gegelio paslaptis“ gal niekuomet neišsiaiškis, vienok prasmė to paprasto sakinio, kuriuo apėmė esybę etiško savo mokslo, kiekvienam yra aiški. Išpildymas prisakymo: „buk ypata“ reikalauja, kad būtų idealas. Ypata, kuria kiekvienam žmogui priguli pasidaryti, yra ta, kuri pilniausiai išreiškia visas įgimtas ypatingas dovanas. Tai įstabi, pilna gilos prasmės išraiška! Žmogus turi būti ypata, ne daiktu: jo darbe reikia matyti patį gyvenimo tikslą, o ne vieną pragumą (pasiėkimui visokių tikslų); žmogus turi lavinti geriausius savo palenkimus, augštąją savo prigimtį, o ne apreiškimus žemosios; jis turi pažinti visą savo gabumą, visą save, visą žmogų pilnume jo apsiėriškimų, o neapsistoti ant dalinio išlavavimo to arba kito gabumo, tos arba kitos galės. Teip perstatyta saupažinties idėja duoda gyvenimo ir elgimos mastą, įstabų savo daug pusyste. Kaip gyvenimo idelas, ji nekarta buvo kritikuota; ją pripažindavo už per daug susiaurintą. Tuotarpu ta idėja sugeba teip išsišakoti, juog sutraukia į save, kaip į centrą, yvairiausias pamatines dalis visos etiškos sistemos. Ta idėja neapsakomai turtinga konsekvencijomis.

2. Saupažintis, t. y. pripažinimas žmogaus „ego“, kaipo tikriausiam pažvilgiui į išrišimą svarbių pasaulės užduočių, pirmosios vedžiojančios prasmės, apribavo dvi filiozofijos epoki: vieną senamjame sviete, antrą naujamjame. Sokratas atitraukė protą „miglotų“ to laiko galvotojų nuo bergždžių svajonių apie paviršutinį svietą ir paragino filiozofus užsiimti ištyrimu „mikrokosmos'o“, arba vidurinio žmogaus svieto, jo idealų ir pareigų. Jo mokslas buvo atgimimu, davusiu etišką linkmę žmonių minčiai ir pasiėlgimui.

Naujuosiuose laikuose prie pažinimo „savės“ grįžti pašaukė didis Kantas, apie kurį Getė pasakė: „skaitant Kantą, rodos, kad įeini į apšviestą kambarį“. Šviesumas, kurį jo mokslas aplinkui lėja, paeina iš to, kad Kantas šviesos „fokusa“ parodė viduje žmogaus, kad šviesa išeina iš pažinimo „savės“. Kantas privertė vėl pradėti didį ištyrimą viso svieto, išpat pradžios, iš naujos pradžios, ir teip aiškesniu padarė aprubį minties, susidraikiusios tarp visokių supainiotų filiozofijos sistemų. Šita nauja pradžia buvo — ištyrimas, analizas „ego“.

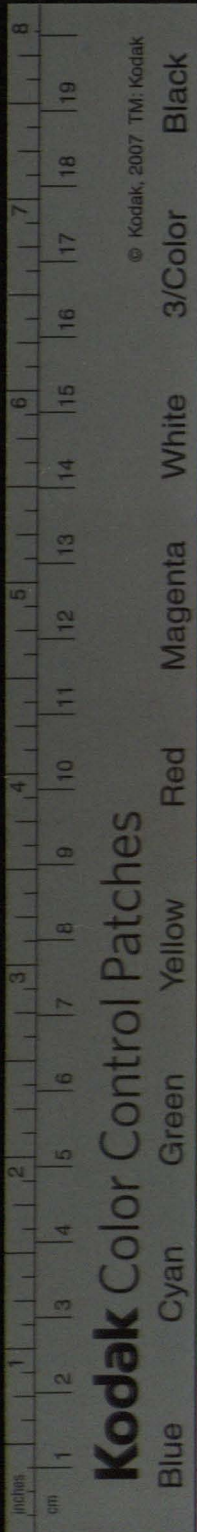
Buvo duota nauja linkmė minčiai, kaip atitrauktai, taip ir praktiškai. Iš atžvilgio į gyvenimo praktiką, didžiausią vertybę turėjo būdiškas pasikėlimas per didesnę branginimą visavaldančių reikalavimų pareigos ir prigimtos dieviškos tiesos. Apart to, daug anksčiau už Kantą religijos aprūbyje apsireiškė panaši linkmė, paremta ant saupažinties ir augštesnio branginimo individualistės, kad prasiplatino nuomonė, juog nekokia irėdnė, nors ji būtų švenčiausi ir galingiausi, negali imti ant savęs atsakymo, gulinčio ant ypatos, kaip minties aprūbyje, taip ir praktiškame gyvenime. Nuo to prasidėjo krypimas prie civiliškos ir religiškos laisvės. Ant galo mokslas apie saupažintį apsireiškė ir pereiginiame laike nuo graikiškos etikos prie krikščioniškos, kada galvotojai, palikę šalyje metafiziką, užsiėmė tyrimu psichologiško moralistės pamato ir proto veikmės, įvairiuose žmoniškuose apsireiškimuose, geidimuose, palinkimuose, valioje, apribavimui pamatų ir normos žmogaus charakterio. Toksai tyrimas buvo lygus analizui apsireiškimų „ego“ pazinimui savęs.

Matome todėl, juog saupažinties idėja istorijoje filiozofijos užėma žymią ir vertą vietą.

3. Šita ne idėja mažiaus svarbi yra ir dabartiniam mūsų civilizacijos laikui. Saupažintis, kaipo tikrai išaiškintas ir suprastas idelas, patarnaus ant naudos sveiko lavinimos ir tobulinimos, kaip atskirų ypatų, taip ir visos bendrijos, jei pasidarys vedančiu gyvenimo principu. Ji sugeba atremti žinomas galybes ir įtekmes, viešpataujančias dabartiniame gyvenime. Viena iš tų galybių — viską savimi pripildantis krypimas į pusę medegiško pasisekimo, kuris **nauda**, utilitarizmą daro gyvenimo taisykle; antroji galybė tai puolimas prie specializacijos, kuri lavindama mūsų buitį gilyn, tokia pat laipsnyje ją susiaurina; ant galo, pražuvinga įtekmė telpa augime nerimtumo, nekantumo ir anarchijos, kurs gražoja išsiskyrimu bendrijos, bendrijinio gyvenimo, dėl sutrūpėjimo jo struktūros ir puvimo bedrijinio organizmo.

Jei mes atkreipsime savo atydą ant pirmosios iš parodytųjų čę šios gadynės tendencijų, tai pamatysime, juog saupažintis turi iš sykio pakelti žmogų augščiau už atminimą apie vieną naudą, kaipo vedantį pasiėlgimo principą. Ištikro, saupažintis griežtai priešingai užganėdinimui savęs. Užganėdinti savo yra tai patvirtinti reikalavimus ir geidimus tokios savo ypatos, **kokia ji yra**; pažinti-gi save yra taip tarnauti savo ypatai, taip valdyti ją, idant galėtų išaugti į tokia, **kokia ji turi būti**. Pirmamjame atsitikime naudingumo taisyklės stovi ant pirmosios vietos; antramjame — pirmoji rolia priseina idealui charakterio ir elgimos. Taip tatau didelis yra skirtumas tarp užganėdinimo minutiniam užsigėidimui ir tarp tokio darbavimos savo ypatos, kursai gali būti tvirtu pamatu tolesnio lavinimos. Ideala užganėdinimo savęs išreiškia medžiagiški ir praeinantį dalykai; saupažinties ideala apriboja dvasiška ir visados tverianti terminologija. Sulyg tą, katras iš tų dviejų idealų

© Kodak, 2007 TM: Kodak

Kodak Color Control Patches

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

turi didesnę svarbę žmogaus gyvenime, ir darbai jo svarstysis materiališkai ar dvasiškai; gyvenimas mastuosius nauda arba pareiga.

Lygiai ir prasmė jo būs apsvarstoma sulyg produktivišką galę, apsiereiškiančią daiktuose materiališko svieto, arba sulyg jo vertybę, kaip žmogaus su prakilniu charakterium. Jei tada žmogus turi priešakyje saupažinti, tai džiaugsmas, laimė ir visa, kas tiktai telpa šiuose žodžiuose, neturi būti didžiaisiais jo gyvenimo siekais. **Būti** o ne **turėti, augti**, o ne **ragauti**, valdyti save, o ne būti po valdžią savo palenkimų, „pražudyti savo gyvenimą, o ne išganyti jį“, — štai saupažinties tiesa.

Tai ir būs Ewigkeitgeist — amžinoji dvasia, kuri visados turi viršų imti ant Zeitgeist — ant laikinės. Sokratis prieš kelias dešimtis amžių pasakė: „geriausias žmogus yra tas, kurs už visus labiaus rupinas tobulintis; laimingiausių pasirodo tas, kurs užvis stipriaus jaučia, kad jis ištikro tobulinas“. Ištikrųjų, žmogus, tobulinas sav, yra už visus naudingesnis bendrijos sąnarys: **jis geriausiai saugoja jos reikalus.**

Pagaliaus iš atžvilgio į paprastą naudingumą, ypata, kuri lavinas, yra užvis brangesnė.

Kaip viršiaus pasakya, principas pažinimo savės, primygtinai vedamas, sugeba priešintis vienpusiniam lavinimui savės, gimdamui liekią specializacija. Ideališkas išsilavinimas yra tai ypotos lavinimas pilnas, iš visų pusių. Pasikleidimas mokslisų žinių po plačiausį aprubį kiekvieną varo prie lenktynių darbe. Todėl kiekvienas rupinas išsirinkti siaurą darbo dirvą, nes išsirinkus platesnę, apturėtų menkesnius savo darbo vaisius. Vienok ir surinkimas savo minties ir energijos į vieną siaurą vietą, išmetant iš tos sferos plačius reikalus aplink mus esančio gyvenimo, yra pavojingas.

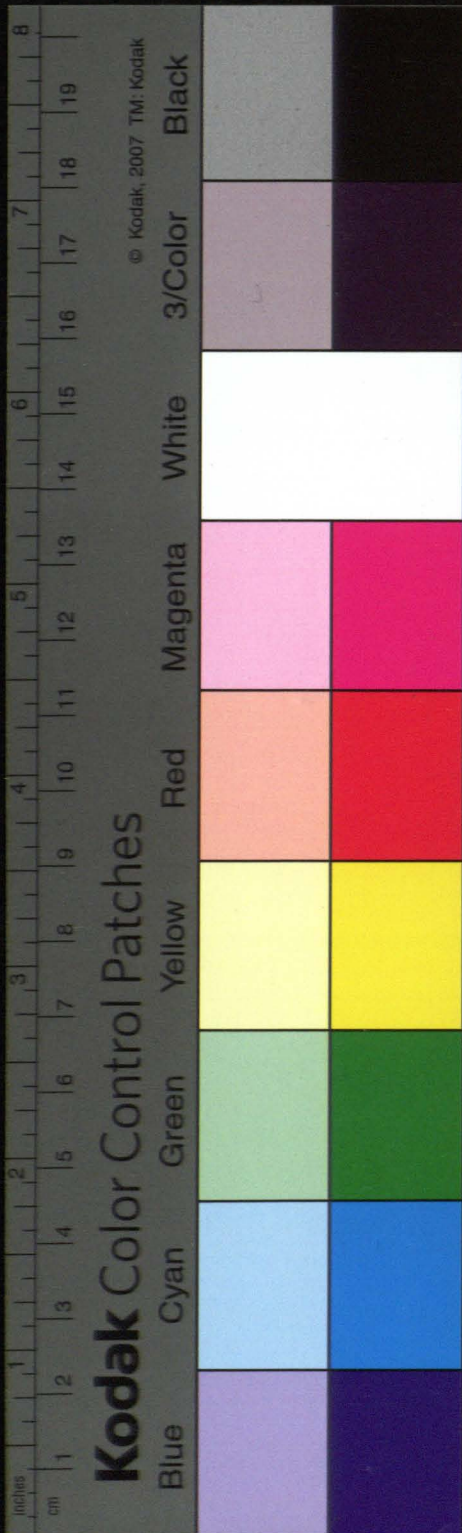
Kursai siekias išlavinti savyje **visą** žmogų, atidengia prieš savo platų horizontą. Nei jo skoniai, nei siekiai nesusiaurinti; jo simpatijos — be skaitliaus, su žmonija jis susiduria visuose jos apsiereiškimuose, iš visų pusių. Atsižymėdamas vaisingu darbu savo specialystės aprubyje, jis turi laiką ir norą mislyti apie gumanitariškus mokslus, apie dailą, muziką, literaturą; jis turi laiko išpildyti savo pareigas link bendrijos, ir atiduoti, kas Dievui priguli. Gyvenimas kečias prieš jį vis platyn ir gilyn. Tokiam žmogui kultura turi savo prasmę ir tikrą vertybę, **o ne esti tiktai egoistišku užganėdinimu etetiško savo škonio.** Tokiam žmogui kultura yra tai išsilavinimas, leidžias pasiekti pilnumą gyvenimo, suprasti jo prasmę, per išplėstą žinojimą pasikelti augštyn, iš kur pasirodo platus pažvilgių aprubis. Žingsnis-žingsnin su išsiplėtimu mūsų gabumo, su igijimu naujų žinių, eina žymus atsakantis išsiplėtimas tos produktiviškos galės, kuri turi konservativišką charakterių, kuri prisideda prie socijališko pasveikėjimo ir geros kloties. Antraip, juo siauresniai yra žmogaus interesai, juo siauresnis aprubis, kuriame gali pasirodyti šelpimas kitų, — juo mažiaus jame yra punktu susidūrimo su

bendrais žmoniškais interesais. Teisybė, prieš tą nuomonę atsistoja galvojimas, juog tas geriaus žmonijai tarnauja, kurs visą savo galę įtempia produktiviškai darbuodamos kokiam — nors aprubyje, o toksai ištempimas reikalauja surinkimo minties ir energijos į vieną fokusą, duodantį supratimą tiktai apie susiaurintą aprubį. Vis tai, be abejonės, tiesa. Perdidelis išskaidymas sųlų sumažina produktivišką gabumą ir pelną. Vienok, iš atžvilgio į vis augantį mūsų laikuose krypimą prie specializacijos, lygsvarai gabumų būtinais reikia kultiviruoti platesnį pažvilgį.

Ant galo tuloje bendrijos kliasoje dabartinio istoriško periodo, yra žymi linkmė prie betiesystės ir anarchijos. Gyvenimas tų žmonių — tai paniūręs protestas prieš esantį dalykų surėdymą. Jie sukelią nekantumą liaudėje. Turėdami siaurą pažintį, jie tyčiomis aptamsina šviesą, idant lengviaus būtų vesti į pražuvimą jiems itikėjusius žmones. Turėdami valdžią, jie suterlioja ją nevertais savo siekiais. Jie nepaliauja gražoti valdžios tvirtybei, bendrijos cielybei ir sveikatai. Žinomas Anglijos galvočius ir laikraštinnikas Matthew Arnold rupinos įkrauti į žmonių protą tiesą, juog kultura — tai prigimtas anarchijos priešas. Kultura, augštojoje jos prasmėje, jis apriboja, kaipo misiją duoti žmonių darbuose **didesnę svarbą protui ir Dievo valiai**. Sąryšyje su tuo pažvilgiu, saupažintį gal suprasti, kaipo pažinimą **savęs**, laikomo **užviena** su socijališku organizmu, kurio dalis — tai „aš“.

Pažinti save yra tai pažinti socijališkas savo pareigas. Saupažintis — tai ne tas pats, kas įgijimas žinių pačiam žinojimui; ne tas pats, kas išplėtimas gabumo užganėdyti tiktai save ir išsilavinti ypatisškai, — ji paragina **padėti pasveikėjimui ir augliui visos bendrijos**; ji paragina **iššaukti melagingus vadus liaudės**; ji palenkia prie **nešimo šviesos** tiems, kurie patamsinose vaikščioja... Platesnis supratimas žmoniško „aš“, teip sakyti, mūsų socijališko „aš“, negali skaitytis už issilavinusį, kol yra nors vienas žmogus, ant kurio mūsų gyvenimas galėtų padaryti įtekmę dėl jo pagydomo ir apšvietimo, ir vis-gi... nedaro tos įtekmės. Agassiz, garsus mokytas tyrėjas gamtos, persidanginęs iš Francijos į Ameriką, nėkadus nebuvo užganėdytas, kol kiti, per jo rūpestį, neprisisavino tų naujų žinių, kurias jisai įgūdavo per kantrų tyrinėjimą. Daug vėkų pragaišino jis ant mokynimo veltui mokytojų Naujosios Anglijos, idant jie pakarčiu galėtų kitiems pranešti apie rezultatus jo tyrinėjimų ir tokiu būdu atidengtu gamtos paslaptis kuodidžiausiam skaitliui žmonių. Tai-gi tokiu keliu, augant skaitliui kulturiškai išsilavinusių žmonių, prisiėmančių ant savęs darbštų dalyvumą, jie pradeda save skaityti už vieną su darbu paskleidimo žinių ir geros buitės tarp savo ne teip laimingų sanbrolių; padėkavojant tokiam darbui, „**idant nusvertų protas ir Dievo valia**“, — tarp įvairių bendrijos kliasų, ant galų galo, rasis mažesnis ižužimas, tiesa labiaus išsiplės ir giliaus įeis į žmones; jie išaugs būdiškai syloje ir žmogus žmogų labiaus ims lenkti.

4. Reikia teipogi pripažinti, juog mažutis atskiros ypotos „aš“ auga, plečias nuo laikymo savęs užvien su gyvenimo reikalais ir kitų veiklumu. Juo pilnesnis ir tikresnis tasai suvienijimas savęs, juo įstabesnis yra socijališkas elementas išsilavinime tiriančios savę ypotos. Tas, kurs atsiduoda savo sanbroliams, įsiurbia jų gyvenimą į savo individualistę. Pralobindamas juos, jis pats pralobsta. Iš to aišku, kaip plačiai apėmančią prasmę gali saupažinties idėja įgyti ir kaip sugeba begaliniai lavintis. Negal išrokuoti visų jos apsiureškimų. Svarbesniejie iš jų: **saupažintis**, siauroje to žodžio prasmėje; **sauguodone**, t. y. supratimas žmoniškos savo vertybės; **valdymos**, t. y. lavinimas valios augščiaus už jausmus, ir **pasišventimas**. Šitos idėjos — yra didiejie momentai procese pažinimo savęs.

Vaiš.

→ Adomas Jakštas. ←

Lotiniškas perijodas lietuviškoje literaturoje.*)

Lietuviai-Jezavitai,

pagarsėjusiejie XVII amžiuje, kaipo raštininkai.

Kam neatsejo skaityti vokiškuose ar rusiškuose laikraščiuose įvairius dergimus ant Jezavitų zokono? Kas nėra girdėjęs apie išleidžiamas kasmet naujas knygas, pripildytas senais išmislais apie baisiausias „Jezavitų nedorybes“? Kas surokuos, kiek tai begėdišku melagysčių paleista į svieta apie Jezavitų „paslaptinę mokslą“ (Monita secreta), daleidžiantį buk sąnariams tos draugystės griebties nedorų įrankių geram tikslui pasiekti?... Girdėdami tą nuolatinį ujimą ant Jezavitų, neretai ir patį mažai apšviesti katalikai klausia: kas-gi tai do žmonės tie Jezavitai? Ką jie veikia ir ko jie verti: ar pagirimo, kaip tvirtina jų apgynėjai, ar prakeikimo, kaip skelbia visoki Bažnyčios priešininkai? . . .

*) Lietuviška literatura turi tris perijodus: lotiniška, lenkiška ir lietuviška. Kad lenkiško perijodo autorius: Ad. Mickevičius, Kondratas, Krašauskį, Chodžką ir daugybę kitų per gerai žinome, lotiniškojo — nėkiek. Jei lenkai girias Sarbievskiui, kurs, tiesą asakius, lygiai ir mūsų buvo, tai ir mes pasirodykime turia, kuo girtis.

Red.

Atsakymas lengvas: randame jį jau nurodytą Evangelijoje paveikslė prietikio tarp medžio ir jo vaisių. Kaip medį iš vaisių, taip žmogų galime pažinti iš jo darbų. Doras žmogus — dori ir jo darbai; niekai žmogus — niekai ir jo veikalai. Norint tatau pažinti Jezavitų būdą, reikia prisiveizėti jų darbams.

Suprantomas dalykas, juog mes čę negalime išpasakoti to viso, ką Jezavitai nuo pat savo atsiradimo (1540 m.) iki šiai gadinei yra padarę gero visoje pasaulėje. Antato nepakaktų netik trumpo straipsnio, bet ir desėtko storiausių knygų. Nepasakosime tipo gi nei apie tai, kiek Jezavitai prisidėjo prie užlaikymo katalikystės Lietuvoje. Tam paminėti atsakomiausia vieta istorijoje Žemaičių vyskupystės. Mes čę nurodysime tik tai, ką Jezavitai-lietuviai XVII amž. yra parąšę, kokius veikalus ainijai (dla potomnošci) palikę, nes lietuvys, nors ir Jezavito rubu apsilvikes, nenustoja jug buvęs lietuviu ir vertu paminėjimo, jeigu tik ką garbingą tikrai yra padaręs . . .

Sarašą Jezavitų, pagarsėjusių XVII amž. savo rašliaviškais darbais, randame knygoje Jezavito **Štanislovo Rostovskio** po antrašu: **Litvanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium, pars prima. Vilnae 1768**, patalpintą ant 443—458 pp. Tę yra paminėti šie Jezavitai-lietuviai:

I. Berentas Simanas, prusas, priimtas į zokoną 1600 m.; buvęs šešerius metus seminarijos perdėtiniu Brunsberge ir tępat miręs 1649 m. 16 d. Mojaus. Parašę:

Opera musicalia Litaniarum de Nomine Jesu et Lauretanarum.

II. Butvilas Danielius, lietuvis, zokoniku tapęs 1600 m., valdęs Jezavitų kolegiją prie Vilniaus akademijos. Išleido lotiniškai: Oratio de laudibus primorum X PP. Sociorum S. P. Ignatii. Veiz. knyg.: Gratiae saeculares anno MDCXL Societatis saeculari.

III. Ginkevičė Mikolas, žemaitis.¹⁾ Apie jį veizėk minėtoje Rostovskio knygoje 424 p. Išleido lenkiškai:

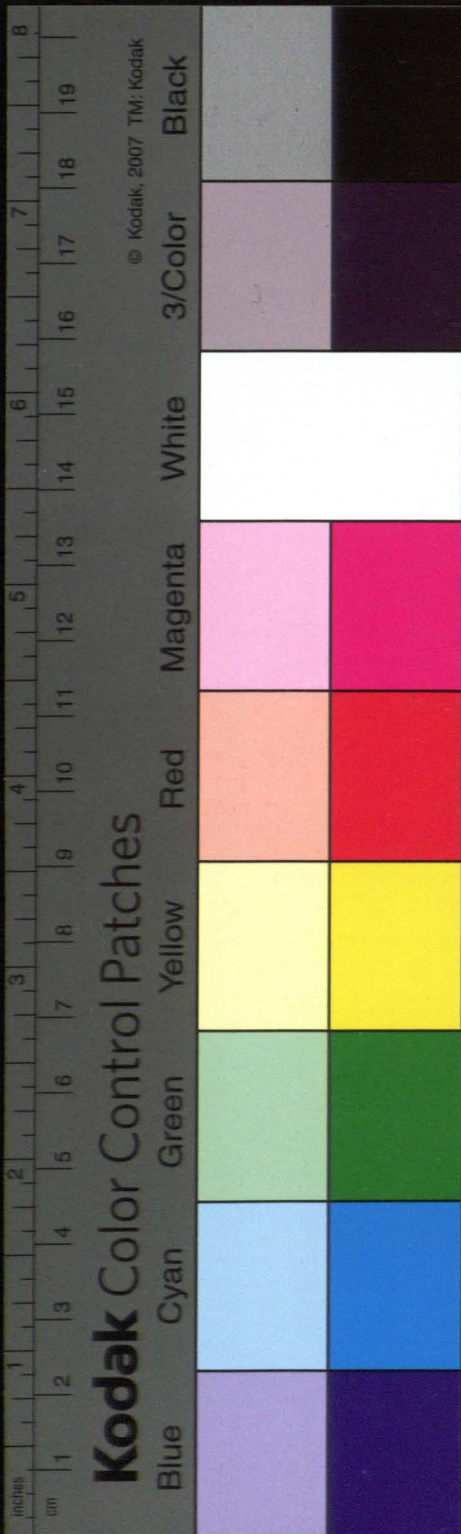
- 1) Savo sakytus pamokslus,
- 2) Knygą: Vaistas iš dangaus nuo ligų dvejokio liežuvio,
- 3) Pamokslus sakytus laidojant Joną Kašcialkauskį, mirusį 1648 m. ir Zopiją Druck, mir. 1649 m.

Lotiniškai:

- 1) Rationes VII ob quas sacerdotes saeculares obligantur ad vitam cum majore virtute ducendam. Vilnae 1651.
- 2) Conciones in Epistolas Dominicales per annum 4° pp. 531.

¹⁾ Sk. Balsas Amerikiečių lietuvių į Tėvą Šventąjį Leoną XIII, p. 19, kame paduota trumpa žinia apie dievobaimingą gyvenimą to Jezavito-Žemaičio.

- 3) *Zodiacus Marianus seu commentarii in Salve Regina canticum XII Matris Virginis SS. Titulos continens, respondentes sex praecipuis solemnitatibus ejusdem. Ed. I a. 1617; Ed. II Gedani 1707 in 24° pp. 762.*

IV. Gružauskis Jonas, lietuvis.¹⁾ Išleido lotiniškai knygą:

- 1) *Ultima et maxima hominis mutatio, sive de Mystica cum Deo unione. Vilnae 1641 in 4° pp. 493.*
2) *To paties veikalo antra dalis: De fortitudine, de justitia et de modo consequendi virtutes morales acquisite. Vilnae 1644 in 4° pp. 821.*

V. Grinkevičė Kristupas, lietuvis, teologijos daktaras.

Išleido lotiniškai:

- 1) *Duo soles divi Joannes et Stephanus, 1660.*
2) *Oratio Eucharistica fundatoribus Brunbergensis Collegii centenarium annum celebrantis, 1665.*

VI. Jaknavičė Jonas, lietuvis.²⁾

Išleido lenkiškai:

- 1) *Kruvina Kristaus apiera, arba knygelė apie Viešpaties kančią 1626 m.*
2) *Apie Viešpaties kančią ant žodžių: baltas ir raudonas 1637.*
3) *Keliai Išganytojo kudikystėje ir jaunystėje.*
4) *Jezus nukryžiuotasis įvairiuose paveiksluose, paimtuose iš Rašto švento 1639.*
5) *Apie sopulius Panelės Švenčiausios.*
6) *Vargingas kelias Viešpaties arba apie apsišėkimus po prisikėlimui iš numirusių 1639.*
7) *Išguldymas Katekizmo 1639.*
8) *Istatymai Vilniaus Šv. Juozapo ir Nikodemo draugystės, 1630.*
9) *Maldos į Dievo Žodį, kurs stojosi kūnumi ir į Panelę Švenč. nešiojančią Kristų.*
10) *Maldos į Aniolą Šargą.*
11) *Maldos į šv. Aniolą Šargą lenkiškai ir lotiniškai.*

Lietuviškai:

- 1) *Padidintų Evangelijų knygą dėl pamokslininkų, 1637.*
2) *Istatymus ir giesmes šv. Dzidoriaus draugystės, 1639.*
3) *Pamokslus, paduodančius katekizmo išguldymą.*
4) *Maldų knygelę Vilniaus Dievo Kūno draugystei.*

Apart to iš lotiniškos lenkiškon kalbon išvertė **Martino Bekano** knygą p. a.: **Kalvinų ėysčius 1639.**

1) *Sk. Balsas Amerikiečių etc. p. 19.*

2) *Sk. Balsas Amerikiečių etc. p. 18.*

— 15 —

VII. Vijukas-Kojalavičė Albertas, lietuvis.¹⁾

Išleido lotiniškai šias knygas:

- 1) Elogia Imperatorum Austriacorum.
- 2) Primus Societatis Jesu saecularis annus. 1640.
- 3) Compendium Ethicae Aristotelicae. Vilnae, 1645.
- 4) Vita P. Laurentii Bartilii. 1645.
- 5) Historiae Litvanæ pars prima 1650, pars altera 1669. †
- 6) Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Litvaniae Ducatu pertinentium. 1650.
- 7) Instructio de casibus reservatis.
- 8) De rebus gestis contra Cosacos 1652.
- 9) Fasti Radiviliani 1653.
- 10) Oculus ratione correctus seu Refutatio demonstrationis ocularis de vacuo. 1647.
- 11) Compendium censurarum reservatarum succinctis notis illustratum. 1651.

Lenkiškai:

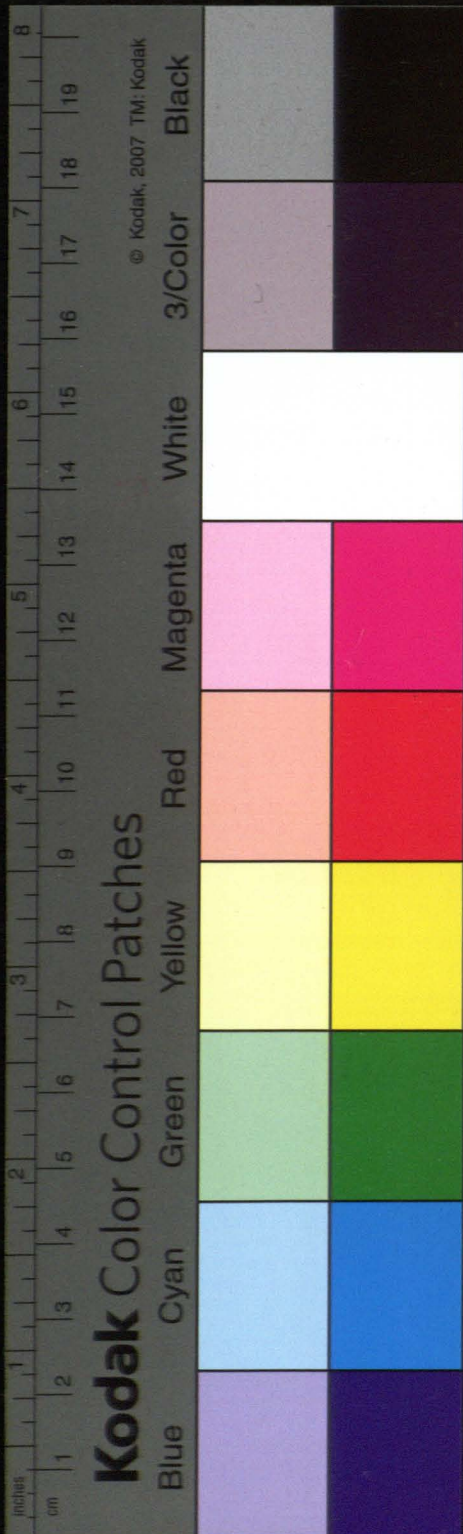
- 1) Pašnekėsiai Teologo su Politiku apie išmintingą apsirinkimą vieno tikro krikščioniško tikėjimo. 1648.
- 2) Pašnekėsiai Teologo su Pastorium apie nesutikimus dalykuose tikėjimo. 1653.
- 3) Pašnekėsiai Teologo su nekataliku apie tikrą Rašto šv. vartojimą. 1667.
- 4) Gyvenimas Pranciškaus Kajetono Jezavito, verstas iš itališkos kalbos.
- 5) Dešimts būdų Švenč. Marijai Panai pagarbinti. 1648.
- 6) Pamokslas laidojant Petrą Valavičę 1652.
- 7) Gyvenimas Alponso Redrigo.
- 8) Paminėjimas brolių draugininkų.
- 6) Gyvenimas Mikalojaus Lenčickio Lenko.
- 10) Apie garbės ženklus (herbus) Lietuvos bajorų — ir nemaž kitų knygių, kurios liko neatspaudintos.

VIII. Vijukas-Kojalavičė Kazimieras, lietuvis, tikras ką tik minėtojo Alberto brolis, už aną jaunesnis. Parašė lotiniškai:

- 1) Institutionum rhetoricarum partes 2. Vilnae.
- 2) Panegyrici Heroum. Vilnae 1668 in 18° pp. 431.
- 3) Oratio funebris de laudibus Polatini Vitebscensis Ladislai Wolowicz.
- 4) Modi L X sacrae orationis varie formandae. Antverpiae 1669.
- 5) Vita P. Lancicii.

1) Sk. Rostovski op. c. pars secunda.

IX. Liauksminas Zigmuntas, žemaitis, teologijos daktaras.
Išleido lotiniškoje kalboje:

- 1) Demonstratio Catholicae Ecclesiae ex certis a prima origine notis. Vilnae, 1645.
- 2) Theologia Ecclesiatica, in qua materiae omnes, quae in Ecclesia a concionatoribus et catechistis tractari solent et debent, ordine digestae, stylo populari, elare et succincte explicantur. Vilnae 1645 in 4° pp. 494.
- 3) Ars et praxis musica 1667.
- 4) Praecepta artis rhetoricae et praxis oratoria. Ed. I Brunbergae 1648 in 24 pp. 213, Ed. II. Vilnae.
- 5) Epitome institutionum linguae graecae Vilnae, 1655.
- 6) Oratio de S. Casimiro.

Lenkiškai: pamokslą laidojant Stanislovą Dzievaltauskį 1653 arba 1655 m.

X. Młodzianauskis Andrius, lietuvis, iš Kauno apskričio, gimęs 1626 m. į zokoną priimtas 1642, išleido lotyniškoje kalboje:

- 1) Suppetiae militares ex Divis Polonae Litvanaeque gentis Tuklaribus.
- 2) Domestica Ducatus Samogiate ornamenta, typis Mittaviensibus.

XI. Poreckis (Porzeki) Tamošius, lietuvis, iš Lidos apskričio, priimtas į zokoną 1626 m. vos 17 metų teturėdamas, buvo per ilgą laiką mokytoju retorikos, piliozopijos ir teologijos. Didei išmintingai ir su didžia meile valdė Pultusko klioštorių, kame, kitus pavaduodamas, užsikrėtė maro liga ir mirė 1652 m. 11 d. liepos mėnesio, vos 44 metus tesukakęs. Parašė proza ir eilėmis lotyniškoje kalboje šiuos veikalus:

- 1) Elogia Jagellonum Poloniae, Hungariae, Bohemiae Regum 1639.
- 2) Elogia Imperatorum ex Austriaca familia, carmine 1639.
- 3) Florilegium: Decora Familiae Chodkievicianae et Paeianae 1636.
- 4) Spes altera Russiae: de laudibus Rahaelis Korsak, Metropolitanani Russiae, soluta et ligata oratione, 1637.

Apart to buvo pradėjęs rašyt lenkiškai **Bažnyčios metraščius,** bet smertis užmąnytą darbą pertraukė.

XII. Kvadrantinas Tabijonas, prusas, iš Stargardų giminės.
Parašė lotyniškai:

- 1) Palinodiae sive Recantationes VII a Luteranica secta etc: cum epistola Card. Stan. Hosii. Coloniae.
- 2) Speculum Pietatis seu vita Annae Austriacae, conjugis Sigismundi III Regis Polonici. Brunbergae 1605.

XIII. Račinskis Danielius, lietuvys, į zokoną priimtas 1628 m. Nusiustas Kaunan, rado klioštorių Maskolių sugriautą; apsigyvenęs tatai prie parapijonės bažnyčios pildė dvasišką tarnystę miesto gyventojams, o draugiai rūpinos ir apie klioštoriaus mūrų pataisymą. Mirė pačioj' pradžioj' savo darbavimosi m. 1662. Išleido šias lotiniškas knygeles:

- 1) Oratio in laudem Regum Poloniae, Societatis et Academiae Viln. Patronum. Vilnae 1640.
- 2) Panegyricus Alphonso Lacki, Samogitiae capitaneo, inscriptus: Fastigium triplex. 1644.
- 3) Panegyricus funebris Andreae de Dolsk Succamer. Volk. inscriptus: Ingressus in beatam Immortalitatem. 1646.

XIV Rudomina Andrius, lietuvys¹⁾ Išvertė iš lotiniškos kalbos lenkiškon knygą **Jono Chokiero: apie karalysčių permainas** (o odmianie Państw²⁾). Tasai veikalas dievobaimingam vertėjui Kynų žemėje pasimirus, išspausstas tapo Vilniaus Jezavitų metuose 1652.

XV. Širvidus Konstantinas, lietuvys.³⁾ Išleido:

- 1) Clavis linguae litvanicae. Vilnae.
- 2) Dictionarium Polo-Latino-Litvanicum. Vilnae. Yra keletas išleidimų to žodynėlio.
- 3) Punktai sakymu — Punkty kazań, lenkiškai ir lietuviškai. Vilniuj' 1639 in 4° pp. 382.

Iš šito sanrašo⁴⁾ galime jau numanyti, juog Jezavitai buvo tai ne niekšai kokie, bet tikri zokoninkai, atsidavę maldai ir mokslui, nenuilstantieji darbininkai, iš kurių kiekvienas pildė duotą sau darbą, kaip priedermę paties Dievo uždėtą, su pasirizimu atlikti kožną veikalą kuogeriausiai, ant didesnės garbės Dievo (ad majorem Dei gloriam). Dėl tos tai priežasties, ką tiktai Jezavitai veikdavo, visad su pilnu atsidavimu, neatsižiurėdami ant tyčiojimosi ir kritikų savo priešininkų, veikdavo tai, ką jiems sąžinė rodė esant reikalingiausiu ar naudingiausiu toje gadinėje, tame padėjime. Todėl ir pabaigę savo darbą rūpindavosi ateitei palikti apie tai žinią ant rašto, atiduodami tokiu būdu visus savo veikalus ant ainijos sudo,

1) Sk. Balsas Amerikiečių lietuvių etc. pp. 14—16.

2) Jocher'as savo „Allgem. Gelehrten Lexicon 1751“ nieko nesako, kad ta knyga esanti Rudomino versta iš lotiniškos kalbos. Apart to tas pats Jocher'as ir garsus išleidėjas „Biographie Universelle“, Michau apžvalgydami veikalus Chokiero, neranda jo veikalo „de regnorum mutatione“. Tatai galima tarti, kad Rudomina nebuvo vertėjas iš lotiniškos kalbos, bet pats surasė minėtąjį veikalą; o odmianie Państw. Wilno 1652.

3) Sk. Balsas Amerikiečių etc. p. 20.

4) Kursai nėra dar visai pilnas, nes išrokavime veikalų Andriaus Młodzianauskiego Rostovskis paduoda tik du, mes-gi tuotarpu atradom dar trečiajį p. a.: **Icones symbolicae vitae et mortis B. Josaphat Mart. Vilnae 1675 in 4°**, papuošta 41 originališku paišiniu.

tarsi šaukdami: mės jau atlikom savo pridermę, nueinam nuo scenos; dirbom kiek galėjom ir kaip mokėjom, tegu dabar Dievas ir žmonės išduoda savo nusprendimą apie vertybę mūsų triuso... Teisingas Dievo nusprendimas tame dalyke seniai jau išduotas ir be abejonės kiekvienas iš anų nenuilstančių darbininkų gavo išgirsti meiligus Viešpaties žodžius: **Gerai tarne geras ir ištikimas, juog ant mažo buvai ištikimu, ineik linksmybėn Viešpaties tavo** (Mat. 25, 23). Nusprendimo-gi savo tautiečių anie lietuviai Jezavitai per pustrėčio šimto metų lygšiol dar nesilaukė. Anaipol, netik jų veikalai, bet ir patis jų vardai užmiršti tapo. Kiek žinome, sulygšiol nieks iš mūsų kunigų mokslinčių apie anuos garbingus mūsų tautiečius nei žodelio beveik neparasė. O tuotarpu, jei mės turim šendiena šiokias tokias žinias apie mūsų praeitę, tai ačiu beveik vieniems tik lietuviams Jezavitams. Jie pirmi pradėjo rašyt Lietuvos istorija (Kojalavičė Alb.), rankioti žinias istorijai mūsų Bažnyčios (Rostovskis ir minėtasis Kojalavičė Alb.); jie pirmi teipogi pradėjo rūpintis apie išleidimą lietuviškų maldaknygių prastiems žmonelėms (Jaknavičė); iš jų spaustuvės Vilniuj' išėjo visos beveik lietuviškos knygos XVII ir XVIII amžiuose (Sk. Biblijograpija Baltramaičio). Tiesa, lotiniškai jie rašė kur kas daugiau, nei lietuviškai. Bet čė reikia atminti, juog XVII amžius buvo tai gadinė viešpatavimo lotiniškos kalbos ir lenkų literaturoje. Jeigu tat' lenkai gėrisi ir giriasi savo Sarbievskiu ir kitais savo tautiečiais, vien lotiniškai terašiusiais, tai dėlko-gi mės savo garbingus mokslo vyrus, savo šenus istorikus, teologus, pamokslininkus, ascetus ir kitus kitokius turėtumem užmiršti vien tik dėlto, kad jie ne lietuviškai, bet daugiausiai lotiniškai yra rašę? Ypač mūsų kunigams, kuriems lotiniška kalba yra jug gerai suprantama, prigulėtų pasirupinti anuos puikius tautiečių veikalus sujieskoti, nuo šimtmetinių dulkių apkuopti ir išnaujo į svieta paleisti. Daugybė tų veikalų galėtų ir šendien didžiausią dvasišką naudą skaitytojams atnešti. Toksai aiškus ir gilus katekizmo išguldymas, kaip Liauksmino „Theologia Ecclesiastica“, tokia puiki knygelė Marijai P. pagarbinti, kaip Ginkevičės „Zodiacus Marianus“, toks originališkas, pilnas gražiausių paveikslų iškalbos dvasiškos išguldymas, kaip Kojalavičės Kazimiero „Modi L X sacrae orationis varie formandae“, toksai platus ascetiškas veikalas, kaip Gružauskio „Ultima et maxima hominis mutatio, sive de mystica cum Deo unione“, gali ir šendien būti tikrais papuošalais kiekvienos kunigiškos biblijotekos. Nėsam tat' mės, lietuviai visai dvasiškais plikšais, turim nemaž puikių senovės raštų. Tik didei gaila, kad lygšioliai apie juos mažką težinojome.¹⁾

A. J.

¹⁾ Apart viršminėtųjų lietuvių-Jezavitų, raštininkų, verta čė dar ištraukti iš užmiršimo vardus kitų šelpjau mokytų lietuvių XVII amžiaus. Tas pats Jezavitas Rostovskis ir juos surasė savo knygoje „Historiarum“ etc. Tenai (459—465 pp.) sanraše mokintinių Vilniaus Akademijos, apturėjusių moksliską laipsnį teologijos ir piliozopijos daktaro, randame įtrauktus šiuos lietuvius:

Savasis.

Istoriška verėia istoriško Sienkiewicz'iaus romano: „Krzyżacy“.

Pabaigiau iki galui skaityti Senkevičiaus „Kryžiokus“. Su nekantrumu laukiau kiekvieno laikraščio numero; godulingai skaičiau gilios senovės scenas, gabiai aprašytas ranka vieno iš prakilniausių

- 1) Jurgį Tyškevičę, lietuvi,
- 2) Baltrą Oleskevičę, lietuvi, pripažintą teologios daktaru 1642 m.
- 3) Joną Ryvočkį, prusą, pripaž. teol. daktaru 1650 m., piliozopijos dakt. 1639.
- 4) Stanislovą Tupiką, lietuvi, pripaž. teol. dakt. 1650 m.; piliozopijos dakt. 1650.
- 5) Andrių Zienevičę, lietuvi, pripaž. teol. dakt. 1652 m., piliozopijos dakt. 1848 m.
- 6) Andrių Opmaną (Hoffman), žemaitį, pripaž. piliozopijos dakt. 1638 m.
- 7) Andrių Rybskį, žemaitį, pripaž. piliozopijos dakt. 1664.
- 8) Petrą Vaičiuną (Voiciunovskį!), žemaitį, pripaž. piliozopijos dakt. 1664.
- 9) Joną Eismantą, parašiusį lenkiškai dvi poemi: vieną apie Kircholminę kovą ir antrą apie Vilnių supleskėjusį nuo gaisro, pripažintą piliozopijos daktaru 1596 m.
- 10) Martiņą Žagelį, Vilniaus kapiūolos kanauninką, lietuvi, išleidusį keliatą knygelį prieš atskalamus. Tasai Žagelis davė kaštą ant užlaikymo prie Vilniaus Jezavitų klostoriaus, dviejų zokoninkų misijonorių, kurie užsiimtų vien skelbimu Dievo žodžio prasčiokėliams po kaimus. Pripaž. piliozopijos dakt. apie 1596 m.
- 11) Joną Zavišų Daugėlą, Vilniaus kanauninką, lietuvi, pripaž. piliozop. dakt. 1628 m.
- 12) Stanislovą Geisių Elijaševičę, žemaičių vyskupo giminietį, prip. piliozop. dakt. 1631 m.
- 13) Kazimierą Vaišnorą (Voišnarovič), Vilniaus kanauninką, išleidusį du tomu savo pamokslų. Pripaž. pilioz. dakt. 1642 m.

Toje pačioje Rostovskio knygoje (471—475) sanrašė Jezavitų, nužudytųjų, smarkia¹ kankintųjų ir nuo maro prie dvasiškos tarnystės sužsikrėtusių ir mirusiųjų, randame teipogi keliatą lietuvių: Teip paminėti tenai:

- 1) Goževskis Kazimieras, lietuvi. Maskoliams Vilniun įsigriovus, pasiliko baisiai sumuštas ir nuo galvos sužeidimo pasimirė 1655 metuose vos 37 m. tesukakęs.
- 2) Jelenevičė Vaclovas, lietuvi. Maskolių suimtas į Astrachanių ištremtas tapo, kame ir mirė apie 1662 m.

Metuose 1604 iš priežasties įrašymo skaitliu šventųjų Kazimiero, Lietuvos karaliaičio tapo išleista knyga, talpinanti savyje 91 pagarbinimą naujo Patrono. Tarp autorių tų pagarbinimų lotiniškai eilėmis parašytų, randame teipo gi keliatą lietuvių, kaip va:

- 1) Mikolas Kristupas Kunigaikštis Radvila parašęs eiles po antrašu:
Agmina castorum casti decorentur honores.
- 2) Petras Tarvainis — p. a.: Norma juventae.
- 3) Petras Rudamina — p. a.: Eligo virgo mori.
- 4) Kristupas Šukšta — p. a.: Testantia signa pudorem.
- 5) Jonas Narkutas — p. a.: Opere pretium.
- 6) Kristupas Buvidas (Buividovič) — p. a.: In labarum S. Casimiri.
- 7) Jonas Paltavokas — p. a.: Me tibi subdo libens.
Veizėk Rostovski op. c. p. 468—470.

mūsų gadinės rašytojų. Scenos ėjo po scenų, vienas atsitikimas po kitam, akcija kilo, pritraukdama prie savęs visą atydą, su didžiausiu interesu; ant galo, pasiekė kulminacinę vietą aprašyme Kryžiuokų piktadėjistės su seniu ir jo dukterimi, Danuska. Nuo čė Senkevičiaus apysaka pradeda linkti žemyn. Kada sulyg istorijos paduotas žinias lauki kassyk vis interesingesnių atsitikimų, apysakoje randi kaskart silpnesnius atsitikimus; kada istoriška akcija kila ir auga, kol nedaėina iki karei ties Grünwalden (Žalgiriais), Senkevičiaus apysaką skaitydamas, randi įnetikėtą nusilpimą ir akcijos, ir intereso, o kas niekiausia, tai ir suklydimą istoriškoje teisybėje.

Istorija paduoda, juog Vytautas, nusprendęs su Jėgaila pradėti karę su Kryžiuokais, kad jie to nesuprastų, vedė medžioklę po girias; pas Senkevičių tą medžioklę pramanęs butin Jėgaila.

Istorija paduoda Vytautą buvus šitoje karėje pirmu po pačiu karalium; Jėgaila tiktai tramdęs ir gaišinęs Lenkų, ir Lietuvų kariūmenės darba, o graži jos pabaiga visiškai prigulėjus vien Vytautui; pas Senkevičių suvis to nematyt: Maciek, Stasiek, Vaciek ar tai kitų vardų Lenkai muša Kryžiuokų galinčius, skaldo juos, kaip medinius, o tie tik rėkia: dovanok! Milžiniška, o meriška kova paversta čė į peštynes, į susirėmimą pulkelio vyrų su kitu pulku. Senkevičius yra tai pirmasis puikus batalistas; tai gal pasergėti iš senesniųjų jo apysakų: „Ugnimi ir kardu“, „Tvanas“, „Ponas Valadijauskis“. Nenoromis tad paklausi savęs: Dėlko-gi čė autorius neparodė to gabumo, kuriuo atsižymėjo anuose darbuose?

Atsakymas lengvas. Senkevičius, kaipo Lenkas, ir kaipo Lenkas naujos formacijos, aprašyme kovos ties Grünwalden ir kitų atsiėjimų apysakos galo, pirmiausiai susirišo kojas ir rankas. Kaipo tikratikis Lenkas, jis pirmiausiai užsidavė išgarbinti ir iškelti Lenkus, o antra nužeminti kitus, ypač Lietuvius, parodymui, juog Lenkai viską galėjo padaryti patis, juog be jų ir Lietuviai, ir visi kiti būtų pražuvę ant svieto. Kaip čė iškilmingai aprašyti milžinišką tautų kovą po Grünwalden, jeigu toje kovoje pergalejimo garbė vien tiktai Vytautui, vien tiktai kareiviškai jo išminčiai prigulėjo??

Jėgaila, klasingų Lenkų valdomas, visa Lenkų kariūmenę pridengė Lietuviais; Lenkams, rods, maloniaus buvo, kad Kryžiuokai Lietuvius, o ne juos, išmuštų, vis-tiek, katrie katruos pergaledami. Vytautas, nors paskirtas visos kariūmenės vadu, vis-gi turėjo pildyti karaliaus valią; ale prieš Lenkų klastą pastatė savo išmintį ir kareivišką gabumą. Kada, Kryžiuokams ant Lietuvų gulant, Lenkai tik žiovavo, Vytautas, kirtęs į Kryžiuokų eilas, davė gandą ir su raitoja, lengvai šarvuota Lietuvos kariūmene, su totoriais ir valakais atšoko ir išnyko. Tada Kryžiuokai visa savo sunkybe gulo ant likučių, ant neteip lakių smalėniškių pulkų, ant Čekų su samdininkais, kurie traukėsi prie Lenkų, kurie tokiu būdu varu buvo priversti susiremti su Kryžiuokais, o žioplis Jėgaila pats ko tik nepateko, kaip briedis ant draucinio galo: ko tik jį apgynė nuo Kryžiuokų. Vytautas,

dabar matydamas, juog klastingi Lenkai noroms, nenoroms, jau pradėjo muštis, vėl davė savo kariūmenei gaudą kibti ir kirsti Kryžiuokius; dabar tik paklusnūs jo vyrų pulkai ištikrųjų užgulė ant priešų.

Lenkų istorikai stėbias, kaip tai taip greitai sumuštus(?) savo pulkus suskubo Vytautas sustabdyti ir, sutvarčius juos, sugrįžti atgal — ir pikty — pikčiausiai užgulti ant vokiečių?! Juokai ima, skaitant tokiuos istorikus! Sumuštus (!) pulkus sunku netik sugražinti į kovą, bet ir sustabdyti; bet labai lengva nesumuštus ir aštriai tebebildančius savo vado prisakymus. Tai visi Lietuvoje žinojo ir šypsojos, girdėdami dyvus klastingų ir neperlabai išmintingų Lenkų; labiausiai turėjo šypsotis patsai Vytautas.

Toliaus Senkevičius savo apysakos nebeveda; ir gerai daro. Dar geriaus būtų buvę, kad ir visi tos gadinės faktai būtų sustoję eję Statykime ir męs čę tašką.

Gerbdamas Mačką, Stašką, ir Vačką, Senkevičius nieko daugiau netėmija: nė Jėgailos žioplumo, nė Lenkų klastingumo ir kvailystės, Vytauto išminties ir gabumo. Jis tik džiaugias, žiurėdamas, kaip jo didvyriai, nei medinius, skaldo vokiečius. Beje: jisai daleidė ne — Lenkui užmušti Magistrą . . . na, ag tik ir jiems reikia duoti koki darbą; bet tai jau tik taip sau.

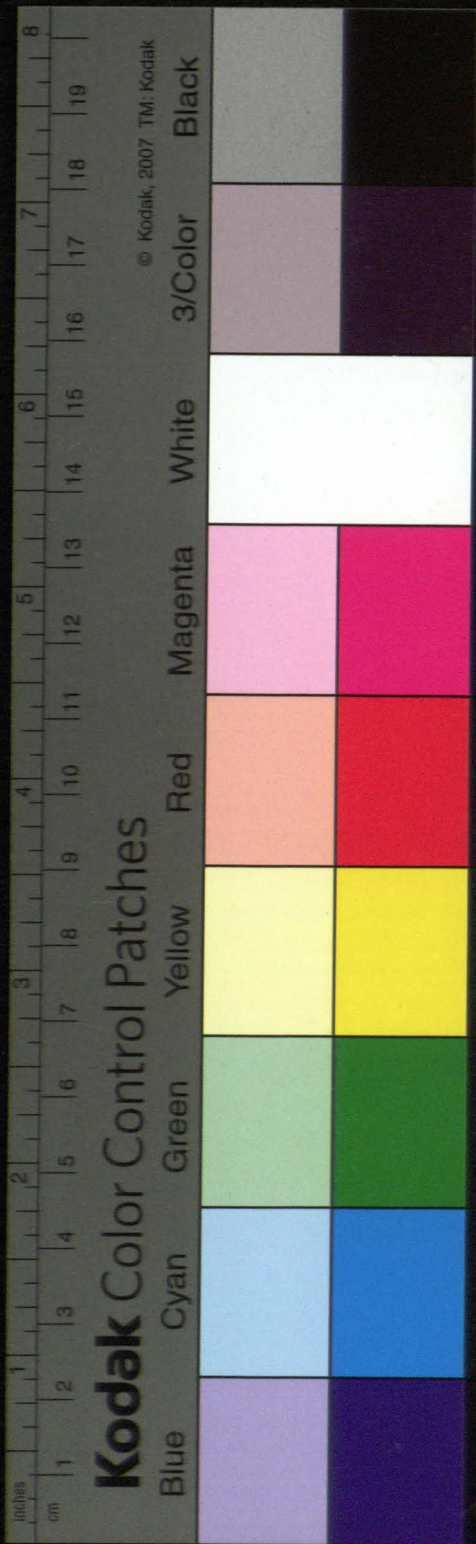
Aprašydamas lietuvišką kariūmenę, Senkevičius stato ją tol žemiaus už lenkišką. Tiesa, dabartinėje sunku ką nors tikro pasakyti tame dalyke. Bet . . . Ak, ta nelaiminga — „bet“: visur ji gadina!

Gediminas, leizdamas savo dukterį, Aldoną, už Lenkų karaliaus, davė pasogos 30,000 iš Lenkijos paimtų vergučių. Jeigu tame laike Lenkijoje būtų buvę Lietuviai-vergučiai, Gediminas būtų vienus ant kitų mainės, o nė į pasogą su kitais daiktais davęs; Vytauto-gi gadinė ne pertolima nuo Gedimino gadinės. Toliaus, ir patsai Vytautas su dalele viernais jam likusių Žemaičių, gavęs pagelbą nuo Kryžiuokų, ne ką kitą, tik Lenkus sumušė ir privertė juos su Jėgaila pripažinti save už Kunigaikštį Visos Lietuvos. Kame-gi buvo toje gadinėje ta drūta Lenkija, kuri atsirado pas lenkiškus istorikus ir šėip jau rašytojus? Bene po stalu ragazėje tarp popiergalių?

Kaip gerai išžiuri į istoriškus faktus, tai taip nurodo, juog jau posmert Kazimiero Didžiojo Lenkija buvo tai išnokes, sukirmijęs vaisius vis rengentis žemėn nuo medžio kristi. Į mirštantį jos kūną naują gyvasties kraują įkvėpė — Lietuva; įkvėpė su didele savo skriauda, nes pagadinti lenkiško kraujo syvai užkrėtė sveiką Lietuvos kraują. Mūsų bajorai, nustoję išminties, plačių, lietuviškų žmoniškų jausmų, tapo panašūs į pačius Lenkus.

Per ilgus amžius Lietuviai savo krūtinėmis gynė ir Lietuvą, ir Lenkus. Paskutiniųjų gadinių atsitikimai tą patį liudija. Lenkai, surengę maištą, visados siekės sukelti pirmiausiai Lietuvą, nes

„Dzika Litwa jak powstanie, to ona wszystko i zrobi! Trzeba tylko ją rozjątrzyć“. Tai paprastos jų kalbos. Dėlko ir šendiena teip siekiasi Lietuvius versti į Lenkus, kaip tai matome Vilniaus Vyskupijoje? Ar-gi ne dėl to, kad supranta Lenkų dvasios silpnumą, o Lietuvį stiprybę ir pirmuosius nori paskutiniaus gaivinti?

Ir teip, Sienkiewičiaus „Krzyżacy“ istorišką tiesą tendentiškai perstato, o pagal apdirbimą — yra tai vienas iš silpnesniųjų jo darbų. Bet vis-gi tai — „Sienkiewicziaus“ darbas! —

P. B.

Viena daina.

Kas žin, ar visiems žmonėms, ar tik man nišpasakytai miela atsiminti kūdikystės dienas. Ašėjau pradinę mokyklą tam laimingam laike, kad Marijampolės gimnazijoje ir Veiveriuose vyresnybė netik nedraudė mūsų tėvučių kalbos, ale da kone padėjo kurstyt Lietuvos dvasią. Mano a. a. mokiniojas da buvo jaunas žmogus ir gabus. Jis mus mokindavo netik rašyt bei skaityt, ale ir dainuot. Jis net rinkdavo dainas, dėlto buvo įsakes, kad vaikai pasirūpintų jam padainuot savo dainą, kokios mokykloje nedainuodavo. Mano mylimas mokiniojas vėliaus tapo nelaimingu žmogum, tai-gi, jei ir turėjo ką užsirašes, prapuldė. Ale viena iš tų dainų, ką mano maži draugai dainuodavo, man puolė į galvą ir lyg šiai dienai iš omenės n'išėjo.

Jau užsimiršau vardą tos merginos, ale galėčiau parodyt vietą, kur ji sėdėjo. — Parėjus eiliai, ji uždainavo:

Mano tėvo nauji dvarai,
Mano tėvo nauji dvarai.
Oi liūd-triūd-ba-ri-na liūdna diena,
Smūtna širdis mano.

Jaunos mergaitės balsas drebėjo netik iš nedrąsos, ale ir iš dainos nusiminimo. Vienodos, pratysusios gaidos ypač ties nieko nereiškiančiais žodžiais „oi liūd-triūd-ba-rina“ sunkiu jausmu gulė ant širdies klausantiems. Vaikai pasiliovė išdykavę mokiniojaus užpakalyje, o dainuotoja, šviežiai atsikvėpus, da aiškiaus ir da liūdniaus atkartotojo: „Oi liūd-triūd-ba-ri-na liūdna diena, smūtna širdis mano“.

Tame dvare vyšnių sodas,
Tame dvare vyšnių sodas.
Oi liūd etc.

Tame sode stovi liepa.
Tame etc.
Oi liūd etc.

Po ta liepa stovi brolis,
Po ta etc.
Oi liūd etc.

Turi rankoj' šviesų kardą,
Turi etc.
Oi liūd etc.

Kardas mano smertis mano,
Kardas etc.

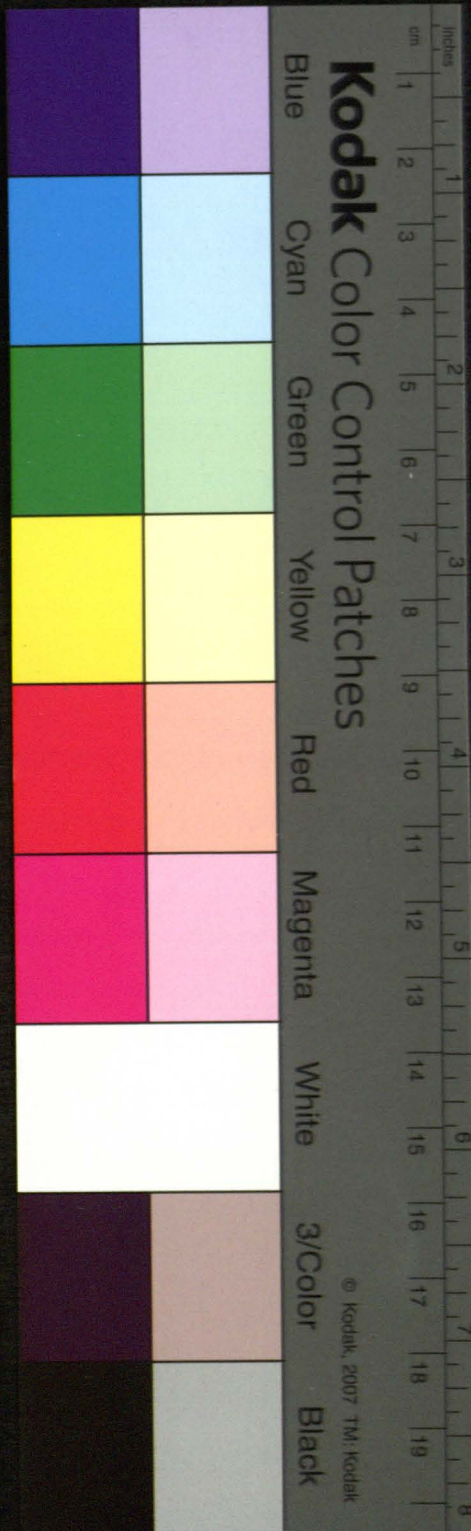
Bedainuojant mokiniojas buvo priėjęs arčiau prie mergaitės. Po šitų žodžių jis užsidėjo kojų ant suolo, dešinę alkūnę ant kelio, ir su delna parėmė smakrą. Mergaitė užsimerkus nemislijo apie mokinioją, tik toliaus traukė:

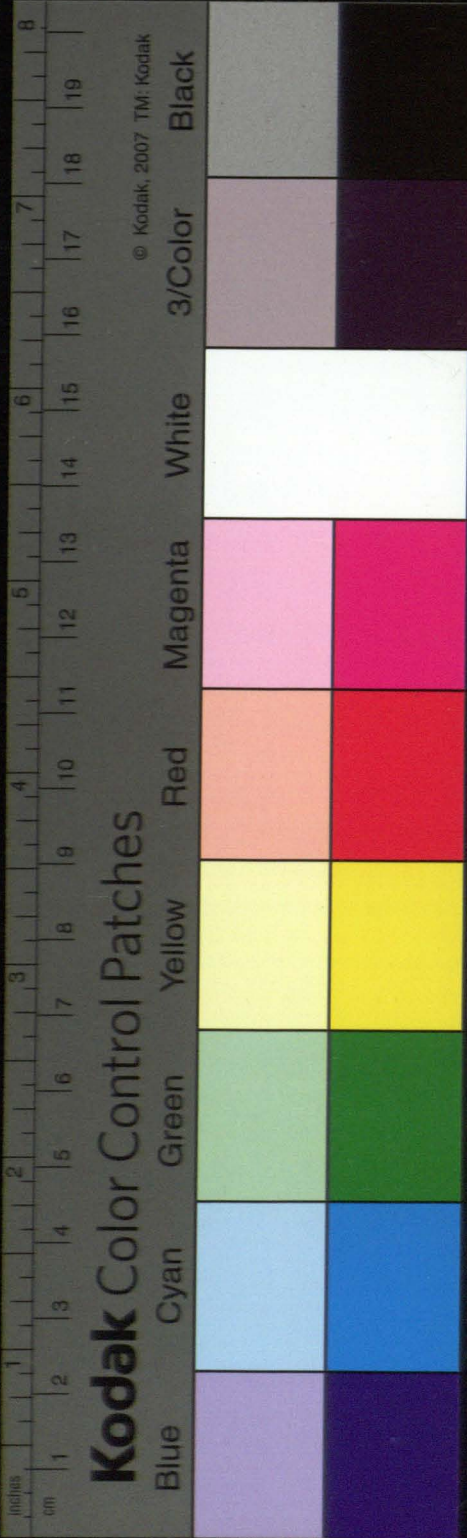
Oi liūd-triūd-ba-ri-na liūdna diena.
Smertis mano, grabas mano.
Smertis mano, grabas mano.
Oi liūd-triūd-ba-ri-na liūdna
Diena, smūtna širdis mano.)

Pabaigus, mergaitė nutilo; ir valandą visi vaikai tylėjo, galvas nuleidę. Mokiniojas apsisukęs priėjo prie lango ir kas žin ko ilgai žiūrėjo tolyn, o iškaitus mergaitę slėpė savo veidelius į skepetą.

Kitąsyk šita daina man išrodė negraži ir neprotinga; ale aš pats buvau kaltas: nesupratau. Aš ją norėjau imti epiškai; jieškojau tragedijos. Man nuolatai kišosi į galvą klausimai: na, kodėl dabar tas brolis čė su kardu? už ką jis rengiasi žudyt savo seserį? Tas liūd, ta triūba su rina, Dievs žino, ką jie reiškia ir da-gi išrodo lyg išiveržusieji į lietuvišką kalbą svetimi žodžiai. Įgainiui tariau, kad „brolis“, tai vyras, o sesuo — tai jo moteris; kad jis ją keta žudyti už neviernumą. Ale kad vėliaus man pačiam užėjo liūdnoš dienoš, tą dainą pradėdavau niūniuot, nesijausdams, ir tąsyk supratau jos reiškimą.

Isižiurėkim į turinį. Per dainuotojos imaginaciją tiesiasi mylimi paveikslai: tėvo dvarai, vyšnių sodnas, mylimoji liepa ir da-gi brolis ant galo. Nuo ju daina prasideda; matyt, kad jie dainuotojos širdyje pirmutiniai. Krūtinėje, pilnoj' kartaus pesimismo, toki paveikslai nepastovi. Dainuojanti širdis nežino piktumo. Tuli giesmininkų dirigentai liepia smarkiaus imt dainuot žodžius „Turi rankoj šviesų kardą etc.“ o visai smarkiai, kone su rūstybe: „Kardas mano, smertis mano“. Tie žmonės nesupranta šitos dainos.

Visa daina pilna ramių paveikslų. Net brolis su kardu stovi po liepa. Paskui toj' pačioj' eilėje giemininkė nebūtų pridėjus meilingo epiteto „kanolas **mano**“, kad jos širdyje būtų sukilęs rustus jausmas. Ne, ji myli savo karda, savo smertį, savo grabą taip jau, kaip savo tėvo naujus dvarus su jų vyšnių sodu ir su poetiška liepa. Kam ji būt įdavus tą karda broliui, jei nebūtų mylėjus to kardo arba smerčio? Ji giria karda — sako **šviesus**. Ir vėl viens epitetas, rodantis meilingumą jos nuliūdimo.

Grabas mano, namas mano
 Oi liūd-triūd-ba-ri-na liūdna diena,
 Smūtna širdis mano!

Šia ko nori daina: smerties ir pasilsio. Ant svieto ji netur, ką daugiau veikt. Kiek buvo bandžius gero daryt žmonėms, kur ne buvo pradėjus siūlyt savo karštą širdį! Viskas pasibaigė ant nieko. Širdis tebliepsnoja, ale niekam ant žemės tos liepsnos nereikia. Vargšė prisidirbo, prialso, o vaisių to visko nėra. Kad pailsdama, tebturėtų viltį, dainuotų su savo seserimi:

Močiute mano, širdele mano!
 Oi noriu, noriu saldaus miegelio etc.

Ale ji netur vilties. Jos darbas jau niekad nebus reikalingas; tai-gi netur ką daugiau išrinkt, tiktai geidžia paguldyt savo meilingą širdį ramiuose grabo nameliuose tėvo dvare, vyšnių sode po žalia liepa. Nor mirti nuo šviesaus kardo, iš brolio rankos.

Kitą syk man labai nepatinkdavo dainose visi tralalavimai. Iš šitos dainos aš supratau jų reiškimą. Kaip gali norėt aiškių žodžių tenai kur pats jausmas tegula ant širdies, kada protas tyli? Žodžiai — tai išreiškimai idėjų. Mūsų dainininkės protas ilsisi. Visas jos gyvenimas šiuo tarpu — jausmas. Dėlto ji nesirūpina atsakyt, kodėl minavojami paveikslai eina viens po kitam be matomai liogiško ryšio. Dėlto iš jos burnos išeina žodžiai nereikiantis idėjų.

Oi liūd-liūd-ba-ri-na etc.

Ale ant formos tų beprasmių siliabų žymiaus širdyje viešpataujantis jausmas.

Liūd — tai pradėtas žodis liūdnumo. Antroje siliaboje jis mainosi, bet-gi svarbiausioji ir daugiausiai tą jausmą reiškianti balsė iū lieka. Tolesnės tris sankrovos tai pasilsėjimas paties jausmo; jos sudėtos iš pirmutinių balsių: dusyk u ir vienąsyk i — ba-ri-na. Melodija tas keturias siliabas padalina į du tartum žodžiu: išeina triūdba rina. Tai-gi pasilsėjimas jau matyt pabaigoje pirmojo ir visam ilgume antrojo žodžio. Jausmui atsileidus, protas nušvinta; dėlto pabaigoje posmo randame jau aiškiai išdėtą dainuotojos širdį: „liūdna diena, smūtna širdis mano“. Tas tai turinys visos dainos užtatai ir atsikartoja po kiekvienam posmui. Tūli mano pažįstami šitos dainos atkartotiniam posme atranda rusišką

itekme. Liūd, sako, ёса Людъ, paskui barina — баринъ. Jei teip būtų, mes negalėtume suprast, né iš kur, né kaip, né kam tie rusicizmai atsiradę, o didžiausia mįslė būtų ispėti, ką jie čę reiškia.

Begu bo galima teisingiaus išreikšt jausmus, kaip šitoj dainoje kad jie išreikšti. Net neaiškumas paties jausmo stebėtinai pasakytas nereiškiomis siliabomis. Smulkausios psichologiškos atmainos žymu ant žodžių!

Kaip man gailu, kad nemoku užrašyt gaidų tos dainos; o da, lyg tyčia, mano balsas teip niekai, kad né kitam išmanančiam negaliu padainot, kad užrašytų. Nepasitikiu né ant vélesnių rinkėjų, nes, man rodos, net mūsų krašte šitą dainą tik vienąsyk tegirdėjau — mokykloje.

Vyskupas M. Valančius.

(Iš Kronikos: „Margumynai“).

Sanrašas dvasiškųjų Žemaičių, arba Telšių Vyskupijos ypatų, ėmusių dalyvumą tautiškame 1830 ir 1831 metų sukilime.

Tautiškas Žemaičių sukilimas prasidėjo Telšių pavieta Salantų parapijoje, nes čę visųpirmu žmonės iš geros savo valios pradėjo rinktis ir ginkluotis; tečiaus tas sukilimas buvo tik dalinis ir neturėjo nėjokio pliano. Tiktai šiek-tiek véliaus Raseinių pavieto dvarponiai Kalinauskis, Gružauskis ir kiti, sustatę visuotinio sukilimo plianą, išsiuntę į Vyskupą, Kunigaikštį Juozapą Gedraitį patarimą, idant visiems dvasiškiesiems isakytų iš ambonų šaukti žmones prie ginklų. Senam kunigaikščiui nesvetimi buvo patrijotiški jausmai; tuojaus todėl prisitaikino prie dvarponių valios, o paklusni dvasiškiesieje po visą Žemaitiją tuo pačiu laiku pradėjo iš ambonų skelbti, juog prisiartino valanda kariavimo už tautišką laisvę. Karei pasibaigus, šis Vyskupo pasielgimas, kaipo perdaug garsus, negalėjo pasilikti paslapyje prieš maskolišką valdžią ir praeiti nenubaustas. Komitetas, isteigtas ištyrimui maištininkų bylos, patraukė po sudu ir Vyskupą; tečiaus Vyskupo pinigai stengė pertikrinti sudžias, juog kunigaikštis, gilioje senatvėje būdamas, né nežinojo, po kuo pasirašė. Visa tada kaltybė suvirto ant sekretoriaus, Praloto Juozapo Kryžanauskio. Doras tas vyras prisiėmė Vyskupo nusidėjimus ir kaipo kaltininkas, tapo išsiųtas ant gyvenimo į Magyliavą.¹⁾ Dékingas vyskupas šelpė jį iš savo turtų, kol 1838 m. neišmeldė jam nuo Šviesiausio Ciesoriaus pilną dovanojimą.

¹⁾ Plačiau apie tai veizdék „Tėvynės Sargą“ № 4,5 1900 m. Red.

Smigielskis Benediktas, pralotas, ir **Stanislovas Čerskis**,¹⁾ konauninkas, už dalyvumą maište teipogi buvo po sudu ir vos-vos per pinigus stengė pasilikti ant savo vietų. Ta aplinkybė Čerskiui ir amžių sutrumpino.

Jonas Jomantas, Teologijos Magistras, tuomet Kražių gimnazijos Kapelionas, gimnazijos Direktoriui, Ignacui Doviatiui, liepiant, klausė priesiekos gimnazijos sąnarių, juog bus ištikimi lenkiškam rėdui, už tai, karei pasibaigus, tapo su kitais mokytojais paskaitytas tarpe nusidėjelių trečios eilės, prašalintas nuo vietos ir, daugiau per Konauninko Rupeikos įtekme, nustojo tiesos apturėjimo klebonijos. Tas valdžios prakeikimas ir sulyg šiol (1844 m.) tebeslėgia kunigą Jomantą.

Pačioje pradžioje sukilimo ant ruimo, Gargždeliais vadinamo, netol nuo Salantų miestelio žmonės be mielaširdystės nužudė Karnilavičių, valdytoją Grušlaukės palivarko, prigulinčio grapui Zubovui, tvirtindami, buk jisai paraką iš Prūsų maištininkams pristatydavęs maišytą su aguonomis; ištikro-gi buvo tai žmonių atmonijimas už nežmonišką pasielgimą su lažininkais. Tai regėdamas Salantų Altarista, kun. **Laurynas Kovalskis**, kilo iš ambonos prieš tą žmogžudystę, perstatydamas žmonėms, juog kariauti reikia su ginkluotais maskolių kareiviais, o ne su beginkliais vietiniais gyventojais. Užgauti maištininkai norėjo kun. Kovalskį pagauti ir kaipo maskolių šalininką, pakarti, bet tas pakabiai išspruko į mišką ir tų slėpės lyg pat karei pasibaigiant. Tas atsitikimas parodo, juog klydo tie, kurie tvirtino, juog žemaičiai maišto laikuose aklai klausė savo dvasiškųjų.

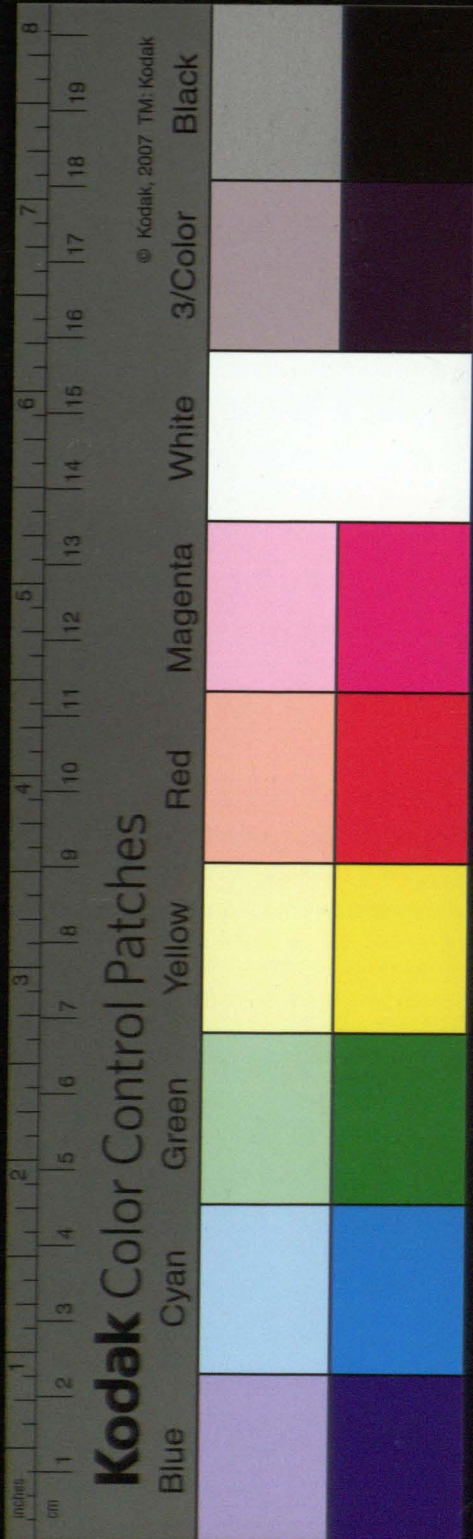
Kun. Tadeušas Lukaševičius, Salantų bažnyčios kamendorius, ankstie pristėjo prie maištinų už kareivių kapelioną. Per kare paprastai būdavo abaze kartu su kareiviais; paskui išėjo už rubežiaus. Koki likimą tų rado, nežinau. Valdžia paskaitė jį pirmoje eilėje politiškų nusidėjelių.

Kun. Zenkevičius Vincentas, Teologijos Magistras, Vyriausioje Vilniaus Seminarijoje tik į kunigus išvestas, teipogi pildė kareivių kapeliono pareigas maištininkų kariūmenėje ir kampanijai pasibaigus, išėjo už rubežiaus.

Kun. Mikolas Soroka, Garždų klebonas, sakydavo prokalbas į maištininkus, klausė žmonių priesiekos ant ištikimybės naujai valdžiai. Už tai per sudžių nusprendimą paskaitytas trečioje eilėje nusidėjelių; keletą mėnesių sėdėjo rekolekcijas ir nustojo klebonijos. Tą valdžios iškeikimą savo rūpesčiu nuėmė nuo jo Vilniaus general-gubernatorius Markavičius 1842 m., o Vyskupas kunigaikštis Symanas Gedraitis atgal atidavė jam kleboniją.

Pavedžių prasikaltimų prieš valdžią dasileidė **kun. Juozapas Paulauskis**, Klovainių Altarista; už tai apart rekolekcijų nustojo

¹⁾ Autorius: „Opis Żmudzkiey Dyecezyi“. Wilno. 1836.

altarijos ir tiesos valdymo kleboniją. Tečiau ilgainiui, išluosotas iš po policijos priežiūros, apturėjo Skersnemunio kleboniją. Mirė 1843 m.

Maišto metuose viešpatavo limpanti liga, kolera vadinama. Valdžia, norėdama užkirsti jos platinimos, liepė apsiausti ligos apimtus miestelius ir nieko nė įleisti, nė išleisti. Žydai ir vokiečiai Nemakščių miestelo, būdame tokiame padėjime, datyrė bado; sušelpdamas juos, vietinis klebonas, **Juozapas Streleckis**, suteikė gyventojams miltų veltui. Tuo pačiu tarpu tas pats Streleckis ėmė darbštų dalyvumą maište ir laukė už tai nuo valdžios prasčiausių pasekmių. Prasidėjus tyrinėjimui jo bylos, žydai su vokiečiais, dėkingi už datirtą geradėjystę, vienu balsu paliudijo, juog klebonas prieš valdžią nieko nedirbo; pagaliaus yra uolus Rosijos šalininkas. Maskoliai todėl jį tuojaus išluosavo ir, kaipo prilankiam valdžiai, liepė asistavoti prie tardymo kitų, kaipo deputatui iš dvasiškųjų pusės. Tas pačias pabukles, kuriomis buvo patsai išluosotas, Streleckis paprastai vartojo išluosavimui ir kitų dvasiškųjų. Pristigus gerų liudytojų, šaukė savo žydus, kurie, priėmę užmokestį, liudijo, juog tyriamasis kunigas neėmė maište dalyvumo. Tiek gali mielaširdystė!

Žinome, juog maištų metuose Palangos ir Darbėnų apylinkėse daug sykių maištininkai susirėmė su maskolių kariūne. Viena syki, ne be didelio pragaiščio maskoliai paėmė Darbėnų miestelį: maištininkų atėmė vieną armatą, bažnyčią ir didžiąją dalį namų sudegino, gyventojus-gi tai išmušė, tai paėmė į nelaisvę. Tarp jų buvo ir vietinis klebonas **Juozapas Gricevičius**. Jį apkaltino už šiundijimą žmonių prie sukilimo ir su sargais nusiuntė į Vilnių, kamė per trejus metus išbuvo nelaisvėje. Galų gale išluosavo jį ir leidė sugrįžti ant pirmosios vietos. Mirė 1840 m., 61 savo amžiaus.

Kun. Antanas Daugšas, gvardijonas Dutnavos kun. Bernardinų konvento, kitados Napoliono kareivis. Regėdamas, juog Dutnavoje bajorai laiką gaišina dėl nebuvimo vado, sėdos ant arklio ir, šaukdamas: Ei, broliai, su manim! vyko į Kiedainius, kamė stovėjo dalis maskolių kariūnenės. Miestelį paėmė, maskolių kareivių dalį išmušė, dalį į nelaisvę paėmė, o dalį išvaikė. Kampanijai pasibaigus, komisija vos galėjo tikėti, kad žmogus senas, labai žemo ugio ir teip nutukęs, koku buvo kun. Daugšas, sugebėtų kariauti ir jodinėti. Vienok nusudijo jį ant 4 mėnesių rekolekcijų Kolainių kunigų Karmelitų klostoriuje ir atėmė tiesą būti savo zokane koku vyresniuoju.

Ne be nusidėjimų buvo ir **Stanislovas Raubickis**, Sedos klebonas; bet per pinigų stengė išrodyti savo nekaltybę.

Ciprijonas Nezabitauskis, Minsko Garbės Konauninkas, Velionos klebonas, šiundė žmones stoti į maištininkų eiles ir iš Prūsų traukė ginklus ir paraką naujai milicijai. Karei pasibaigus

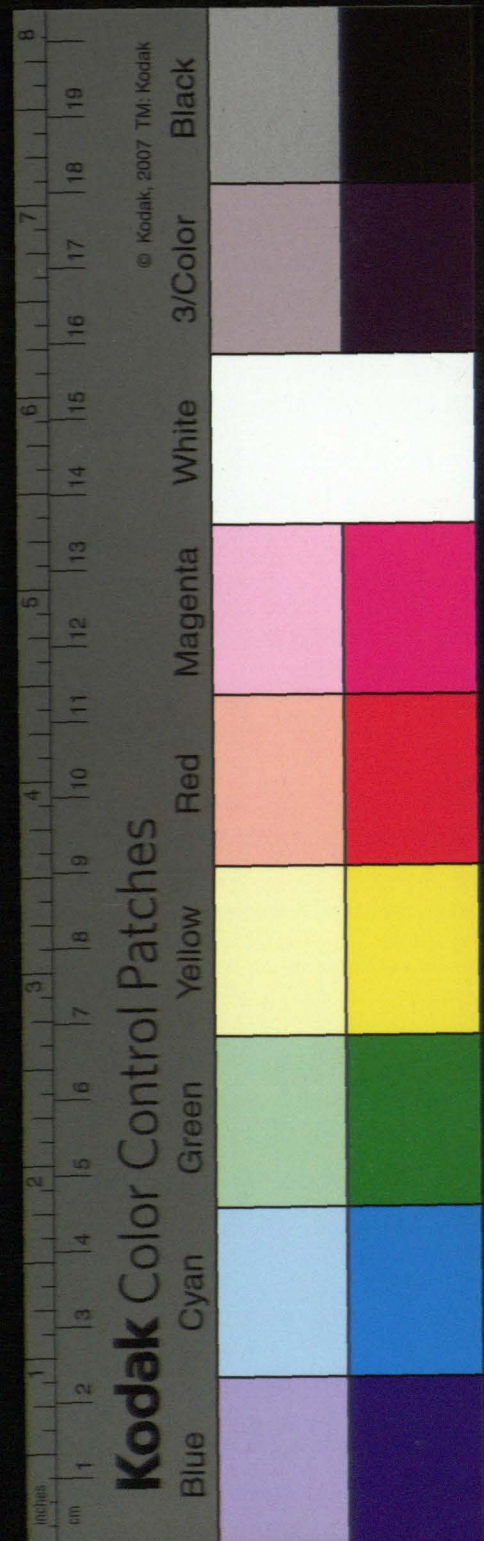

paskaitytas tapo antrojoje eilėje politišku nusidėjėliu ir dėl to nusudytas ant ištrėmimo į Sibiriją. Kad vis tai darės Raseiniuose, Nezabitauskis, nieko nežinodamas, ramiai sėdėjo savo klebonijoje. Štai atvyksta prie jo vienas prietelius, kurių, būdamas nepaprastai svetimynliu, turėjo daugybę, ir persergsti apie užkritisį nusprendimą. Persigandęs konauninkas per vieną naktį parduoda, ką tik kam gali, ir išvažiuoja į Tilžę. Ant rytojaus atvyksta policijos agentas Romualdas Bogdziewičius areštavoti; jieško ir gauna žinoti, juog jis jau už rubežiaus. Paskui tas pats Bogdziewičius važiavo į Prūsus ir aną valdžią prašė išduoti konauninką, bet Prūsų karalius, gavęs žinoti, juog pabėgėlis apkaltintas tik už politišką nusidėjimą, išduoti nesutiko. Paskui Nezabitauskis su kuriais-ne-kuriais kunigais susirašinėjo ir taip užtraukė ant jų sekančias nelaimes, o pats numirė 1834 m. tą pat Tilžėje.

Sulyg Ukazu Jo Mylistos Ciesoriaus, R. — K. Kolegija klausė patarimą p. Vidaus Dalykų Ministro (Perowskio) nuo 8 birželio 1844 m. už № 1660, kuriuo išreiškia, juog Valdantis Senatas, peržiūrėjęs kriminališką bylą kunigų: Kaliksto Ramanauski, Jono Venckevičiaus ir Kazimiero Molio, po sudu paduotų už paslaptinį susinesimą su išbėgusiu į Prūsus iš priežasties imto dalyvumo buvusiame maište kunigu Niezabitauskiu, nusprendė, juog Venckevičius, Ramanauskis ir Molis už siuntinėjimą Niezabitauskiui pinigų turi pasilikti stiprai įspėjami. Beto, pirmiejiem dviem už paslėpimą Niezabitauski popierių už bausmę paskaityti pasilikimą jų daugiau, neg per 10 metų po tardymu ir sudu. Ant galo, išsiusti juos iš vakarinių gubernijų ir atiduoti po policijos priežiurą. Tai Senatas ukazu, išduotu 31 gegužės 1844 m. p. Ministrui, ir įsako. Ministras-gi Vilniaus Kareiviškam General-Gubernatoriui patarė: Ramanauskį išsiusti į Kalugą, Venckevičių į Arlą, Molį į Riazanę.

Valdytojas Telšių Vyskupijos, Vyskupas Kunigaikštis Symanas Gedraitis, apturėjęs toki ukazą, perstatė p. Ministrui: kunigą Joną Venckevičių esant mirusį, kun. Molį esant invalidą Kęstaičių špitolėje, ant skarbavo kašto pasiliektantį, kun. Ramanauskį jau turint 62 metus amžiaus; todėl ar ne teiktus sutikti ant to: kad du dar gyvu nuodėmingu kunigu vietoje išsiuntimo į tolimas gubernijas, būtų patalpintu ant metavonės kuriame-nors katalikiškame klioštoriuje. Kol apturėjo atsakymą, pabaigė savo dienas; paskui nutiko teip, kaip buvo geidęs. —

P. S. Skaitytojas teiksis palyginti šį sanrašą kunigų, ėmusių dalyvumą sukilime 1831 m., ir aną, ėmusių dalyvumą ar tiktai ispėtu, sukilime 1862 m., kuri padavėme № 1 „Žinyčios“. Anas turi 107 ypatas; šis — vos tik keliolika. Po įtekme anos pasakos apie tyrinėjimą ir baudimą, kuri vedė Muraviovas, mes netikime, kad šisai sanrašas kunigų-maištininkų būtų pilnas. Bet-gi atminus, juog šisai sanrašas Vyskupo M. Valančiaus kronikoje „Margumynai“ telpa po 1844 metais, tai yra pačiame istoriškame Valančiaus darbymetyje, turime pripažinti šį sanrašą už pilną: Valančius, kaip

istorikas, syki pradėjęs tyrimą, tyrė su ištverimu, o ištirti jam lengva buvo.

Stebėkimės tada, kiek minkštesnę, žmoniškesnę širdį Maskolių vyresnybė turėjo pradžioje šio šimtmečio, neg turi pabaigoje jo, ir kiek teisybės veizdėta. Iš tikro, jei Muraviovas būtų lygiai teisingai tardymus vedęs, kaip Komisija 1833 m., nedaugiau būtų stengęs nubausti, kaip kelioliką ypatų, ne abejotinai ėmusių dalyvumą paskutiniame maište; bet ir ta bausmė, šaltai dalyką imant, būtų išpuolusi tol mažesnė: smerčiu gal nė vienas nebūtų buvęs nubaustas, kaip ir 1831 m. nebuvo nubausto; katargą but išvydę gal tik keli; o kitiems būtų užtekę ištėrimo į tolimesnes gubernijas arba klioštoriaus. Imkime pavyzdžiui nors kun. Gargą, sušaudytą Telšiuose draug su kun. Noreika. Buvo tai tikras ligonis — girtuoklis, be vėkų, be proto, seniai besėdžias špitolėje; maištininkai patį jį pernevalią stūnė nuo savęs atgal į špitolę, iš kur išrukdavo, o Muraviovas paskaitė jį — beprotį pirmojoje eilėje maištininkų! Jei teip būtų buvę sudyti ėmę dalyką 1833 m., būtų reikėję visus kunigus sušaudyti arba į katargą išsiųsti, nes visi, klausydami dvasiško savo vado — Vyskupo, skaitė proklamacijas. Palikti ant vietos, buvo ramūs ir naudingi.

Red.

A. J.

Paminėjimui am. at. Vladimiro Solovjovo.

Tarpo maskolių — buvo tai žmogus,
Tarp pravoslavų — tikras krikščionis, —
Vedė ant gero tautiečius blogus,
Rodė jiems kelią tiesos, malonės . . .

Šaukė: pameskit' seną aklybę,
Atskalos siena tegu sugriuna;
Viešpats jug liepė mylėt vienybę, —
Vien's tat' Bažnyčioj' Piemuo tebuna!

Puikiems valdonams vėl teip kalbėjo:
Tautų silpnųjų nedrįskit skriausti,
Nes Dievą patį tur Apgynėją,
Visi pavergti, visi suspausti! . . .

Šio amžiaus mokslą ištyręs visa,
Giliausiai Dievo Žodį suprato;
Tarti tat' nykščiams bedieviams drįso:
Aklas, kurs Dievo protu nemato! . .

Teip visą amžių pranašo būdu
Pildė ir skelbė Viešpaties valią;
Žodis jo buvo gryniausiu grūdu,
Tiktai pasėtu . . . ant uolos kelio!

Skambėjo balsas tat' jo ir nyko,
Kaip nyksta aidas mūsų miškuose;
O Maskolija tokia pat liko,
Kaipo Mongolų buvo laikuose.

Teippat, kaip tuokart', žmonės nedori;
Popams nerūpi šventa vienybė;
Ponai valdonai praryt mus nori, —
Ir viešpatauja visur tamsybė.

— Gana jau, tarne, — Diev's tatai tarė: —
Nutilk, priimki garbės vainiką!
Mano malonė viską padarė, —
Dabar teisybei vieta beliko . . .

P. S. Garsus maskolis-filozofas,

a. a. Wladimiras Sołowiowas,

maž-ne staigiai pasimirė pradžioje rugpjūčio m. 1900 m., sukakęs vos tik 40 metų. Peranksti pražilęs, liesas, augšto ūgio, ascetiškos išvaizdos, su garbanotais plaukais lyg pečių, Wl. Sołowiowas buvo tipu metavojancios ar apaštalo. Nevalgė mėsos: maitinos tik daržovėmis, žuvėmis ir miltų valgymais. Apsėjime prastas, prieinamas, turėjo daugybę prietelių; mėgė su vaikais kultis, juokuoti. Ko verti pinigai — nežinojo; turėjo kelis knygynus, bet nėkuomet neturėjo geros kvateros; mielaširdingas ir duosnus buvo net perdaug. Kelė vėlai, rašė ir dirbo naktimis.

Jo senelis buvo protopapas, tėvas, Sergijus, buvo pirmos eilės Rosijos istorikas (37 tomai). Mokė ant filozofo. Baigęs universitetą, istojo į dvasišką pravoslauną akademią. Gerai mokėjo graikišką ir ebrajišką kalbą ir raštenybę, todėl buvo tvirtu kareivių bažnytiniuose ir dogmatiškuose klausimuose. Visuomet buvo idealistas ir stiprai tikintis, bet savotiškai dogmatizuojantis mistikas; turėjęs metafizikos pamatų. Praktiškuose klausimuose ir etikoje buvo pirmasis progresistas, tolerantas religijų, neprietelias politiškų persekiojimų, kilmiško ir tautiško šovinizmo, pagaliaus — aštrios baudmės ir karės. Lyg 1882 m. išguldinėjo Petropilės universitete filiozofiją, bet valdžia užgynė. Buvo tikriausiu prieteliu „eurapiečių“, t. y. redakcijos „Wiestnika Jewropy“. Po jo raštu apie Magometą noriai pasirašys islamietis; su žydų rabinais — buvo prietelystėje lygiai su lenkais, su Jezavitais, su šėip jau kunigais ir tt. Didžiąją dalį amžiaus prakariavo už susivienijimą pravoslavijos su katalikyste, pripažindamas Popiežiaus viršininkystę ant visos pasaulės vyskupu, nors pats, sako, pasilikeš pravoslaunu. Kiti sako jį kataliku buvus.

Kodak Color Control Patches

© Kodak, 2007 TM: Kodak

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

inches
cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8

Sołowiovas — garsus polemistas dalykuose tautiško egoizmo; sumurdė nepataisomai Maskvos slavianofilus. Su Sołowiwu į kapą nuėjo didi proto ir doros galybė. To, kaip krištalas, čysto žmogaus negalėjo nemylėti, kas tikrai turėjo laimę prisitarti prie jo.

Publicistiškuose savo raštuose Sołowiwos aprašė santikius idealų, apskritai žmoniškų ir tautiškų; gilų ir iškilmingą savo tikėjimą, kurs daugalyje dalykų yra priešingas L. Tolstojaus tikybai. — Teip maž daug charakterizuoja Sołowiwą. Spasowičius. Red.

— Dėdė Atanazas. —

Ar dera Socializmas lietuviams?

(X skaida „Kandidato į kunigus“).

Antukas¹⁾ linksmas važiavo gelžkeliu namon ir galvojo, kaip jam reikės išsimeluoti prieš savo tėvus, labiausiai prieš motiną. Laimingai atvažiavęs į Košedarus, gelžkelio staciją, šit, sutinka vieną iš senų savo pažįstamų, Antaną Palši, Maksvos universiteto studentą, kurs kitą kartą Šiauliuose išguldinėjo jam „Darvino teoriją“ ir „Kunigų mokslą“. Jis buvo vienas iš tų vaikinių, kurie „šėndieninę kapitalistišką draugijos organizaciją“ svajoja panaikinti. Dabar iš Maksvos važiavo į Lietuvą ant vakacijų. Draugai, kits kitą pasergėję, nudžiugo, pasisveikino ir keletą stacijų važiavo, šnekėdami apie šiokius-tokius niekniekius iš praėjusio savo gyvenimo. Palšiui ir atpuolė į galvą mislis „dėlei draugijos labo“ paapaštalausti aplink Antuką. Norėdamas jį už liežuvio patraukti, paklausė:

— Tu, Antuk, kaip misliji: šėndieninis svietas yra gerai ar blogai surėdytas?

— Kaip tai? — Paklausė Antukas, iškarto to klausimo nepermanęs.

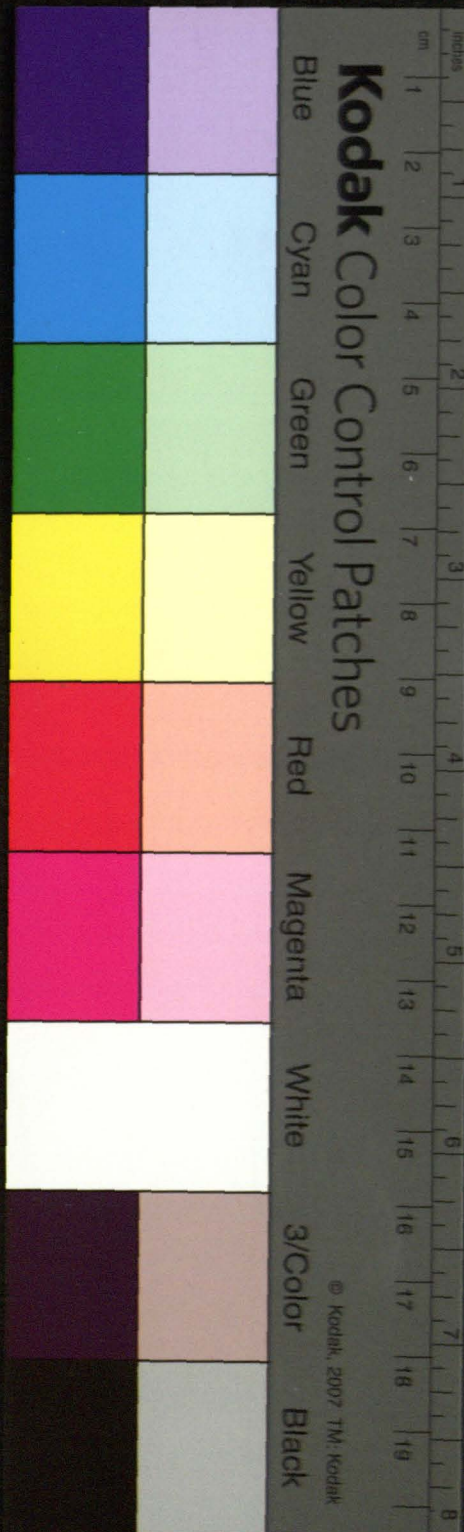
— Tai yra, ar visi žmonės ant svieto yra laimingi, pertekę ir privalgę? — Paaiškino Palšis.

Priminus apie valgi, Antukas pajuto, kad jau trečią dieną buvo pietu nevalgęs, ir nusišypsojęs atsakė:

— Žinoma, ne visi ant svieto yra privalgę.

— O dėlko, sakyk tu man? Dėlto, kad ant svieto yra dėlės, tranai, krokudilai — kapitalistai, — pagavo studentas karštai aiškinti „drauginį klausimą“: ir bitelės, skruzdėlės — darbininkai, kurie anuos tranus turi netik maitinti, bet ir lobius jiems krauti.

¹⁾ Kandidatas į kunigus.

Ak, tai visų didžiausi neteisybė, tai plėšimas! Bet ateis laikas, kada atsibus darbininkai ir sutrupis galvas auksinių savo dėlių!!

Antukas Šiauliuose buvo apie „draugijinį klausimą“ šiek-tiek girdėjęs ir vienam-antram iš savo draugų gyrėsi jau esąs socialistu(!). Todėl dabar, klausydamas studento išvedžiojimų apie draugijos tranus ir krokodilus, visai ant to sutiko ir tvirtai tikėjo ateisiant laiką, kada darbininkai, sudavę kapitalistams į pasturgalį, visi vienoje krūvoje, laisvėje, brolybėje-vienybėje, santaikoje-meilėje gyvės ir viešpataus per amžių-amžius.

Kalba toliaus nuėjo ant kunigų. Studentas išrodinėjo ir juos esant kapitalistų užtarytojais, ir jie dėlto reikią iš Lietuvos išnaikinti.

— Su šunimis reiktų tuos ilgaskvernius iš Lietuvos išpjudyti! — karščiaavo studentėlis.

— Ir ką Tamsta į kunigų vietą pastatytumi? Rasit, maskolių popą? Arba pats norėtumi užimti jų vietą? — Lietuviškai atsiliepė nuo antrojo suolo jaunas, poniškai apsirėdęs žmogus.

Studentas paraudonavo, kaip vėžys, ir valandą patylėjęs, atsakė:

— Aš Tamstos nepažįstu ir ant to klausimo atsakyti nenoriu.

— Doktoras Jurgis Jonaitis! — Atsistodamas, užsirekomendavo jaunas ponaitis.

Studentas, ir-gi atsistodamas, atsirekomendavo ir Pakaušį perstatė, kaip moksladraugį.

— Na, dabar, — užsispyrė doktoras priešais sėsdamos: gal atsakysi, ką-gi Tamsta norėtum padėti į kunigų vietą, su šunimis anuos iš Lietuvos išpjudyti? Sakyk drąsiai: aš — ne maskolių šnipukas.

— Gm!... — numykė per nosį Palšis ir palengvo atsakė: mokslą, apšvietą, prietarų išblaškymą...

— ... socializmą, ateizmą ... — traukė toliaus doktoras su ironija.

— Socializmas ir ateizmas! Teip: tai vienatinis Lietuvių išganymas! — Nebeištverdamas sušuko Palšis ir ėmė ant „kapitalistų“ kratyti visą leksikoną epitetu, pradėdamas nuo dėlių, rupužių ir tt.

Doktoras ramiai, bet vis su ironija, klausė studentėlio karščiavimų ir, jam pabaigus pridūrė to pačiu balsu:

— Ir nebebus Lietuvoje nė vieno ubago, nė vieno pono! Ir būs pilni tvenkiniai medaus ir pilni ežerai pieno! Ir linksminsis ir džiaugsis Lietuviai, į Adomo ir Jievos rubus išvilkę! ... — kad net Pakaušis prasijuokė.

— Ir nebebus Lietuvoje nė vieno pono, nė vieno ubago: visi būs lygus darbininkai! — Atkakliai atkartėjo daktaro žodžius studentas.

— Na, o kur Lietuviai padės savo dėles, tranus, vapsvas, krokodilus — kapitalistus? — Paklausė doktoras.

— Visi būs darbininkai! — Atrėmė studentas.

— Tai yra: dėlė pavirs į ešerį ar vėžį, tranas su vapsva — į bitę, o krokodilas į karvę ar arkli-darbininką? Ar teip pasidarys visi, — lygus darbininkai?

— Tamsta mane išjuokė! — Ant galo, supyko studentas ir nusisuko į šalį. — O aš kalbu iš persitikrinimo . . .

— Na, jau ir pyksti, kad svajonės — priimamos su ironija! Aš svetimus persitikrinimus goduju; pavelyk-gi juos rimtai pakritikuoti ir išpasakoti priešingus jiems mano persitikrinimus! — Jau rimtai traukė daktaras.

— Oje, prašome! — Nenoriai sutiko Palšis.

— Ir teip, Tamsta tvirtini, ateitėje socializma ir ateizma sulygysiant visus žmones, padarysiant visus lygiais darbininkais, apturinčiais lygų pelną; išplatysiant mokslo ir apšvietos viešpatavimą, o per jį padarysiant toki visoko perteklių, juog, sulyg pasaką, upės ir ežerai pieno ir medaus tyvuliuos: tik ateik ir semk; išplatysiant laisvę, brolybę, savytarpinę meilę ir sutikimą. Teip?

— Teip!

— Na, ar-gi tai ne svajonė? Tokią draugiją sutverti galėtu negut tik iš dangaus aniolų, arba tų pačių žmonių prigimimą perdirbus į aniolišką; kolak-gi žmonės bus su tomis pačiomis „žmoniškomis“ silpnybėmis, pasiliks ir paprastas žmoniškas draugijinis netobulumas. Nepasiduodamas galutinam išnaikinimui, jis pasiduoda tobulinimui, kurs prasideda nuo tobulinimo atskirų ypatų, į draugiją prigulinčių. Tame tai telpa skirtingumas tarp socialistiškos ir krikščioniškos sistemos: kada socializmas per tam tikrą, sulyg jį, tobulą draugijos surėdymą norėtu ypatas ištobulinti, tikyba per dorišką ypatų ištobulinimą laukia tobulo jų susirišimo į draugiją.

— Na, ant to aš jau nesutinku, kad tikyba tobulintų ypatas! Tikyba su savo dievu, uždėdama savo leteną ant ypatos valios ir proto, ne tobulina, ne kečia jos, bet susiaurina.

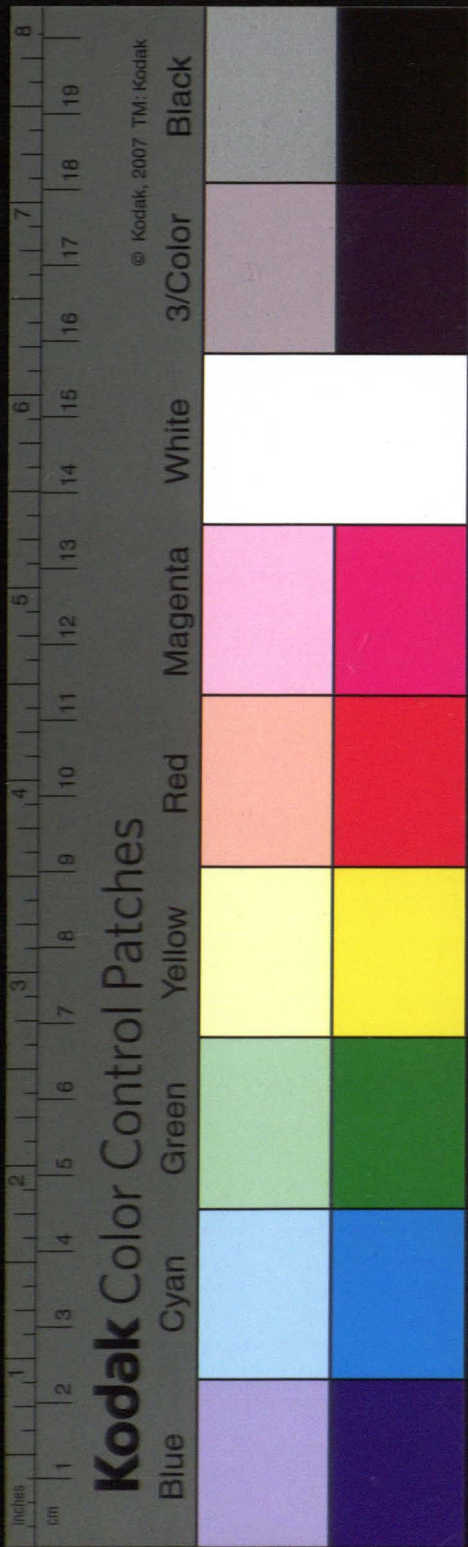
— Teoretiskai — gal būti; praktikoje — to nėra. Kalbu iš persitikrinimo. Atimk nuo prasto žmogaus tikyba su jos Dievu ir Jo apreikšta valia-prisakymais, t. y. atimk dabartinį dorišką mūsų žmonių kodeksą, o pamatysi, ar išsiplės, ar susitrauks jo dūšia, ar kaip tę vadinas ta branginamoji dvasiškoji žmogaus dalis. Tamsta, mokyklos klaupkū dar neapleidęs, apie žmones sprendi iš knygu. Kada pasitirsi tarp anų, pritirsi, kaip ir aš prityriau, juog tamsus bedievis, arba netikis — už laukinį žvėrį piktesnis.

— Už tat-gi, kad apsišvies, nebereikalaus tikybos.

— Tegū sau ir teip! Tada-gi socializmas ne nuo to galo pradeda: vietoje suteikimo gilaus ir vispusiško apšvietimo, kurs turėtu užstoti dorišką tikybos kodeksą, socialistai, ir Tamsta kartu, pradėdate nuo išpjūdimo su šunimis mokytojų tikybiškos doros, t. y. išplėsiate paskutinį doros paramtį, dar nieko į tą vietą nedavę.

Žinyčia.

Ale tas buvo à propos. Aš nesutinku, kad ir apšviestas žmogus apseitų be tikybos. Doros tobulybėje apšvieta su tikyba yra tokiam sanryšyje, kaip saulės šviesa su šiluma. Augštai išsidailinusių aistetikoje apšviestūną nervai ar kits kas gamtiškas gali suturėti nuo nusileidimo sulyg laikiniu gyvuliu. Apšviestas bedievis — nesulyginamai augščiau stovi už tamsų netikį; bet nuo doriškos tobulybės — tol ir jam. Aistetiškai giliai išsilavinusių visuomet būs maža gaujelė; augštą mokslą arba apšvietą pasieks didesnis daugumas; daleiskime, ateis toks laikas, kad visi gana augštai apšivies ir prablaivys savo protus; bet ta apšvieta, kaip šiaurės atšvaita, nors graži, širdies ledų netirpys, o dora daugiau nuo širdies, neg nuo proto priguli.

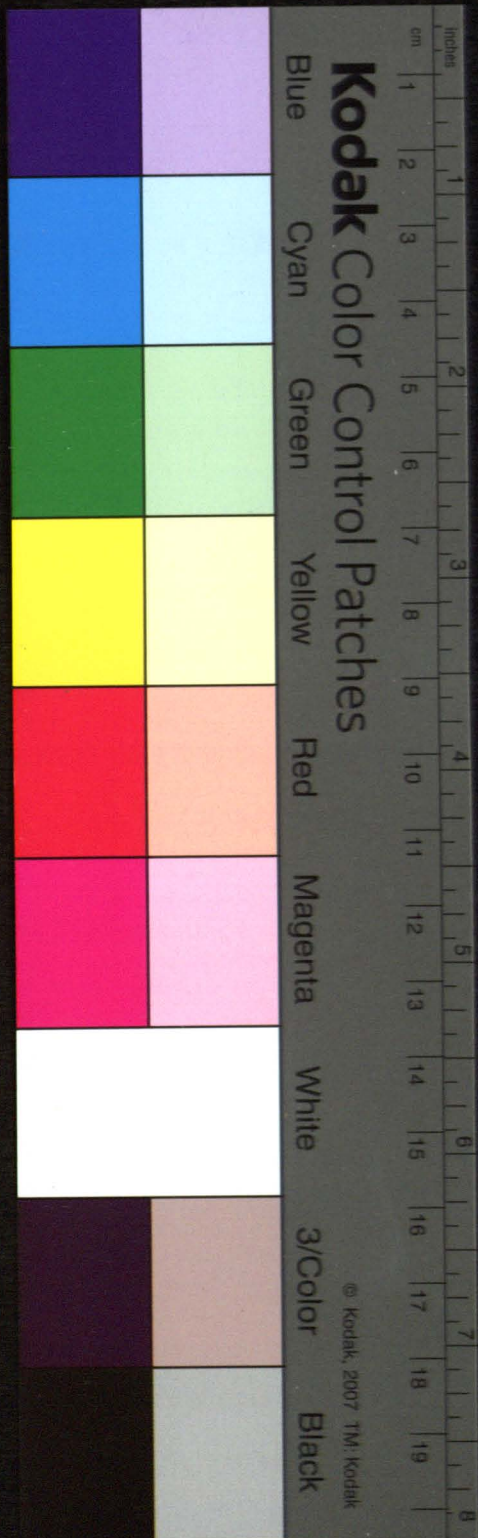
— Tai dėlko-gi, Pone Daktare, tikyba persekiojo laisvą mokslą? Jug atmeni Inkvizicija, Giordano Bruno, Galilieju, Savonarolla . . .

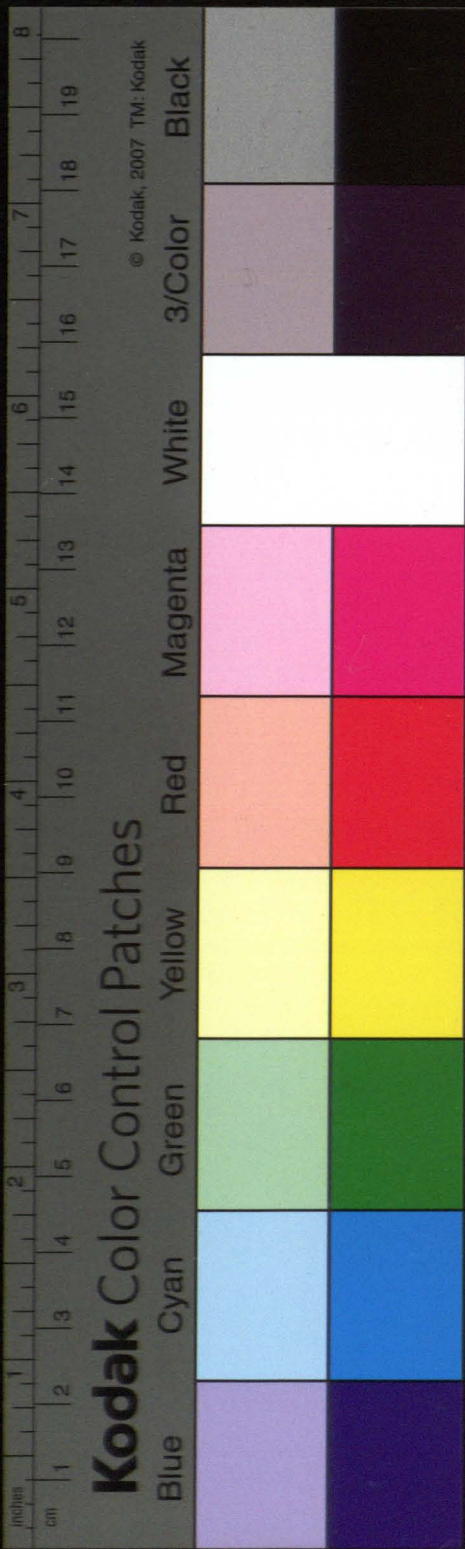
— E-e! žinau dar daugiau vardų ir faktų, kuriuos neteip seniai dar teipogi kaišiodavau į akis kiekvienam kunigužiui ir šep jau tikinčiam. Apie tai ilgai šnekėti; gana bus pasakius, juog į anų laikų tikybos ir mokslo santikius reikia ir akimis anų laikų žiūrėti; dabar santikiai atsivainė, tai kiteip žiurime, ir pavyzdžiai nuo tūkstančios metų mums nebetinka. Galų gale, ir anieje santikiai negriežtai tokie buvo, kaip mums apsakė viduramžiu reformatoriai, jieškantįs tik progos pažeminti nežkenčiamą katalikystę, nuo kurios atsiskyrė. Juog tikyba ir apšviesto žmogaus širdį atgaivina, tam turiu keletą darodymų iš savo paties prityrimo.

— Klausaus Tamstos prityrimų.

— Mano tėvai buvo labai dievobaimingi, t. y. labai gilaus tikėjimo. Žinoma, ir mane augino „Dievo baimėje ir meilėje“; bet atiduodami į mokslus, išleido iš savo globos. Mokinaus vidutiniškai, kartais net pagyrimą užsipelniau. Ale sistematiškai galvą šviečiant, sistematiškai širdis šalo jau nuo penktos klasos: nedoros knygpalaikės, iškoneveikiančios Dievą, tikybą, kunigus, apeigas, idiegė į mano širdį skepticizmą. Sistematiškai skaitydamas panašias knygas, persiimdamas naujais tais socialistiškais mokslais, galutinai užmiršau tikybą: dėl manęs išnyko Augščiausi Esybė, posmertinis gyvenimas savo dviejopume: laimingas ar nelaimingas. Nebevaržiaus nékuo, duodamas valią savo gamtai visus jos reikalavimus užganėdinti. Gamtos reikalavimai arba įstatymai — visados vienodi; kas gali anuos laužyti arba priešinties? Kokį sensą turi spaviednė? Atmečiau ją į šalį, kaip ir kitas tikybos pareigas: malda, lankymą bažnyčios ir tt., viską palaikęs už viduramžių palaiką ir prietarus. Išpradžios tasai išsiliuosavimas „nuo prietarų“, tarsi, man patiko; ilgainiui vienok vis žymesnė rados dūšioje tuštybė, neramumas ir, ant galo, kartybė. Pradėjau dvasiškai akti: juodos mislįs užstojo gyvenimo tikslą. Bepradēm mislijau: ir kam aš ant svieto? Kam-gi čę kankintis? (Nuo tėvų nieko negaudamas, mokslą, gyvenimą ir

menką valgi turėjau privatiškais, o ikiriais darbais pasigaminti). Ar negeriaus būtų viską pabaigti — kulka į kaktą? Mano tik laimė, kad turėjau du draugu — lietuviu, mediku. Kada apnikdavo mane paprasta abejonė apie savo tikslą, eidavau pas anuos. Anuodo, tiesa, buvo tokių pat nuomonių, kaip ir aš; ir tų atrazdavau kupetas antitikiškių, socialistiškų raštų, — ale anuodu buvo — mylėtoju tėvynės ir man tą meilę kvėpė. Suseidavome ir imdavome rokuotis apie jos reikalus, apie tarnavimą jai, — tai gyvenimo tikslas ir atsirazdavo. Bet ir neilgam. Persisunkę socialistiškomis pažiūromis, nežinojome kitokio tarnavimo tėvynei, kaip tik išrišant „darbininkų klausimą.“ To tik jieškojome po laikraščius, apie tą tik ginčus vedėme, tą tik kritikavojome. Ir kokių tai hipotezų tada mes nestatėme! Pastatytos hipotezos veikia pas mus virto į teorijas, kurias apsižadėdavome butinai įvykdinti savo tėvynėje Lietuvoje. Sukrovimas mūsų proto ir nuomonių buvo pavedus į Tamstos: apie darbininkų rojų, ir apie „dėles“ visokio vardo teip pat samprotavome. Statėme visųaugščiausius rūmus, ale... ant ledo; sapnavome puikius sapnus, ale... iš „Tukstančios ir Viena nakčių.“ Dabar juos prisiminus, net juokai ima; ale tada, kaip skęstantis lentos, įsitvėriau tų idėjų: išnaikinti iš Lietuvos „dėles“ ir „tranus“; apginti „darbininkus“, užkrečiant visur socializmą ir ateizmą. Užbaigę universitetą, nutarėme Lietuvoje apsigyventi ir pradėti kovą su tėvynės nevydonais: kapitalistais ir klierikalais. Aš apsigyvenau mažame miestelyje, kaip gydytojas, ir pradėjau apaštalauti. Turėjau keletą *NėNė* lietuviško socialistiško laikraščio „Pragaro Pasiuntinis“ ir padalijau pažistamiems paskaityti. Daugumas mano skaitytojų, tokių raštų dar nematę, sugražino juos atgal, čiaudėdami, kaip tabokos pauostę; vienok atsirado keletas vaikinų, kurie mano raštus pripažino už „teisingai nurašytus“. Kapitalistu apylinkyje neturėdamas, kibau į kunigus: ėmiau šiundyti, kad kunigų nešelptų, kad jie Lietuvai perbrangiai kaštuoja, o yra dykaduoniai, veltėdžiai, dėlės ir tt. Išgirdo apie tai prabaščius ir mane iškeikė iš ambonos, kaipo bedievi ir papiktintoją. Mano praktika pradėjo mažintis ir teip sumažėjo, kad jau buvau pasikėlęs bėgti nuo neturto šalin. Bet ir nuo draugų apturėjau raštus, kad ir jiems negeriaus senkas; kad žydams ir maskoliams, Lietuvoje apsigyvenusiams, daug geriaus klojas; kad žmonėms labiausiai tiki svetimiems, neg saviesiems ir tt., ir dėlto abudu apleidžią savo kraštą: vienas ant Uralo prie išdinės išdirbtuvės gavęs „gerą vietą“, o antras-ziemstvoje gavęs irgi „neblogą vietelę“. Jau buvau ir aš paskui anuos pakėlęs sparnelius, bet mane sutiko didi nelaimė: vieną naktį apstojo mano kvaterą policija, iškratė ir atrado keletą *NėNė* „Pragaro Pasiuntinio“ ir keletą šep jau lietuviškų knygelių. Žinoma, mane suėmė ir nubogino į kalinį. Ėmė žandarai tyrinėti apie mano apaštalavimą. Ir ką pasakysi? visi tie, kuriuos aš laikiau už „savuosius“ ir buvau jau „atvertęs“, paleido liežuvį prieš žandarus ant manęs, kad aš ir šioks, ir toks, ir tą jiems davęs, ir to mokinęs; paskui išėjo eikštėn, kad ir pranešimą apie mane nurašė vienas iš mano-gi atverstųjų vaikinų.

Kaltybė buvo aiški, ir mane administratiškai keliais metais kalėjimo ir po policijos priežiūros pasilikimo nubaudė. Ak tu, Praamžiau! Čė tai iškenčiau Tantalio kančias: pusantrų metų kalėjimo, be darbo, be draugystės — tai ne juokai! Sunykau ant kūno ir ant dvasios. Aniko mane vėl juodos mislės; į širdį įsiskverbė baisus pesimizmas, juog ir tėvynės tarnavimui aš netinku, nevyksta, — ir tas gyvenimo tikslas pradėjo sprūsti, o pikta dvasia neliovės ilgais tamsiais vakarais ant suolo, sėdžiančiam šnibždėti: baik su savim, baik! Baigte nepabaigiau, ale socialistiškos mano svajonės ėmė iš galvos dulkėti; pamačiau praktiškai, kad „darbininkų rojų“, jei nors šašėlis ano yra, išardyti galima; bet jei nė šašėlio nėra, tai padaryti jį dar nemokame, nes tie medaus ėžerai ir pieno tvenkiniai pasilieka vien tik kalboje, per ustus, anot to, bėga, į burną nekliūva; o užmokesnis už tuos kliedėjimus — atmetimas nuo tų pačių, kuriems gerai norėta daryti ir štai Pradėjęs abejoti apie realią pritikimą idėjos, neturėjau nė tos kankintinių satisfakcijos. Atlikęs bausmę, pargrižau pas tėvus su pilna apatija. Čė man šėip-teip betaisant sveikata, netikėtai ateina gromata nuo vieno jauno kunigo, mano gimnazijos draugo, kurs, išgirdęs apie mano sugrįžimą į Lietuvą, kvietė atvažiuoti ant praktikos į aną miestelį. Raštas buvo prieteliškas ir delikatinas, ale išpūdi padarė nemalonų: aš turiu skaityti ir susidurti su „kunigu“, kurių teip fanatiškai, kaip žydas kiaulienos, neapkenčiau?! Nėkados! Geriaus į Maskoliją! Ale man, kaipo politiškai nebeištikimam, apie „Kazioną vietą“ nė sapnuoti nebuvo kaip, teip laikas ir bėgo tarp bedarbės ir be uždarbės. Ant galo, teip tas nubodo, kad tariau sau: suk tave, pakratęs — važiuosiu pas aną kunigą! Ir nuvažiauvau. Mano draugas, kurį gimnazijoje pažinau maža, liesą, tėva, dabar brač, išaugęs į storą vyrą! Pasisveikinova, priminėva mokslo laikus, kaip paprastai dedas tarp seniai nesimačiusių moksladraugių; paskui perėjova ant daktaro ir kunigo gyvenimo sanlygų, kuriose šėndien turi Lietuvoje gyventi; užkliudėva lietuvių darbus ir užduotis, iš ko pamačiau kunigą esant dūšia ir kūnu šios naujosios gadinės lietuvių, neblogai encyklopediška apsišvietusiu, — ir mano antagonizmas žymiai krito: iš kunigo namų išsinešiau, pats netikėdamas, gana simpatijos. Atsirado šokia-tokia praktika, nes draugas, po ligonis važinėdamas, mane garsino, nuo gydymos pas felčerius ir žynius atkalbinėdamas. Prasiđėjo ramus darbštus ir vaisingas gyvenimas. Inteligencijos miestelyje ir artimoje apylinkėje nebuvo jokios, ir mano kelionės galas laisvose valandose buvo vis klebonijoje. Atsikartojo anie universitetiški vakarai: kaip su anais draugais vedėme nėkuomet nesibaigiančius ginčus, ar Lietuviai, socialistišką rojų — rėdą igiję, aptūrės lygų užmokesnį ir ar gaus tada koks krokodilas nusukti nuo jų koki muštini; teip dabar vėl vedėme su kitu draugu ginčus apie socijališką Lietuvos padėjimą ir jų reikalus. Tik paskutiniai mūsų ginčai buvo tol kitokesni, neg pirmieji: tē tas draugą apgalėjo, kurs didesnę fantaziją turėjo; čė tas, kurs daugiau buvo prityręs, daugiau rėmės ant reališkos tiesos. Daug kits nuo kito

pasinaudojova. Darbavovos ir toliaus (mano apatija kaž kur dingo) su mislimi, ir džiaugsmu, juog tai tėvynės dirva, juog kiekvienas, nors mažų-mažiausis, geras darbas, (o kas-gi tankesnę progą turi, kad ne kunigas su gydytoju?) savuosius paguodžia ir ramina. Tie pašnekėsiai su kunigu pertikrino mane, juog buvau neteisingas ir vienpusis, išgalvojęs apie galutiną kunigų veltėdystę

— O o! iš socialisto — klierikalas! Ir tai kunigas teip perdirbo? — švypterėjo Palšis.

— Nė nemislijo mane „versti“; greičiaus aš ginčydamos turėjau norą jam užmesti savo nuomones. Ale tie ramūs santikiai davė man progą ramiai pažiūrėti į dalykus ir iš antrosios pusės, iš „tikinčiųjų“ pusės. Ištyriau praktišką vertybę giliaus tikėjimo mūsų žmonių, draugijinę jo galybę ir svarbą. Praktiški prityrimai išnaikino neįsitikėjimą į tikinčiųjų rašytojų veikalus, ir poras krikščioniškų filiozofų padarė tai, kad šendiena tikiu į Augščiausią Esybę ir matau naudą krikščioniško surėdymo draugijos. Nėra jis tobulas šendiena, ale jug niekas apie tai ir ne tvirtina; anaipol, visokiais būdais kits kitą ragina tobulinti. „Krikščioniškame socializme“, kurs Vakarinėje Europoje vis platesnį ringį daro, radau suderinimą savo nuomonių su tikinčiųjų nuomonėmis. Ir nors neįgijau gal ir neįgysiu (per ilgai buvau kitur krypęs) ano mūsų žmonių gilaus tikėjimo, bet ir patsai pripažinimas krikščioniškų principų duoda man tą širdies ramumą, kokio nėkados nedatyriau. Esmi maž-ne laimingas, turiu gryną sąžinę, o ją nuokuopė ir atgaivino — tikyba. Tai kam aš turiu, pasakyk Tamsta, vėl viską griauti teoretiškomis svajonėmis abejotino teisingumo?

— Requiescat in pace socialismus! Vivant avikirpiau ir šalip jų daktaro „širdies ramumas“! — Sušuko Palšis su virpančiomis lūpomis.

— Beje, ir apie aviu kirpimą turiu kitokesnį supratimą, neg iš „Peklos Pasiuntinio“. Perprašau, kokią Tamsta pasiskyrei profesiją.

— Juristas.

— Gerai. Ar Tamsta visų savo klientų reikalus veltui vesi? Ne! Reikalau si už savo darbą, už ilgą mokslą apsirupinimo drabužiais, maistu, padoriu gyvenimu, laikraščiais ir kitais inteligentui privaliais dalykais? Tai-gi busi — klientakirpis, ir nežinau, kuo skirsies nuo aviokirpių.

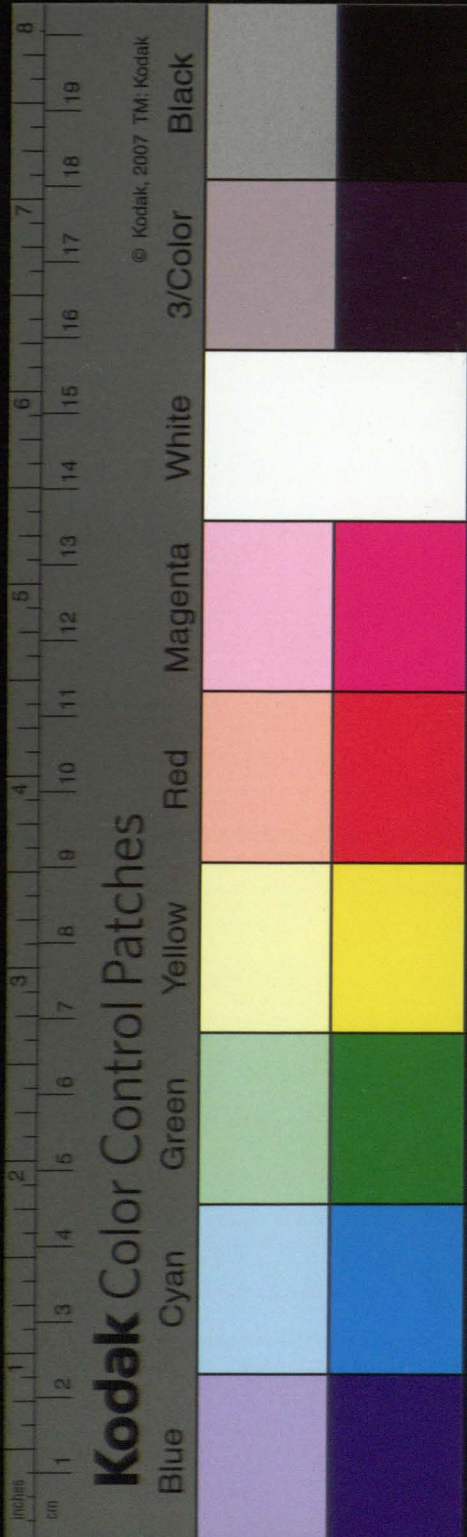
— A, jų užmokesnis neproporcionališkas darbui.

— Teip, jei paimsime funkcijas atskirai mieruoti laiku: už pusę adynos laikymo mišių paskirtas rublis. Bet kaip juristo darbo negal mieruoti laiku paties apgynimo, teip ir kunigo: jis yra amžinas dežurnasis.

— ... ir bedežuruodamas sukrauna tūkstančius, kurius mirdamas palieka gaspadinei! — Perkirto Palšis.

— Vėl nepilna tiesa. Aš pažįstu jau daug kunigų. Dabartiniuose laikuose, kada pas žmones mažiaus „gatavų“, ir kunigai turi

tol mažiau. Iš to pasirodo, kad nepatįs jie, bet žmonės reguliuoja jų užlaikymą sulyg savo išgalėmis. Daugumas mano pažįstamų teip pat „galus mezga ir nesumezga“; mažumas sumezga ir retas, laimingai pratarnavęs 20—40 metų, palieka „tūkstančius“, jei buvo smulkaus charakteriaus, siaurą turėjo reikalų sferą. Tokių visur yra. Būdami be šeimynų, juo gali atidelioti į mašną ir per ilgus metus „sudėlioti“. Kaip juristas, pripažinsi, kad kiekvienas ant savo turtų turi pilną valią. Galime geisti, kad žmonės liekanti skatiką apverstų ant viešų reikalų, bet ne reikalauti. Daugumas mirštančių kunigų ir palieka ant misijų, špitolių, bažnyčių, tik tų nežinome, o kad ir žinome, neatmename; bet kad kas nereikalingas pasinaudoja iš jų, tai padaro sensaciją, kuri daug metų neišina visiems iš galvos: reti, atskiri faktai opiniją ištaiso. Bet tai privatiški jų darbai; nieks geras užtat nepagirs, ale neturės ir tiesos šaukti: dėlko teip, o ne kitaip parėdei? Tai būtų kištis ne į savo. Bet ant kunigų palikimo niekas teip dantų negriežia, kaip tie, kurie kunigui nėkuomet nėra davę nė supuvusio dvyllėkio, o ant viešų dalykų — tiek-pat.

— Oi-gi pavirsta į davatką, davatką! — Stebėjos Palšis.

— Ne į davatką, bet į žmogų, kurs ir iš antros pusės vardan teisybės žiuri ir vis tai išpasakoja, matydamas, kad vienpusyste gali užsikrėsti ir tas jaunas žmogus, kuriam Tamsta teip karštai įkalbinėji. — Pridūrė daktaras, rodydamas į Pakaušį.

— Na, vietoje rupintis apie mus, geriaus būs, kad atitaisysi tuos draugas, su kuriais kartu „klydai“...

— Per vėlai! — Tarė daktaras, staigiai nuliuzdamas ir giliai atsiduksėdamas. — Ale gerai, kad priminei juos: jų likimas interesingas. Istorija nauja; poras raštų, rodos, tebesivalkioja po kišenę. — Traukė Jonaitis, graibydamas po popierius šoninėje kišenėje. Ant galo, radęs, tarė:

— Jei nori, paklausk, ką ziemstvoje esantis rašo apie sibirietį.

„Juozui ir iš jo išdygstančiai giminei pasakyk: requiem aeternam. Netikėsi, juog apsivedė. O su kuo? Su maskalka, su vieno raudonmarškinio perkmainio dukterimi! Padla — labai graži! O klausyk, kokį kraiti apturėjo: plieninę fabriką su dviem tūkstantim darbininkų ir du šimtu tūkstančių muštinių grynais pinigais. Ar girdi? Plieninę fabriką su dviem tūkstantim darbininkų, o du šimtu tūkstančių muštinių!! Jug tai lietuviškas Krezus! Neseniai buvau pas jį viešėti. Gyvena, brač, aristokratu. Ant darbininkų žiuri jau, kaip ant fiziškos pajiegos. Laike trumpo mano buvimo jo darbininkai sustraikavo net du kartu ir abudu kartu straiką prakišo. Juozelis su policijos pagalba keletą dešimtų „provodyrių“ į kalinį patupdė, o keletą dešimtų visai iš savo fabrikos praginė; likusiesiems darbininkams už įkaronę uždarbės prekę ant viso trečdalyo numušė. Darbininkai, kaip girdėjau, kiteip

Juozo nevadina, kaip tik — dėlė. O tu ar beatmeni, ką mes šnekėdavome apie darbininkus, universitete būdami? Ak tu, iliuzija! Komentoriai nereikalingi. Pasilieku sveikas velydamas Tau daug labų dienų. Tavo draugas Antanas Ragaišis“...

— Ir ką Tamsta dabar pasakysi ant tokio „tautiečio“? — Paklausė studentą daktaras, pabaigęs skaitymą.

— Išgama! — Vamperėjo šisai.

— Bet palauk! Pasakysiu ir apie patį autorių šio rašto — „ziemstvinį“ draugą. Istorija dar baisesnė... — Tarė Jonaitis, ieškodamas tarp popierių dar vieno. Atradęs, ėmė skaityti su aptemusiomis akimis:

„Mielas Drauge! Atėjo ant to, kad ant šio svieto neverta gyventi: eisiu į gyvenimą nebūties. Dėl manęs ant svieto viskas pasibaigė. Sveikinu Tave paskutinį kartą... Tavo draugas Antanas Ragaišis“.

Kaipo komentorių tos gromatos, daktaras surado kišenėje dar vieną, mažą iškarpa iš maskoliško laikraščio, kur teip buvo parašyta:

... „21 d. liepos mėnesio nusišovė daktaras Antanas Ragaišis. Smerčio priežastis buvo išimylėjimas į vieną jauną merginą, prekėjo B. dukterį, kuri jam rankelę atiduoti atsisakė. Žmonės apgailistauja: nabašninkas buvo geras žmogus“...

Pabaigęs skaityti, daktaras vėl užklausė Palšį:

— Ir ką Tamsta pasakysi ant to „tautiečio“?

— Mulkis! — Atvertė vėl studentas susiraukdamas.

— Ir pasakyk-gi Tamsta, dėlko ansai tautietis, apsivedęs su maskalka, išgama, o tas, nusišovęs, mulkis?

— Ana, kad ansai išsižadėjo savo tautos, o tas sau smertį bereikalo padarė.

— Teip, paviršutiniai sudijant, išrodytų; bet pasakyk man, kokia buvo, teip sakant, pirmutinė priežastis anų išgamystės ir mulkystės? — Vis klausė Jonaitis.

— Ana, tam tikros sanlygos, kuriose juos fatum pastatė.

— Tai per geras išteisinimas. Teip galėtumi ir Tamsta su lengva širdimi paskui teisinti kiekvieną saviems principams priešingą žingsnį. Bet ne! Pirmoji priežastis jų išnykimo buvo — sunokusi ir nebejautri jų širdis, o sunokino — socializmas; nuo jų atėmė prisirišimą prie tradicinės bočių tikybos, o į jų vietą nieko neįdėjo, — na, juodu ir nesusiturėjo nė prieš parsidavimą neprieteliškai tikybai, nė prieš pražudymą laimės atenciamė amžiname gyvenime. Tarptautiškas arba kosmopolitiškas socializmas idavė ainiem skystą tautiškumą, kurs socializmui tiek tėra reikalingas, kiek leidžia juo pasinaudoti lobesniam išplatiniui socialistiškų idėjų; ir juodu nesusiturėjo prieš apleidimą savo krašto. Ar-gi tada reikia stebėtis, kad mūsų „karšti patriotai“ iš socialistiškos iškalos, be tautos, be tikybos, veikia susileja su „didžia Rusų

šeimyna“, veikiai užmiršdami savo svajones, savo idealus? Ko verti žmonės, kurių deviza: ubi bene, ibi patria? arba kurie, nerazdami moksle sąžinės ramybės, išgalvoja, kad „ant šio svieto neverta gyventi“? Man plaukai ant galvos stojas, pamislįjus, juog, kad ne tam tikros prilankios aplinkybės, tai, Dievas žin', kaip bučiau ir aš pabaigęs. Nesidyvosi dabar, kaip aš, permaininges savo nuomones, turėdamas gryną ir dėlto ramią sąžinę, Lietuvai tarnaudamas ir už tai lietuvišką duoneleį valgydamas, o turėdamas viltį, kad ir mano kaulai nūtrys numylėtą žemę, — kaip turiu džiaugtis ir kiekvienam tai į ausį šaukti?!

— Gal Tamstai užvydėti! Bet, gadinėje išgalėjimo socializmo, į kurią Vakarinė Europa žiuri, kaip į savo ateitį, lietuvi, snaudžianti, užpakalin traukianti nuo abelno žmonijos judėjimo, reikia pavadinti retrogradu; dovanok man tą atvirą žodį!

— Nėkas! Nepykstu; tik gaudau Tamstą už žodžio. Sakai: Vakarinė Europa su **įsitikėjimu** (?) žiuri į socializma. Tegu būs ir teip; socializmas ištikro smarkiai žengia pirmyn visoje Europoje, ale dėlto, kad tę sociališkas klausimas yra pribrendęs, ir reikalauja išrišimo: tę kožnam tiki, kurs **žada** išrišti. Tę augštai stovinti išdirbystė ir pramonystė nedaugaliui apsuksesnių sukiša kapitalus, pagimdo anuos keikiamuosius: tranus, šašus, dėles, krokodilus ir tt. ir duoda raison d'être žadantiems išsmaugyti juos: socializmui, anarchizmui, komunizmui ar kaip tę vadinas tie visokie „izmai“. Bet kokiam paibeliui Lietuviai būtinai turi pamėgdžioti kitas, tautas, idant nepasiliktų jų užpakalyje, kad pas mus kitokios gyvenimo sanlygos? Nė pas mus „kapitalistiško draugijos surėdymo“; nė kapitalų, nė plačios pramonystės . . . Kokius-gi tranus, dėles naikinsime, visi lygiais ubagais būdami? Jeigtut šendiena Vilniuje ir Kaune yra keletas žydiškų vinių fabriku, tai anų sunaikinimui visųpirma tikyba su jos tarnais su šunimis išpjudyti, paskui tverti „partijas“, užlaikyti „organus“, — yra ne tiek juokinga, kiek paika. Lieka dvarponiai: gal jie kapitalistai? Vilniaus bankas atsakys Tamstai, kiek kiekvienas iš jų turi kapitolo . . . pasiskolines. Ne, jei mums užsigeidė socializmo, tai visųpirmu sutverkime savo tautišką pramonystę, kuri pereis į rankas kapitalistų - dėlių ir tada tik pradėkime agitacija griauti tą rėdą. Lietuvoje socialistai neturi ko griauti, tai neturi ir darbo.

— Ale-gi palieka žmonių-darbininkų apšvietimas, supažindinimas tamsunų su mokslo ir civilizacijos vaisiais, išbudinimas mūsų žmonėse patriotizmo jausmų, pagerinimas medžiagiško ir doriško jų padėjimo . . .

— Ar tai socializmo rūpesčiai? Manrodos, tai rūpesčiai ir užduotis visos apskritai draugijos, be skirstymo ypatų į kravas pagal anų nuomonę. Tiems reikalavimams gana padarys ne socialistų griovimas, bet ilgas su ištverimu nuolatinis statymas, ne staigus, bet nuoseklus, naturališkas. Ir ką-gi mūsų socialistai tame dalyke už kitus prakilnesnio padarė? Kiek žinau, parašė keles dešimtis

bedieviškos įtalpos knygpalaikių; išleidinėjo keletą socialistiškų laikraštųpalaikių, kurių mokslo, darbininkų apšvietimui paskirto, esencija: Dievo — nėra, dangaus, pragaro — nėra; kunigai — ilgaskverniai, praskustgalviai, aviokirpiai; kapitalistai — dėlės, tranai, šašai, vagis ir žmogžudžiai. Su tomis žiniomis tu, darbininke, ir apsišviesk ir savo buvį pagerink! (Kaipgis!)

— Bene per daug papeikimų? Kalbi teip karštai prieš buvusiuosius „savuosius“, kaip tikras „perekinščikas“... Tai socializmui visiškai nepripažįsti vietos Lietuvoje. — Pertarė Palšis.

— Ne tik nepripažįstu, bet, kaipo katalikas, kurį tai vardą su pasigerėjimu nešioju, dar piktinuos, juog tūli mūsiškiai, nors jų nedaug tėra, užsimuiline akis, nenori jų pratrinti ir išvysti, kur bendra. Abelnas mūsų neprietelius — maskolis, pasiryžęs sugriauti Lietuvių tikyba ir tautystę; tam tikslui užpuola ant pirmosios sargybos — ant kunigų; keistas-gi patriotizmas mūsiškių — kibti ant tos pačios sargybos, griauti, maskolių mislin, kunigiją, tikyba dar aršiaus už kazokus, kurie dar neišmoko teip pliovoti ir atvirai iš visoko švento tyčiotis. Tai yra darbas ne ant pagerinimo, bet ant supudinimo mūsų draugijos. To darbo kalčios neatpirks užsidėjimas „pamėgdžioti apšviestas tautas“. Varle esant su jaučiu nesulyginsi, negut, besipučiant, nusprogsi, kaipo rašo Krylowas.

— Stacija Šiauliai — penkiolika minutų! Stacija Šiauliai — penkiolika minutų! — Ėjo konduktoras palei trūkį, garsindamas.

Pasažirai sujudo, kaip skruzdys: vieni lipo iš trūkio laukan, kiti lipo į trūkį. Studentas ir Pakaušis, atsisveikinę su daktaru, išlipo iš trūkio laukan ir ant valandos įėjo į stacijos triobą, o daktaras keletą stacijų pavažiavo toliau.

Kada žmonės šiek-tiek nurimo, studentas, atsikreipęs į Pakaušį, paklausė:

— O ką, Antuk? Girdėjai jezuito išvadžiojimus? Ir kaip tau anie patiko?

Antukas pečius patraukė, nusišypsojo ir tarši nenoromis, atsakė:

— Gm! . . . Mokintas žmogus . . .

— Kunigų apgintojas! Darbininkų dėlė! Toksai pat tranas, kaip ir kunigai! — Stengės Palšis pertikrinti Antuką.

Ant atsisveikinimo, Palšis pasivedė Antuką į pakampę ir į visas puses nusižiurėjęs, iš kelinių kišenės ištraukė pluokštą lietuviškų raštų, tarp kurių buvo ir minavotojo anarkistiška laikraštųpalaikio: „Pragaro Pasiuntinis“ keletas numerų ir keletas šėip jau bedieviškai socialistiškų knygpalaikių; tuos visus raštus įbruko Pakaušiu į kišenę ir šnibždu pasakė:

— Skaityk juos su atyda, o mokslą — išmintį įgysi!

Antuks padėkavojo, ir anuodu pasiskyrė: Palšis paėjo į miestą, o Antukas pėsčias iškeliauvo namon pas savo tėvus.

Po šiek-tiek metų daktaras Jurgis Jonaitis apturėjo iš Maskolijos nuo pažįstamo lietuvių gromatą, kuri baigės šiteip:

„Ant galo, parašysiu Tau vieną curiosum. Mūsų mieste turėjau gerai pažįstamą vieną lietuvį, pavardė Antanas Palšis, Sąnarių Okružno Sudo. Žmogus buvo tai gabus ir išmintingas; biškį dvokė činauninku, bet tame dar nieko pikto neregėjau. Neseniai jį sutiko didi „laimė“: iš Sąnario vyresnybė pakėlė jį į Prezidentus . . . Aš ir kiti laužėmė sau galvas, iš kur tokia mylista atsirado jaunam žmogui, o dar katalikui? Ir ką misliji? Mano Antanėlis — pravoslaviją priėmęs! . . . Še tau, boba, tabokos! Dabar kad susitinkava, (o jis manęs kaip kad bijotų, vien stengias pasišalinti), tai šnekava apie Puškina, Tólstojų . . . o kad primenu lietuviškus dalykus, tai ponas Antanas tuojaus bėga šalin, rankas kratydamas ir baimingai perspėdamas, kad tai — „uždrausti dalykai“ . . . Kokia tai permaina! o sako tikėjimas neturįs ant žmogaus įtekmės . . . Kasžin, kaip čė užkirsti kelią mūsų „išgamoms“?

Daktaras, perskaitęs gromatą, sviedė ją į šalį ir du pirštu prie kaktos pridėjęs, rupinosi viens pats balsu priminti:

— Antanas Palšis, Palšis! . . . Pravardė, rods, girdėta . . . Ak, ansai studentėlis, su kuriuo kitą kartą viename vagane nuo Košedarų lyg Šiaulių važiovova ir apie socializmą ginčą vedėva! Atminu, atminu . . . tas pats, tas pats! . . . Gailu žmogaus: tas jau Lietuvai prapuolė ant visados. O tada man rodės pasiutusiai tvirtu nuomonių: nė pertikrinti nedavė. Transiit gloria et hujus socialistae lituani! . . . Matyt lietuviams nedera socializmas ir tvirtybės jam nepriduoda. Gailu išipainiojusių į jo pinkles! —

Nuo Red. Kada šitie dalykai, spauzdinant apysaką „Kandidatas į kunigus“ „Tėvynės Sarge“ №№ 10 ir 11, pasirodė neturintis tvirto sanryšio su pasakojimo bėgiu, tai juos, iš tų ištraukę, be *autoriaus žinios*, perdirbome į šį straipsnį. *Vais.*

Juozas Margalis.

Konradas Valenrodas.

(Taša).

Marienburge prabilo varpai,
Griaudžia armatos, vaitoja bugnai, —
Zokono iškilme skelbia nemenką
Ir į sostapilę komturus renka,
Kur, kėlę balsą į Dvasią Švenčiausią,
Draug su Kapitula stengsis nutarti,
Kam didį kryžių ant kaklo užkarti
Ir kalaviją pavesti didžiausią.
Tęsiasi roda ir dieną, ir kitą;
Randas daug vyrų, vertų tos garbės:
Lygiai visi iš augštos giminės,
Zokone kožno nemaž nupelnyta;
Nuomone brolių, lygšioliai vienoda, —
Stato augščiaus už visus — Valenrodą.

Prūsuose svetimas jis, nepažintas,
Užrubežyje bet garbe aptvintas.
Maurus kad kirto Kastilijos kalnuose,
Ar Otomaną juryse skandino,
Mušiuose maudėsi pirmas kraujuose,
Pirmas ginkluotus laivus užkabino.
Vienmušį jeigu prisėjo atlikti,
Kad tik jis teikėsi kaktą adengti,
Priešas nedriso į jį ištikti —
Skubinos galvą prieš drąsą nulenkti.

Netik nuo jauno garbingu kareiviu
Buryje buvo ginkluotų kryživių, —
Puošė jo širdį ir karštos dorybės —
Turto panieka ir svieto tuštybės.

Nepragarsėjo jis rūmuose ponų,
Neatiduodamas apeigų tinklo,
Anei už auksą kerštingų baronų
Savo garbingo nepardavė ginklo.
Klioštoriaus mūrams jaunystę žadėjo,
Niekino žemišką garbę, augštybę;
Užpelnai brangus jam nebekvėpėjo;
Dainos dainorių ir veido gražybė

Jausmo karštesnio nebeišvilios;
Svietišką sudą jis laiko už nieką,
Bėgs šeiptoli nuo lyties gražios;
Žodį švelnesnį paskaito už grieką.

Ar jis didis, be jausmų apsigimęs
Ar persidirbęs — (nes nors dar jauniškė,
Plaukas jam žilas ir skruostai išblyškė
Veidą apniaukė kentėjimų žymės),
Sunku atspėti. Jug tekdavo diena
Konradui kartais regėti ir giedrą,
Jauną draugystėje juokint nevieną,
Akį mergytei užžibinti žiedrą;
Apkentė šaipą tad, pats pajuokavo;
Žodžių švelnių daug panoms paaukavo.
Buvo tai valandos užsimiršimo.
Gana bet žodį ištart abejingą,
Kurs pas nevieną be jokio reiškimo
Ir Valenrodą išvysi verksmingą.
Žodžiai, kaip: priedermė, meilė, tėvynė,
Karės Kryžėivių, Lietuviai, Lietuva, —
Konrado nuodija, rodos, krūtine,
Ženklas linksmumo nuo veido jam žuva
Vėl jis į dumą paskęsta slaptinę,
Vėl jį ant visko matai abejingą.
Gal pašaukimo atminęs šventumą,
Pats sau perdidį uždraudžia linksmumą?
Saldžią tik vieną pažįsta draugystę,
Vieno tik prietelio spaudžia jis ranką:
Šventas dorybėmis ir dievmeldyste
Žilas senelis jį tankiai aplanko:
Klioštoriaus to zokoninkas Albanas,
Dūšią ir širdį daug metų jo ganąs.
Prieteliai garbūs! jug kožnas datyrė:
Šventas, kas šventą į draugus sau skyrė:
(Bus toliaus).

Mūsų dirvonai.

1. Priežastis Lietuvių išeivystės.

Užėjo tokie laikai, kad žmonės pradėjo neberimti ant vietos: eina, plaukia į visas pasaulės šalis, kaip vėjo sukeltos jurių vilnys.

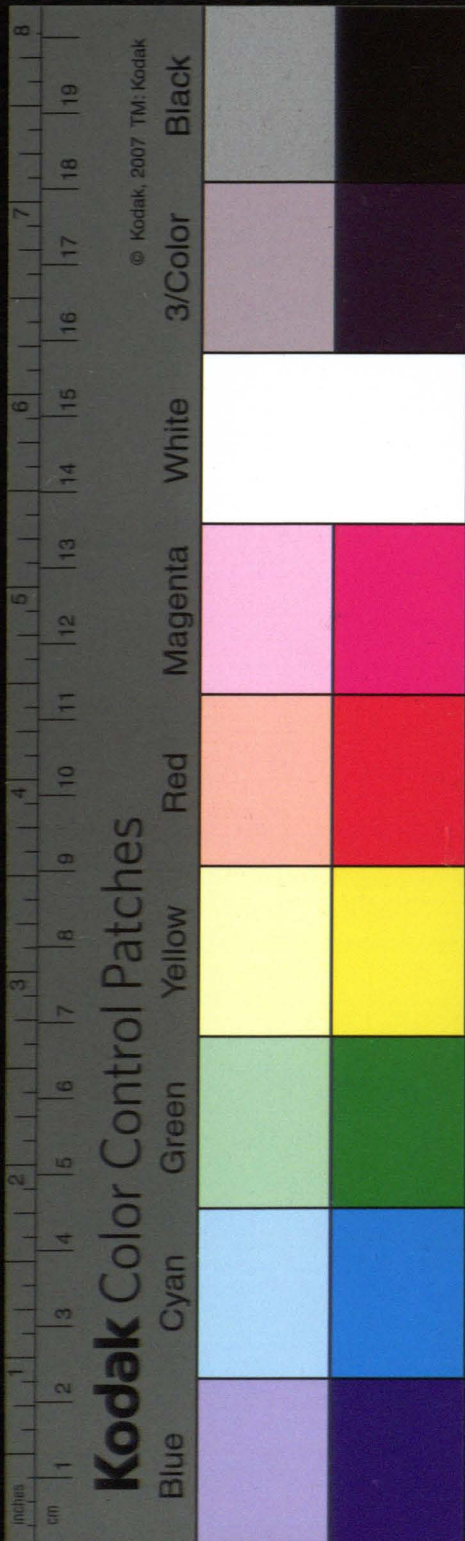
Ir mūsų žmonės, nuo amžių gludėję gimtinėse guštose, išgirde apie svetimus kraštus, sukilo ir ėmė jieskoti visokių „amerikų“; atrado netik artimuosius Prūsus, bet ir tolimą Angliją, Ameriką, Afriką, apie kurias porą dešimtų metų nė girdėte nebuvo girdėję.

Kas-gi tad buvo pirmasis Kolumbus, kurs Lietuviams tuos kraštus parodė? Vargas! Tą svečią Lietuviai gerai pažįsta: gal tankiai pas juos atsilanko, jei save ėmė „vargdieniais“ vadinti. Kaip mūsų seneliai ir jų bočiai, prabočiai pasakoja, Lietuviai nėkuomet nedatyrę šviesios gadinės; ir seniaus jų padangėje vieni vargai tebuve: juoda beralinė duona — kasdieninis valgis, ašaros — gėrimas, skausmai — visa paguoda; aprukę, aptemę, kantriai vilko lažo jungą. Bet-gi dabar žybtėrėjo laisvės spindulis, lažą jau užmiršo, kailio su bizunu niekas nebekaišia; tai dėlko seniaus kantriai ant vietos kentėję, dabar, kaip vėžiai, iš maišo iškratyti, įniko į visas pasaulės šalis iš tėvynės skirtis? dėlko Lietuviams, geriaus pasidarius, užsinorėjo dar kasžin ko, kurs priverčia apleisti gimtinę vietą, savo šeimyną, vienu žodžiu sakant, visa, prie ko iš prigimimo širdis linksta? Išdyko! — daugumas atsako. Gali būti tiesa, bet nepilna: jei Lietuvis, visoje Europoje garsus begaliniu savo prisirišimu prie tėvų žemės, tasai „Bretonietis Vakarinio Maskolijos Krašto“, kaip jį № 26 pavadino maskoliškas „Pravo“, ryžias ją apleisti, tai priežasčių reikia giliaus jieskoti. Jei Lietuvis ir dabar neranda tėvynėje ramumo ir užganėdinimo savo reikalų, tai dėlto, kad jie su laiku perdaug išaugo, užganėdinimo pragumams proporcionališkai neaugant; kad Lietuvių padėjimas, lažui kritus, pirmoje valandoje tepasitaisė o paskui jau nė žingsnio geryn nebenuėjo. Kadangi reikalai, į tą stagnaciją neatsižvelgdami, vis dauginos, vėl atsirado vargas, vargas, daug sunkesnis už senoviškąjį, jei ir patis „vargdieniai“ jo nebepakelia.

Teip suradę pirmąją, vyriausiąją mūsų išeivystės priežastį, pasirupinkime pajieskoti, iš kur-gi kilo ir per keno kalčią tie nauji Lietuvių vargai.

Kitame krašte yra kitokios, savotiškos priežastis vargų, varančių tėvynainius į tolimas svetimas šalis jieskotų geresnės buities; bet visas galima sutraukti į sekančius tris skyrius.

1. Politiški prispaudimai; kaip va: Anglai, nežmoniškai persekiodami Irus, paleido gausiausią visoje pasaulyje išeivystės sraują iš Irlandijos; taip pat iš Finlandijos tūkstančiai Finų bėga į užmarę nuo Maskolių, kurie nemielaširdingai išgriovė jų tėvynėje tas sociališkas išlygas, kurios pirmiaus leidė padoriai gyventi.

2. Vargingas ekonomišką padėjimas, ar tai dėl perdidelio gyventojų tirštumo, ar tai dėl perdidžio apsunkinimo jų duoklėmis ir kitais reikalais, kaip tai dedas dabartinėje Valakų viešpatystėje.

3. Ant galo, by kokiame žmonių judėjime daug sveria psichologišką priežastis, ištaisiančios žmogui neramumą, tikrą ar išsvajotą vargą; atmename istoriją anų Užporogijos vaikinių, kurie savotiškai pasirėdė, apleidę tėvynę, kad namų rėdas nepatiko; ir kitur visur yra daug ypatų, gausiaus už kitas apdovanotų energija, gyvyba; tokios, jei savo tėvynėje neranda gana pragumų iškrovimui viso spēkų atstunko, eina į platų sviatą.

Kokia-gi iš tų paminavotų priežasčių labiausiai pritinka mūsų išeivystei išaiškinti? Atskyrus gyventojų tirštumą, apie kurį pas mus dar maža kalbos, visi trys dalykai žadina mūsų išeivystę, ypatingai pirmasis, politiškas mūsų krašto prispaudimas, nes paskutiniuoju, tai yra prastas ekonomišką padėjimas ir negalėjimas sunaudoti visų gausių savo pajiegų, išplaukia iš pirmojo. Obrusenijai ir pravoslavijai, toms ideis fixis dabartinio maskoliško rundo, turime padėkavoti už išvaikymo iš tėvynės šimtų tūkstančių Lietuvių, gužančių į užmarę ir į didžiuosius Europos miestus; joms tapo paaukauta savotiška Lietuvių kultura ir civilizazija.

Lietuvių kultura, vis tiek, kokia ji buvo: augšta ar žema, išsidirbo ypatingose istoriškose aplinkybėse; civilizacija su savo budrodžiu — raštenybe per Vilniaus Universitetą, išdavusi eilą tokių vyrų, kaip Daukantas, Norbutis, Valančius, Bogušas ir d. k. buvo išengusi į naują erą, — bet gana buvo vieno kirčio užgynimo lietuviškų raidžių, kad viskas iširtų. Rėdas, neprileizdamas vietinių inteligentų rupintis apie tautiečių gerovę, visą rupestį ir sunkų atsakymą prisiėmė ant savęs; bet, neturėdamas jokio išmanymo apie globojamųjų papročius, ypatingus reikalus; neištyręs senovišką sociališkos tvarkos, — papildė ilgą eilą apsirikimų, sudraikė šeimynišką gyvenimą, o atimdamas paskučiausį laisvės šašėli užkirto kelią į pasitaisymą ir privarė prie tokio nupuolimo, kad net trošku pasidarė Tėvynėje (!).

Atimdamas lietuvišką knygą ir parapijinę mokslą, rėdas davė savotišką iškalą. Ir ką-gi? Iškalą ilgai stovėjo tuščia, paskui šiek tiek praplatino maskolystę, bet vis-gi neužstojo lietuvišką knygą ir jos pamokslų: jos ir po šiai dienai tebetrokšta lietuvis, jauzdamas širdyje dar vieną, tėvynėje neužganėdinamą reikalą.

Rėdas davė Lietuvui žemės, tam sykiui maž-ne užtektinai; bet neišmokė, kaip su ana elgtis. Tautišką knygą ir laikraštį, kurie būtų galėję pamokyti ūkininkavimo, sudėginė, maskolišką neišpaudė, nes niekas jos nesupranta; iškalos apie tą dalyką tyli,

nu, žemdirbystė, pirmasis, pamatinis šaltinis mūsų gerovės, ir pasiliko primitiviškame padėjime. Žemė, melžiama, o neatgavinama, vis mažiaus vaisių beišduoda; priėjo prie to, kad valdytojai pradėjo nebeįstengti darbininkus teisingai apmokėti; darbininkai metės į užsienį jieškotų geresnio uždarbio, ardydami likusias be darbininkų ūkes. Prie to dar prisidėjo nupuolimas prekės ir tų pačių menkų vaisių per nelaimingą parubežinę karę su Prūsais.

Lietuvos ūkininkas galėtų šiek tiek susiglobti ir pasigerinti, ir rišdamas į ūkiškias reikotojų draugystes, į šelpiamasias ir į apsisergėjimo; bet argusinės činauninkų akis ir mielaširdinguose darbuose moka išvysti politiką, tai lenkišką agitaciją, tai tautišką susipratimą; jas, kaip „protiwnyja pravitelstwennym celiam“, tai yra obrusenijai, tuojaus užgniaužia.

Galėtų įsitaisyti bendras krautuves veislinių sėklų ir išdailintų padarininių, bet nėra žemo kredito.

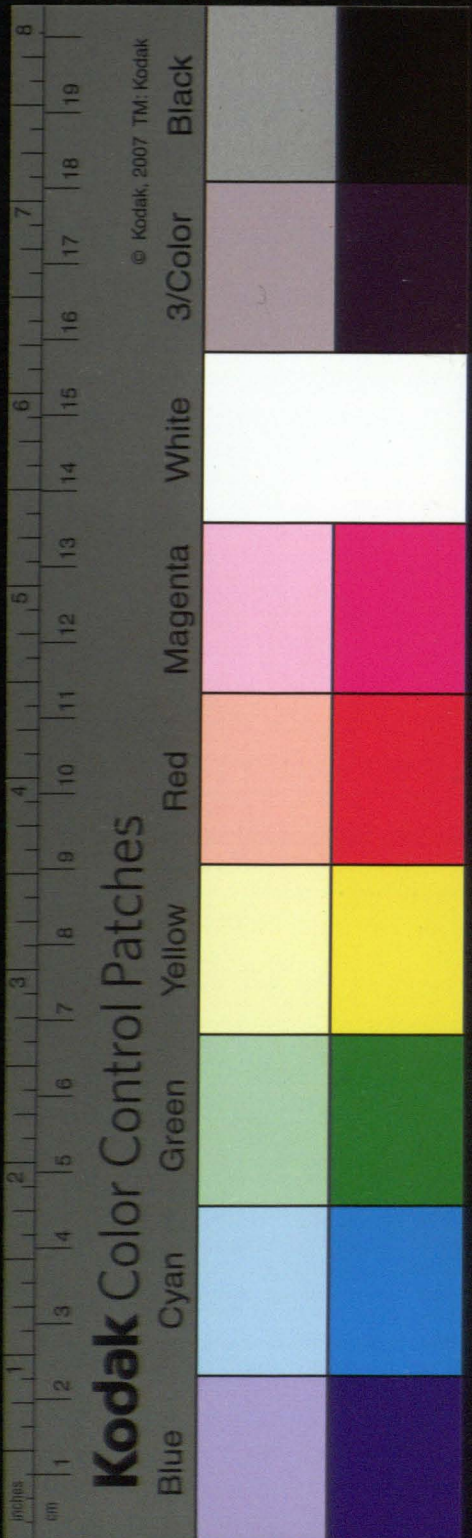
Galėtų su ūke kaip kiteip apsiversti, ir vėl negali, nes rėdas padarė jį vergu savo „učastko“, primezdamas visai nepriprastą Lietuviams bendrą ūkininkavimą. Pririštas prie paskirto žemės kąsnelio, Lietuvos ūkininkas negali jo parduoti, nei apmaintyti, nei broliams išmokėti, nes visi turi grįžti, kaip gyvuliai, prie savo saito. Ūkininkai sukas, kaip galėdami, daro fiktiviškas derybas, užstatymus, vekselius; rėdas, viską atspėjęs, viską išardo padidindamas ūkininkų skolas ir privarydamas prie neturto. Apart to kiaurai atidaro duris visokioms provoms, suktybėms, apgaulėms, o tas, kaipo rezultata, duoda netik medegišką, bet ir dorišką bankrotystę.

Lieka ūkininkui pramonystė; bet kas jį pramokys, kame tam tikros mokyklos pramonystės, amatninkystės, žemdirbystės? Nėra jų, nėra ir uždarbio.

Metės valsčionišką ūkė, tūls panori pirkti savo žemę, bet neišturi prieš rupeustingumą činauninkų, kuriems reikia atsakyti ant šimto klausimų: kas, iš kur, dėlko, ar turi pinigų (juokingas klausimas!), ar turi vaikus su augštesniu mokslu, ypačiai, ar nėra (gink, Viešpatie!) giminėje kunigo, ar nėra per daug mokytas, nes, matyk, visi mokyti yra „neištikimi“. Išeina tas, juog Lietuvis, nenorėdamas nustoti savo stonui ir padėjimui priklausančių tiesų, turi pasilikti tamsybėje, nes kiteip taps neištikimu, kuriems nėra pasaulėje vietos.

Augštesnio mokslo rūmai yra, tiesa, lietuviams atviri, bet dėl to, kad pabaigė jį, ne bebūtų Lietuviais: maskolyste persisunkęs per keliolika metų mokyklose, kur galutinai užmiršta savo kalbą, tikybą ir papročius, negali nė paskui atsigauti, nes nėkokia mokslo augštybė neduoda tiesos apimti nors žemiausią vietelę tarp savųjų. Lietuvai tada nėra išrokavimo gvieštis ant augštesnio mokslo, už savo pinigus parupinti maskoliams tarnų, matyti savo sunus-išvirtusius iš tautystės ir tikėjimo, apsipačiuojančius svetimomis moteriškomis, t. y. dorišką jų palužimą.

Žymiai augantis išdykimas mūsų žmonių, niekinimas teisybės jausmų, dauginimos kriminališkų nusidėjimų baime perima kiekvieną su protu ir širdimi Lietuvį; o užėiti toms nelaimėms Lietuviams neleista: tam tikslui, gird, užteks policijos, kuri... rodo, nusamdyta vien tik užgriaužimui kiekvienos iniciatyvos, atšaldymui per administratišką išsiuntimą į šaltuosius kraštus žmonių su šviesesniais norais; žodžiu — tobulam suturėjimui kultūriško šalies progreso. Lietuviams neleista sudoroti į prieglaudą vaikus-našlaičius, likusius be globos ir iš kalno paskirtus dėlto ant piktadėjisčių; neleista iškalos pataisymui nesuaugusių nusidėjėlių; ba! garsus Klingenbergis išdavė cirkuliarą, juog nė ligonių su pavargėliais negali katalikai per šelpiamasias draugystes suglobti!... Viskas, viskas: ir ekonomišką gyventojų kėlimas, ir apšvietos rūpesčiai, ir mielaširdystės dalykai koncentruojas tose pačiose policejiškose rankose ir tiek tėra įvykdinami, kiek tetarnauja rundo idėis fixis — pravoslavijai ir maskolystei. Per tat privedė Lietuvą lyg medegiškos ir doriškos bankrutystės, prie pasilikimo visų tautų užpakalyje. Nupuolus ekonomiškai, paskendus skolose, o nematant čepat pragumų pasitaisymui, žinoma, reikia visoko širdžiai malonaus ir švento išsžadėti ir eiti laimės jieskotų tē, kur „mandresni“ yra žmonės.

Nuo savo kaimynų — dvarponių Lietuvos ir-gi neturi nėjokio paspirko. Dvarponiai juog ne iš dangaus iškrito ant lietuviškos žemės, bet yra atžalos didžvyrių — galiūnų, kurie savo galvas už Lietuvą guldė, netikėdami, juog jų anukai, viską pralebavę, su lengva širdimi drės neprieteliams perleisti plotus žemės, bočių prakaitu nutryštus. Nors jų pavardės ir gimtines jų vietas lietuviškai tebeskamba, liudydamos, juog anų gislose lietuviškas kraujas tebetvaksi; nors savo kudikystėje aukso sapnus sapnavo, linguojami lietuviškos auklės, liuliuojami griaudžia lietuviška daina, — sanryšio tarp lietuviško buto ir lenkuojančio dvaro nebėra nėjokio; lietuviška kalba dvarponio ausį užgauna, jam, lietuviui, „ilgu tarp Lietuvį būti“; apleidęs savo lizdą, maklinėja svetur, kol nepabaigia gaišinti savo tėviškę.

Kiti tebeūkininkauja Lietuvoje, rupinas dar-gi ir savo ūkę pakelti, ir savo vaisius naudingiaus parduoti; rišas į draugystes, bet jos yra grynai dvariškės — Lietuvos iš jų išstumtas, jo tos draugystės nesuglobs ir nepamokys.

Atsirastų vienas-antras, ypačiai iš jaunųjų dvarpanelių, kurioms rūpi mūsų sodžiaus padėjimas; noriai vaikus pramokytų rašto ir padorybės, bet tuojaus būs apskūstos už platinimą lenkystės (kas, tiesa, daugiausiai ir atsitinka per nesimokinimą lietuviškai), už peržengimą įstatymų, užginančių „paslaptinę mokymą“.

Nereikia didelės galvos supratimui, kad Lietuva kaip organiška Rusijos dalis, velkanti visas bendras sunkenybes ir dar kurias-ne-kurias ypatingas, nesinaudoja iš bendrų geradėjisčių ir lygios laisvės. Lietuva žiedą savo jaunūmenės stato į kariūmenę, pačiuose viešpatystės pakraščiuose; kraują lieja, gindama jos reikalus

tikrus ar išsvajotus; moka ant kariūmenės ir pirkimo armatų ir laivų; neatsisako nuo mezliavų ant Raudonojo Kryžiaus, ant badą kentančių; nuo valsčių išnevalijo net ant pastatymo paminklo tam, nuo kurių visos mūsų nelaimės paeina, Muravjovui, — o ką-gi už tat turi? Gaujas svetimų činauninkų, policeisčių, žandarų, kurie neduoda nė užmigti ramiai. Be gelžkelių, be mokyklų, be pašalpos sunkiuose gyvenimo reikaluse, net be maldaknygės, Lietuvis kankinas ant kūno ir ant dūšios.

Dėl tų visų priežasčių Lietuvoje pasidarė tokia troški atmosfera, juog ir kantrus Lietuvis nebegal beįstverti ir turi sprūsti, kur tik vilios rasiąs geresnę dalį, nors pačiame krašte pasaulės.

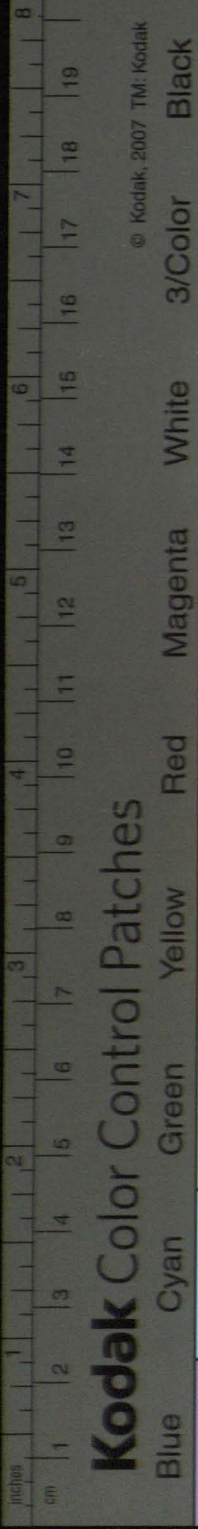
Ir lieka tie kalnai, pliki ir kelmuoti,
Aplaistyti ašaroms, daina apdainuoti.

Mums nesųkį teko rokuotis su apleidžiančiais tėvynę. Užklausti, dėlko apleidžia savo kraštą, ar-gi ištiesų jau teip prastai čę begyventi? Atsako: — namie, tiesa, badu nemirštame, bet ir nieko gero neišmanome; plyštame besidarbuodame, o pelno nėkuomet neparegime, vos tik pramisdami su savo šeimina. Girdėdami, juog Amerikoje ar kitur daugiau uždirba ir padoriaus pragyvena, einame tę! — Ir ką-gi galima atsakyti ant tokio sakinio? „Kraju“ išmetinėja Lietuvos kunigams nestabdymą išėivystės. Bet su kokia-gi širdimi galima reikalauti, kad žmogus nuo aušros lyg tamsiai nakčiai žūtų už kokias 3—4 grivinas, kad kitur gali uždirbti 2—3 rublius per tą patį laiką ir dar patogesnėse aplinkybėse?? Kiti vėl, ypačiai tie vaikinai ir mergelės, kuriems, tiesą pasakius ir tėvynėje nedaug ko trūksta, kaipo priežastį apleidimo tėvynės parodo — jos tamsumą. Čę, sako, reikia vargti ir būti paskučiausiu ubagu; nieko gero nepamatysi, nė pasimokysi; o tę, Amerikoje, girdi, nors darbuojas, bet yra sau, kaipo ponai švariai apsirėdę ir daugiau apie visa, ką išmano; norėtus vėl ir svieta pamatyti. — Teip, mūsų tėvynė nepapeni savo vaikų dūšios, neužganėdina prigimtos žingeidystės, nenuramina paprasto pasilgimo augštesnio apšvietimo, augštesnės kultūros pagerinimui savo buties. Nors tas troškimas augštesnės kultūros apšreiškia gana primitiviškai, svajonėje apie juodą švarką ir apie misinginį lenciugėlį, vienok vis-gi yra ir juo tvirtesnę galę turi, juo patsai iš savęs atsiranda, nepažadinas iš šalies.

Išėivystę visi pripažįsta už blėdingą bendrijai ir viešpatystei; gudragalviai suka galvas ant išradimo pragunų suturėjimo. Mūsų-gi nuomonė tame dalyke yra šiek-tiek skirtinga — męš išėivystę ne per labai keikiame. Smulkios mūsų ūkės nuo išėivystės nedaug tekenčia, o šimtai tūkstančių sanbrolių atsipučia liuosnesniu oru, pramerkia savo akis; išėivystę papildu ta, ką mums paveržė rėdas, atimdamas spaudą: apšviečia, apšviečia, žingeidystę užganėdina, tautišką susipratimą auklėja. Išėiviai per susinėšimą su likusiais, per atsilankymus praveda į mūsų visuomenę tas idėjas, kurias skelbti tėvynainiams rėdas neleidžia.

Žinyčia.

Ir mēs nematome kitokio būdo suturējimo nuo izeivystės, jei ta kam yra negeistina, kaip tiktai — prašalinimą augščiaus pamina-votuju priežasčiu, ypačiai suteikimą didesnės politiškos laisvės, kuri išgydys visas anomalijas. Didžiausis dalykas — tai sugražinimas spaudos. Turėdami laikraščius, šviesimės, mokysimės ūkės ir padorybės; nesibijosime žandarų, nesibaidysime valstinių mokyklų, kur mūsų vaikai galės atvirai prigintos kalbos pasimokyti, — ir būs mums ramu, ir veikiaus susilyginsime su sanbroliais latviais, kurie per savo literaturą taip augštai stovi. Tada patis geriaus ir su ūke pasirėdysime, neg dabar su pagalba tarpininkų, pristavų, žandarų, učytelių, raštininkų ir tt., ir tt. Išnykus šaukiančiai atmonijimo, niekame ant svieta negirdėtai anomalijai — uždraudimui vartojimo savos knygos, be kurios lietuviai teip ramu, kaip žuvei be vandens, Lietuva galės palikti viena iš turtingesniųjų ir švieses-niųjų kraštų, kaipo padėta tarp vakarinės ir rytinės Europos, turinti trašią, vaisingą žemę ir darbščius, geros širdies gyventojus. Oi, būtų jau mūsų tėvynė pakilus, kad šviesos žiburėlio, kurį Daukantas su Vyskupu Valančiumi teip rupeštingai kurstė, nebūtų sumaskolinimo noras, kaipo šalna, pakandęs! Apšvietimas jug Finlandijos uolas ir pelkes padarė vaisingomis; per tautišką apsišvietimą Latvija surumbėjo ir amatus išplatino. Kūnams papenėti Lietuvoje duonos užtenka; trūksta jai savos dvasiškos duonos.

Jei tada gerieji Lietuvos sūnūs, viena ranka gindamies nuo lietuvystės priešų, kita ranka stato apšvietos, mokslo rūmus, tai tą daro ne iš kokio „pasiutimo“, ne iš neapykantos maskolių, ne iš nenorėjimo prigulėti prie jų, bet iš supratimo savo priderystės — kariauti už liuosybę ir šviesą, kurios lygiai yra išganingos Lietuvai, kaip ir pačiai Rosijai. Nejieškosime svetimų dievų, jei savus turėsime; jų atjieškojimui sujungkime savo spēkas visi, be skyriaus liuomų; visus savo talentus statykime „už Tikyba ir Tėvynę“, platindami šviesą ir supratimą ne tik per knygas, bet ir pavyzdingu savo darbu. Inteligentai, nevežkite svetur proto turtų, o dvarponiai — žemės turtų! Bukime susimetę į vieną tėvų kertelę, atsiliepkime ant reikalų kiekvieno sanbrolio be skyriaus, mokykimės ir mokykime, ko tiktai galime, — o, užtikro, malonu pasidarys tėvynėje ir gailu būs aną apleisti. —

Pagal *Dzidorių Dumbre*.

2. Lietuvių padėjimas Vilniaus Vyskupijoje.

a) Vilniečių-lietuvių pranešimas.*)

Kanceliarija Vilniaus Rymo-Katalikų Vyskupo 26 balandžio 1900 m. Jo Ekscelencijai Vilniaus Rymo-Katalikų Vyskupui. Žemiaus pasirašiusių Vilniaus miesto gyventojų. Prašymas. Didesnė

*) Vilniečiai - lietuviai, kariaujantys už lietuvišką kalbą Vilniaus mieste, apskelbė pasaulei (maskoliškai ir lietuviškai), kokius pragumus lygšiol vartojo ir ką pasiekė. Šisai tekstas mūsų pačių verstas. *Red.*

dalis Lietuviškos Tavo Avinyčios, nuo senovės apsigyvenusios, teipogi ir ant laiko į Vilnių atvykstančios, kuogeriausiai arba išimtingai Lietuvišką savo prosenelių kalbą vartojančios, nežiurint į jos skaitlingumą ir į tą, juog yra visų šio Krašto gyventojų pamatas, nėsant didžiausiame jo mieste nė vienos bažnyčios su visuomet esančiais gerai šią kalbą mokančiais kunigais, priversta pamokslų klausyti ir nuodėmes išpažinti kita, nevisuomet suprantama kalba arba visiškai neturi tokio dvasiško paspirko, kaip užganėdinimas dvasiškų savo reikalų netiktai paprastame gyvenime, bet ir ant mirties patalo. Jau keturios dešimtys metų išėjo, kaip nė vienoje Vilniaus bažnyčioje nebegal beišgirsti lietuviško pamokslo, pagaliaus nė per didžiausius žmonių susirinkimus, kaip antai: per atlaidus š. Kazimiero, š. Jurgio, š. Dvasios ir tt. Daugumas kunigų arba visiškai nemoka mūsų kalbos, arba, nors šėip-ne-teip suprazdami, velija kitas kalbas, su paniekinimu žiuri į mūsų, nenoriai priima arba ir visiškai nepriima lietuviškai išpažįstančių nuodėmes, pagaliaus ir mirštančių. Lietuviai nesykį kreipė Dvasiškos savo Vyresnybės atyda ant tos stokos daugalyje Vyskupijos vietų, o prieš dvejus metus, surinkę tikrus atsitikimus, skundė Vyskupui Zdanavičei, parodydami nukentėjusių ir liudytojų vardus ir pravardes, juog per nepilną pusę metų viename tik ligonbutyje „Savič“ numirė tris moteriškės, nesulaukusios paskutinės paguodos tiktai dėlto, kad nemokėjo spaviedotis kiteip, kaip gimtine lietuviška savo kalba. Jo Mylistai Vyskupui Zdanavičei nurodyta, juog Vilniuje lietuvių-parapijonų daug daugiau, neg kokioje norints didelėje Vyskupijos parakvijoje, juog jei ir būtų kunigų, mokančių lietuviškai spaviedoti, tai ne visi žino, kame jie yra, nes jie pradėm yra kilojami ir neretai atsisako važiuoti, ligoniui reikalaujant, už savo parapijos; juog Dievo Žodis gimtinėje kalboje juo suprantamas ir giliaus į širdį įkrinta; juog mūsų kalba, kaipo rituališko, yra vartojama ne tik Lietuviškosiose Vyskupijose, bet ir visur, kame Lietuviai gyvena, kaip Rosijos sostapilėje, teip ir kituose Imperijos miestuose, lygiai ir už rubežiaus, ir už okeano. Nurodė toliaus neskaitlingą vokiškai-katalikišką koloniją Vilniuje, turinčią savo š. Onos bažnyčią, meldė pabaigti sitą neužpelnytą persekiojimą lietuviškos kalbos, įtaisant nors prie vienos iš užmirštųjų bažnyčių, kaip, duokime, prie š. Mikalojaus bažnyčios, parapiją užganėdinimui dvasiškų Lietuvių reikalų, pavedus ją jų globai, ir skiriant tē kleboną-lietuvi, gerai mokantį mūsų kalbą. Valdantis Vyskupiją mūsų prašymą priėmė neprilankiai, išvydo tame koki-tę pavojingą politišką judėjimą, todėl, pirma nesusinėšęs su Administrativiška Valdžia, jis nenorėjo mums duoti atsakymo ir, atsisakęs mus kaip nors parenti, patarė mums patiems kreiptis prie tuomet buvusio p. Gubernatoriaus Frezės ir p. General-Gubernatoriaus Oržewskio. Išsiteiravę parodytu keliu ir prityrę Valdžiai nieko neturėsiant prieš tai, jei Dvasiškoji Vyresnybė išklausys lietuviškų savo parapijonų, mes vėl kreipėmės prie J. M. Vyskupo Zdanavičės, bet tada apturėjome nėkaip neparemtą nesutikimą. Tvirtai tikėdami

Šventą visuresančią Rymo Bažnyčią negalint būti padarga svėtimiams jos reikalams siekiam pasiekti, vildamies klausimą apie išpažinimą Jos Vilniuje lietuviška kalba esant klausimu artiniausios ateitės ir matydami Vyskupą Zdanavičę tik lyg laikui pildant Vyskupijos Vyskupo pareigas, ant galo širdingai trokšdami pabaigti bylą čę ant vietos, — mes nesiskundėme nė Šventamjam Tėvui nė kitai Valdžiai. Ant galo, sulaukę tikrojo savo Piemenio, mes gegužės mėn. šiųjų metų perdavėme jam visą augščiau išguldytą gimtine savo kalba ir, neapturėdami lygšiol rezulucijos, geizdami likti dėkingais tiktai Jūsų Ekscelencijai už išrišimą šito įdėm karšto mūsų žmonėms klausimo, dristame atkartoti šitą nužemintą prašymą nepalikti mūsų nepradžiugdžius guodžiančiu mus atsakymu pagal sekantį adresą: Vilniuje, Pilės gatvė, Lipnickio namas. **Donatas Malinauskis.** Vilniuje. Lapkričio m. 6 d. 1898 m. Ant originalo yra apie tris šimtus parašų. Apie tikrą šios kopijos su originalu sutikimą Kanceliarija Vilniaus Rymo-Katalikų Vyskupijos Rėdo liudija, pridurdama, juog toje kanceliarija apturėjo kaip tik tokį prašymą ir nuo 25 sausio (metai neparodyti), ant kurio yra virš dviejų šimtų parašų. Balandžio 26 d. 1900 m. № 1579 (Pečvietė). Sekretorius kun. J. Sadauskis. —

Vilniaus Rymo-Katalikų Vyskupas. Pagal Kanceliariją, Balandžio 26 d. 1900 m. № 1580. Vilniuje. Ponui Donatui Mikolo Sunui Malinauskiui. Iš priežasties Jūsų prašymo Vyskupijos Rėdo Kanceliarija, J. M. Vyskupui liepiant, prisiųsdama su tuo kopiją paduoto kurių-ne-kurių Vilniaus gyventojų prašymo nuo 6 d. lapkričio m. 1898 m. apie įvedimą į vieną Vilniaus bažnyčią Dievo Maldų Lietuviškoje kalboje ir apie paskyrimą į tokią bažnyčią kunigo, turiu garbę pranešti Jūsų Mylistai, juog išreikštas prašymas tam tikrame laike būs užganėdytas, ir juog Jūsų prašyme paminavoto prašymo lietuviškoje kalboje apie tą patį dalyką, kanceliarijos bylose nėra. Sekretorius Kun. J. Sadauskis. —

Prigulėdamas prie daugelio tūkstančių lietuvių, užsirupinusių šiuo dalyku, ir būdamas vienu iš kelių šimtų, ėmusių dalyvumą prašyme, ir-gi rokuodamas už pareigą suteikti jiems žinias apie bėgį ant manęs antdėtos bylos, pareikalavęs virš paminavotuosius dokumentus, aš dar sykį kreipiaus prie J. M. Vyskupo Zvėravičės, idant jis tikriaus apribotų laiką, vietą, ypatą ir kitas prie šio dalyko prigulinčias aplinkybes, bet ant nelaimės, dar vieną sykį persitikrinau Vilniaus Vyskupijos dvasiškuosius neturint nėkokių priežasčių atsakymui, norint užmigdyti mūsų rupestį vienais prižadais, nes Vyskupas sulygšiol nediršo nė ištolo apriboti laiką išpildymo savo rezulucijos, netiktai mėnesiais, bet ir metais. Po šešerių metų be pasekmių stengimos išrišti šitą klausimą tyliai,

męs turėjome įžengti į oficiališką kelią prašymų. Nestengdamas duoti žinią apie viską viršuje išguldytą kiekvienam ypačiskai užsirupinusiame, šiuo turiu šlovę apskelbti, pridurdamas, juog ir toliaus kol neapturėsime geistinu rezultatų, neliausimės jieškojė, ir pakviezdamas visus, kuriuos slėgia dabartinis lietuvių padėjimas, lygiai ir dabartinius mūsų draugus prie sandarbininkystės, kiek galima, ir išreiškimo vienybės tolesniuose reikalavimuose, prašau su tuo pačiu itikėjimu kreiptis prie manęs ir toliaus, o man nesant, prie daktaro A. Vileišio, gyvenančio Vilniuje ant š. Jurgio prospekto Eksės namuose arba prie jo paskiriamajo.

Pačto stotė: Ganušiški, im. Jankovice.

Liepos m. 1900 m. Su originalu sutinka:

D. Matinauskis.

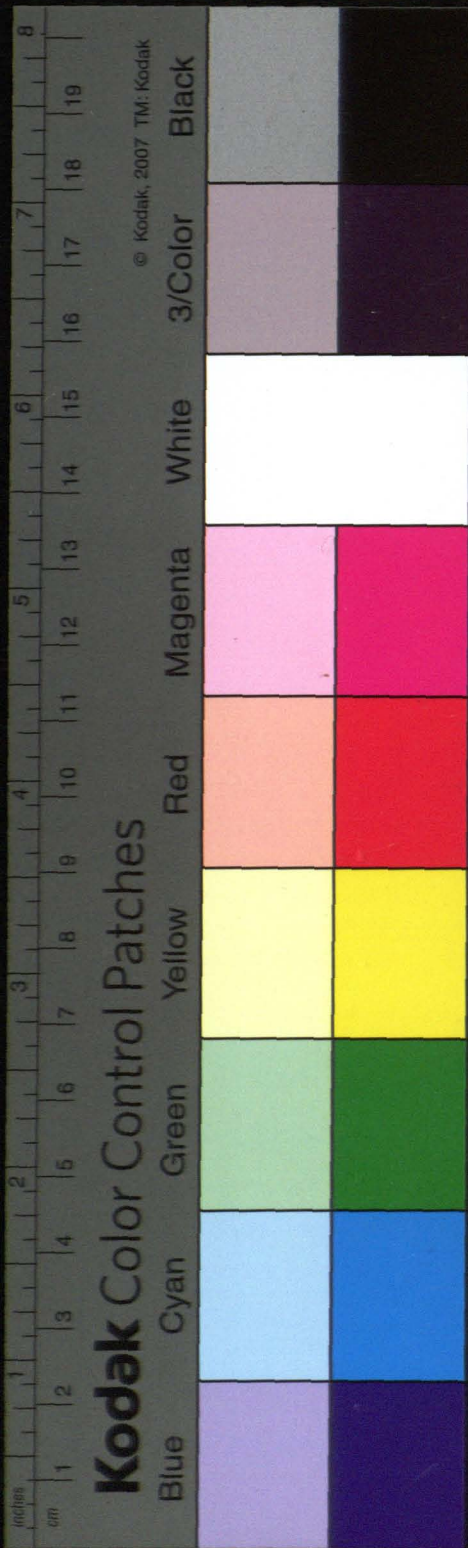
Šią kopiją su išguldymu sulygino A. Vileišis.

b) Mūsų protestas.

Šisai vilniečių - lietuvių apsiskelbimas, ko nuo dvasiškosios vyresnybės trokšta ir kaip ji yra užsispyrusi — neklausyti ir neužganėdinti tų, rodos, teisingų troškimų, padarė ant visų, kuriems teko skaityti, dideliausį įspūdį. Rusiškiems laikraščiams davė progą dar syki pasitycioti iš katalikiškos dvasiškosios, kuri buk tai tarnaujanti politiškiems interesams, kad ir su skriauda dvasiškujų interesu. „Swiet“ № 250, 1900 m. išengiamame savo straipsnyje sako: „Męs, ruskiai, suprantame lietuvių troškimus ir tiktai norėtume matyti jų užganėdinimą. Jeigut-gi tai neįvyktų, lietuvių siekiai būtų atmesti ir jie jieškotų sau prieglandos, tai ji visuomet gatava pravoslavijos prieglobstyje“. Dabartinioji lietuvių karta, nors karščiausiai užsidegusi būtų apgynimu tautišku tiesų, „Swieto“ parodytu keliu neis, tikybos kaštu tautiškos laisvės nepirks: kas amžiais pašvęstą, igimtą savo katalikystę pames, tai užtikrą ne dėl svetimos tikybos, ypač ne dėl engenčios mus pravoslavijos. Atsitikimai vienok parodo, juog panašius viliojimus už grynai tuščius zaunijimus laikyti neprivalu atsargiems žmonėms. Rigos pralotui Afanasavičei, duokime, niekinant lietuvius katalikiškosiose bažnyčiose, labai skaitlingai, ypač vyriškieji, metės į protestonų kirke, kame gudrus pastorius ėmė sakyti gražius lietuviškus pamokslus. Teip bent raše į „Tėvynės Sargą“ № 1, 1901 m.

Katalikai, matydami, kaip Vilniaus cenzura pirmą syki po uždraudimui lietuviškos spaudos praleidė lietuvišką publikaciją, sprendė, juog Vilniaus obrusitelams turėjo yč patikti nesantarvė tarp vyriausiosios dvasiškosios ir parapijonų ir visą atsakymą vertė ant protestuojančių prieš dvasiškią. Kiti katalikai, ypačiai jaunesniosios kartos, kurių tarpe nemaž rados ir kunigų, dėl gailėjimos — gailėjos, juog katalikų parakvijose gali kilti teip aštrus nesutikimai; bet visą atsakymą vertė ant vyresnybės, kuri, į nieką neatsizvelg-

dama, leidė išbujoti malkontencijai. Šitie paskutiniai atsirado neužvydėtina padėjime: visoje pasaulyje žinoma pagirtina groša (disciplina) liepė nekelti balso prieš augščiaus stovinčius bažnytinėje jerarchijoje; tuotarpu užgauti tautiški ir obyvateliški jausmai liepė protestuoti kobalsingiausiai, koskaitlingiausiai, idant užsikietėję veikiaus išgirtų ir suprastų, juog tai ne politišku agitatorių balsas, bet žmonių balsas, visuomenės reikalai. Paskutinioji racija pergalėjo: konservatiški tie Lietuvos patriotai, pilnai lenkdami Vilniaus kapitula su jos Vyskupu, J. M. kun. Zvéraviče, kaip bažnytinę institucija, pilnai klausydami jos parėdymų dvasiškuosiuose tikybos dalykuose, — aiškiai ir atvirai protestuoja prieš nereikalingą įsidavimą jos į kitus bendrijos reikalus, prie kurių priguli skirtinga tautų kultura. Matydami, juog šventa visuresanti Katalikystė niekur nėvienos tautos neniekina, protestuoja prieš paniekinimą lietuvystės Vilniaus Vyskupijoje. Matydami, juog šių dienų lietuvis dvasišką savo tėvą laiko už savo užtarytoją, apginėją, už savo sieną prieš rusifikaciją, protestuoja prieš polonizavimą jų, nes kaip rusifikacija, teip ir polonizacija vienodai lietuviams pražuvinga. „Popierac sprawę polską na zachodnich kresach“ — ne kunigų rupestis; trukdyti augantį tautų susipratimą — tuščias ir ne obyvateliškas darbas; paikinti neapšviestus silpnapročius, įkalbinėjant jiems nelygybę tautų ir kalbų: poniškumą lenkiškosios ir mužikiškumą lietuviškosios — ne krikščioniškas darbas; persekioti lietuvišką kalbą Seminarijoje, bažnyčioje pagaliaus ir privatiškuose inteligentų namuose — stačiai nežmoniškas darbas!

Išreikšdami pritarimą vilniečių lietuvių reikalavimams: 1. įtaisyti Vilniuje prie vienos bažnyčios lietuvišką dievmeldystę, 2. Kalvariijoje sistematiškus pamokslus, kada susirenka meldžioniškėliauninkai, — Sargiečiai priduria dar reikalavimą pilno sulyginimo lietuvių su lenkais visoje vyskupijoje; 3. visųpirmu, Seminarijoje išguldymo lietuviškos kalbos, kaip Kaune esti; klierikams nedraudimo lietuviškai šnekėtis ir dainuoti, kaip lenkiškai, teip ir lietuviškai; 4. paskui, neskyrimo lietuviškai nemokančių kunigų į parapijas su mišrais gyventojais; 5. įvedimo lietuviškos dievmeldystės į tas bažnyčias, kur daugumas susirinkusių yra — lietuviai, o pridėdamos lietuviškos dievmeldystės visur, kame yra žymesnis skaitlius lietuvių, nes tas pačias tiesas bažnyčioje pripažįstame ir lenkams.

Juog šitie išreikšti mūsų geidavimai ir teisingi yra, suprasime, perveizdėję kupetoje nors tuos balsas, kurie tik mūsų redakcija pasiekė.

✓ c) **Kame Vilniaus Vyskupijoje ir dėlko lietuviai yra paojuje išsitaunimo?**

Padėjimas lietuvių Vilniaus Vyskupijoje po šiai dienai tebėra didei pagailėtinas. Daugalyje bažnyčių nebėr lietuviškų giedojimų, nei lietuviškų pamokslų... Nedyvai tat, juog lietuviai pradeda

savo kalbą užmiršti ir virsta tai į lenkus, tai, dangiausiai, į baltgudžius. Kas kaltas?... Džiakonai, būdami aklaais lenkomanais, paduoda Vyskupui daugiausiai melagingas žinias, buk jų džiakonijose visi lenkiškai supranta, buk lietuvių visai neblikę ir buk per tai lietuviški giedojimai ir pamokslai, nekurių kunigų naujai įvesti, esą netik niekam nereikalingi, bet dar didei paojingi. Tiems džiakonų pranešimams pritaria Vilniaus Kapitulos Pralotai, kurie, būdami irgi didžiais lenkomanais, nesidrovi dorus lietuvius-kunigus prieš Vyskupą viseip iškoneveikti. Todėl vyskupas Zvėravičė teisingus lietuvių prašymus atmeta ir į lietuviškas parapijas siunčia kunigus nei žodelio lietuviškai beveik nemokančius. Tiems žodžiams patvirtinti štai keletas faktų.

1. **Gelvonai**, Giedr. dži beveik visa lietuviška (5,000 d.) parapija. Klebonas Krynskis suvis lietuviškai nemokaš. Jo pranokėjai kunigai: Deksnis, Mironas¹⁾ sakydavo lietuviškus pamokslus; dabargi jau treči metai lenkiška kalba pati viena viešpatauja bažnyčioje. Gelvoniečiai slankioja po apylinkės bažnyčias, o čė-pat popas, išmokęs lietuviškai, viseip gerinasi prie lietuvių ir jų vaikų.

2. **Oniškė**, Merk. dž. parapija beveik visa lietuviška (7,000 d.) Klebonas Stanislovas Vysockis — nemokaš lietuviškai. Žmonės lietuviškų pamokslų jau ketvirti metai negauna išgirsti. Pranokėjai-gi, kaip tai kun. Ėndrykas Sakalauskis sakydavo; k. Vysockis savo gale panaikino lietuvių dievmeldystę, iš kurios beužsiliko tik Rožančius, giedamas kas antrą nedėlią.

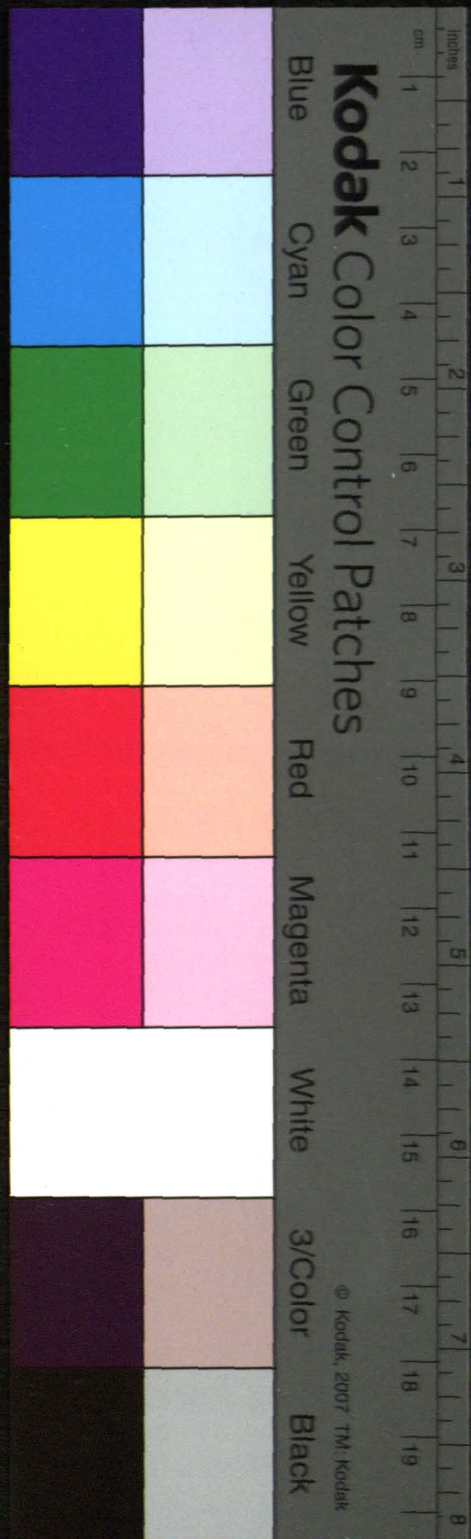
3. **Gegužynas**, Trakų dž., par (5,000) beveik visa lietuviška. Kun. Bugenis, Stankevičė sakinėjo liet. pamokslus, bet dabartinis klebonas Jurgis Glodinas, žemaitis, norėdamas pasirodyti nelitvomanu panaikino. Į lietuviškus vaikus sakąs: „kad išmoksitė lenkiškai, tada jus pamokysiu katekizmo.“

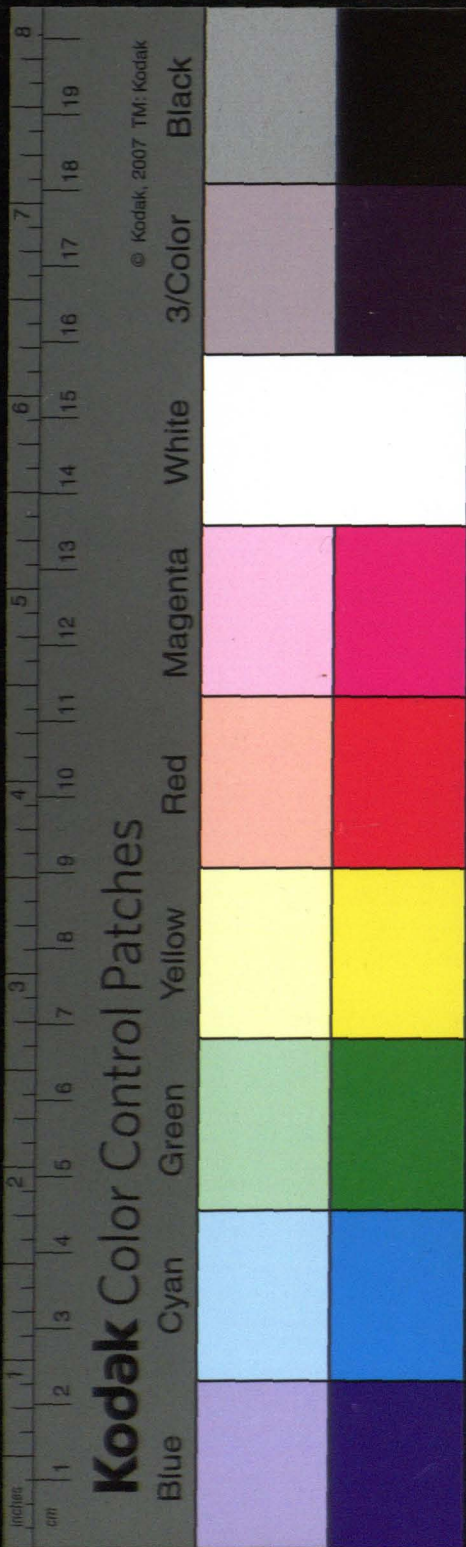
4. **Širvintai**, Giedr. dž. visa par. (7,000) lietuviška. Apie b. kleboną Lupeiką Širvintų poneliai sako: „jako ksiądz i człowiek — nic wart; ale ma tę zasługę, że parafię spolonizowul“. Kl. Zimkus sakydavo lietuviškus pamokslus, bet dabartinis Kl. Navickis Jonas, žemaitis-telšiškis, vėl viską panaikino.

5. **Kernava**, Lietuvos istorijoje pagarsėjusi. Čė didesnė pusė tebėra lietuvių. Klebonas Miškinis, parapijonims nesipriešinant, buvo įvedęs liet. dievmeldystę, bet kažkokiam lenkpalaiikiui liežuvį įkišus, Vysk. Zvėr. po suspensa prisakė, kad viskas būtų lenkiškai.

Pasiutimas lenkų ir bajorėl-palaikių Vilniaus Vyskupijoje yra neapsakomas. Kilstančiai lietuvių sutramdyti griebiasi visokių įrankių: melagysčių, bauginimų, neteisingų skundų ir tt. Pagaliaus

1) Išalkę lietuviai net ašaras liejo ir nežinojo, kaip ir iššlovinti savo geradėjo... už tai Vyskupas Zvėr. išmetė jį į kamendorius. („T. Sargas“, 1898, № 7, p. 25).

nesigėdi nė žandarų kviesti talkon. („Tėvynės Sargas“ 1900 m. № 1, p. 20.)

6. **Suderva** — lietuviška parapija. Kunigas tarnauja, nei žodžio lietuviškai nemokėdamas, nors Vyskupas Žvėravičė, privaręs pilną Gardeno guberniją kunigų lietuvių patriotų, nebeišmano, kur bedanginti, idant tautiškai užšaltų, atprasdami nuo savo kalbos.

7. **Meišogala** — lietuviška parapija. Kunigas gudas, lietuviškai nemokąs.

8. **Nemenčinis**. Parapija — lietuviška; bet dvasiškija lietuvišką kalbą teip naikino, juog dabar nieko lietuviško bažnyčioje nebėra; nors abudu kunigu — lietuviu, bet išgamu. Vartydamas senoviškus raštus, tyrinėdamas lietuviškus priežodžius ir dainas, užėjau eiles iš laiko, kad lenkišką kalbą pradėta platinti; iš jų matos lietuvius dideliai troškusių brangią savo kalbą apginti ir užlaikyti, ilgą valandą nuo lenkiško raugo kračiusius. Štai ištrauka:

Kaip piktas Nemenčinis,
Kad kalbos savo ginas:
Kad žiponą tik įgija,
Lietuviškai kalbėt bijo, —
Teip gal dedas krainėje jūsų ir tt.

9. **Verkai**, arba **Kalvarija**. Parapija lietuviška, klebonas ir-gi lietuvis, kun. Klikonas: bet tasai, prasiminęs Klikovičė, iš visų išgalių rupinas dabar panaikinti lietuvius toje apygardoje; bažnyčioje nieko nėra lietuviško, nes žmonėms uždrausta melstis prigimtoje kalboje.

10. **Gedraičiai**. Parapija — labai į gudus išvirtusi. Klebonas — „Pan z Panów“; lietuviška kalba pagal jį, tai pagoniška kalba. Garbingas kun. Daukša, kamendorius, teip daug gero padaręs savo tautai kitose parapijose, čę gal nebeįstengs įkvėpti meilę lietuviškos savo kalbos, nes prakeikta dvasia vertimo į gudus arba lenkomaniją per galias įleido šaknis.

11. **Vydaniškė**. Klebonas Alpensas Grzybauskis. 30 metų lietuvius palonizuoja arba maskolina, vartodamas baisiausius būdus, nes lietuviškas knygas nuo žmonių atėma ir tuojaus degina. Žmonės meldė permainos, bet Vyskupas Zvėravičė neduos jiems kunigo, kurs būtų „propter Jesum“.

12. **Šešoliai**. Parapija lietuviška. Klebonas, Petras Balkauskis. Apie jį kiti šėip, kiti teip sako.

13. **Karviai**. Parapija lietuviška, liudniausiam } padėjime:
žmonės lenkiškai nemoka, o klebonas, Eduardas Čeranas, lietuviškai
nemoka.

14. **Sumeliškiai.** Klebonas Andriejus Dauga ir pirma jo du buvusiu tarnavo žmonėms, lietuviškai nekalbėdami. Žmonės, jų nesuprazdami, kartkartėmis kreipėsi prie Vyskupo, veltui vildamiesi rasią platintojus Dangaus, ne Lenkų Karalystės t. y., ne lenkomanijos, o tikriaus sakant, maskolinimo. Nėra vilties geresnių laikų ir prie dabartinio klebono Račkausko, ypač, jei seks savo brolių, Ukmergės klebona, dėl kurio tiek nekaltų žmonių, kunigų ir klierikų nukentėjo, vis per jo lenkbernybę.

15. **Žižmariai** — grynai lietuviška parapija. Klebonas Jelečiauskis, Vilniaus Konauninkas, per 30 mažne metų mina savo parakvią su lenkiškais klumpiais. Vyresnybei nėra laiko atkreipti atydą ant tokių ypatų.

16. **Kalviai.** Žmonės-lietuviai ir ištroškę išgirsti lietuviškus Evangelijos žodžius, bet turės skursti, kaip skurdo.

17. **Užgastis.** Žmonelės-lietuviai dejuoja ir laukia tos valandos, kad atsiras Vilniuje toks rėdas, kurs 400 000 dar tebekalbantių lietuviškai lietuvių pripažis už „žmones“, turinčius skirtingus savo reikalus; kurs mes šovinizma, nes jau ir patį lenkai kulvartų lietuvių pradeda nebeapkęsti, kaip reiškia žinotinas jų išsitarimas: „prześladowac z wściekłością, właseiwą tyłko renegatom, paskudzą sprawę polską“. Klebonas Birontas Kazimieras lietuvių neapkenčia.

18. **Rudinkai.** Parapija — lietuviška. Klebonas Mikolas Ardinskis lietuviškai nekalba. Persitikrinimui, kokia baisi lenkomanija viešpatavo ir viešpatauja tarp Vilniaus Vyskupijos kunigų, reikia paskaityti: „Żywoty Biskupów Wileńskich“ tom II, p. 71.

19. **Evija.** Parapija — mažne grynai lietuviška; trokšta sulaukti dvasišką piemenį, kurs mokėtų lietuviškai, ir nusikratyti tuo Antanu Audickiu, kurs lietuviškai nekalba. Bet kas tada lenkiška civilizaciją bekratų lietuviams ant sprando? Kuo-gi apsodįsi Gardeno parapijas, jei lietuvius paliksi Lietuvoje?

20. **Rikontai,** filija, kur didesnė pusė lietuvių. Kuratas Vaclavas Garasimavičė — tikras sėbras praloto, kurinos visus jų prie lenkomanų reikia priskirti. Jis lietuviškai nekalba, trokšdamas lenkišku raugu užraugti neatsargius mūsų brolius, apie kuriuos mūsų inteligentai, tiesą pasakius, dar mažai tesirupina ir mažką tesuteikia apsigimimui nuo lenkomanijos.

21. **Merkija.** Parapija — lietuviška, bet žmonelėms-vargdienėliams kunigai Dievo žodžio neskelbia lietuviškai.

22. **Pivošiūnai.** Parapija — lietuviška ir klebonas Romualdas Stašys-lietuvius, bet bažnyčioje viskas lenkiškai. Ar-gi tai nekaltybė perdėtinių? Ar-gi tai ne dėl lenkystės daroma?

23. **Grauziškiei.** Klebonas Ignacas Šopara,¹⁾ daug už lietuvių vystę nuo dvasiškių savo perdėtinių nukentėjęs, dar rado cielus sodžius, lietuviškai tebekalbančius, kur vos pasirodęs, jau keliamas²⁾ į kitą parapiją, kaip garsus savo tautos mylėtojas, idant, jam čę esant, sugudėjusi Grauziškių parapija vėl neatgytų ir senutės savo lietuviškos kalbos nepamylėtų.

24. **Salos.** Sako, dar esą sodžių, tebekalbančių lietuviškai. Čę reikia geradėjo, kurs aprupintų juos maldaknygėmis, o jų vaikus — elementoriais, idant teip užsiliktų nesugudėje.

25. **Gerėnonai.** Lietuvių čę daugybė, kalbančių **tiktai** lietuviškai, bet bažnyčioje nėra jų kalbos, ir klebonas Zimnakas Antanas jiems neskelbia Bažnyčios mokslo „lingua vernacula“, kaip reikalauja įstatymai Katalikų Bažnyčios, o Vyskupijos Rėdnei ir-gi negalvoje, kad tūlose vietose šventi įstatymai nepildomi.

26. **Adutiškė.** Klebonas Aseckis Boleslovas per ilgus metus, atsitraukęs nuo savo amato, varė polonizaciją, arba maskolinimą; dabartiniš Juozas Deksnys — toliaus tą patį prilaiko, o jį subarti neatsiranda dar išmintingas.

27. **Kamajai.** Parapija lietuviška, klebonas Konstantinas Staševskis (Stašys) ir-gi lietuviškai moka, o bažnyčioje viskas lenkiškai!

28. **Lintupė.** Parapija bemaž į gudus išversta, bet dar yra sodžių, lietuviškai tebekalbančių; tuotarpu bažnyčioje viskas lenkiškai.

29. **Melagėnai.** Klebonas Gaudešis Jonas, prasiminęs Gaudzevičė lietuviškai moka, bet slepias su savo motinos kalba ir nori visiems įkalbėti lietuviškai nemokas, esąs dvarponiu - lenku; kad buvo spirtas nors Evangeliją skaityti lietuviškai, ir nuo tos išsikalbėjo negalėjimu. Vienas paties Vyskupo mylimas klebonas, išaiškino jam Gaudešį negalint būti lietuviškoje parapijoje su dūšių, išganymu, bet Vyskupas ir lygšiol jį tę laiko ... už lenkomaniją.

30. **Strunaičiai.** Parapija lietuviška. Klebonas Konstantinas Vaškevičė (Vaškys) daugybę lietuviškų maldaknygų sudegino. Pirm jo prie klebonų: Pranciškaus Sakalauskio ir Jurgio Mačulskio žmonės čę meldėsi ir Dievo Žodžio klausė **vien tiktai** lietuviškai, ir viską klebonai atlikdavo lietuviškai.

31. **Karkaziškis.** Parapija lietuviška, bet klebonas Adolfas Petrauskis - lenkomanas, viską lenkiškai varo. Lietuviai laukia užstojimo.

1) Iš Kalvių išmestus į kamendorius. „Dziakonui liudijant, neesi vertas būti klebonu lietuviškoje parapijoje“; „Jei S. dar muzikiškai kalbės su parapijonais, tai suspenduosiu“ — žodžiai V. Žv. („T. Sargas“ 1899 m. M 1, p. 25.)

2) Jau perkeltas į Labanorą — grynai lietuvišką par. *Red.*

32. **Pavoveriai (Sorokpol).** Parapija lietuviška. Klebonas Anupras Rubaževičė. Bažnyčioje viskas lenkiškai. Tam pačiam R. žemaičiai nepasidavė į gudus versti; teip padarys ir pavoveriečiai.

33. **Kaltinėnai.** Parapija lietuviška; prie klebono Aklinskio bažnyčioje viskas buvo lenkiškai, bet dabartinis klebonas, godotinas Meštikis Mikolas, tikras kunigas, užlaikęs š. Bažnyčios įstatymus, lietuviams jau lietuviškai tarnauja. Viešpatie, tik prailgink jo amžių, duok jam sveikatą, idant koilgiausiai mums tarnautų!

34. **Kliušėnai.** Toje parapijoje lietuvių ir-gi yra, bet administratorius Tadeušas Savašinskis lietuviškai nemoka.

35. **Zaludkas.** Tos lietuviškos parapijos, lietuviškai mokantis klebonas Lajauskis, bijodamas V. Zvėr., Dievo žodžio lietuviškai neskelbė; o kad pradėjo skelbti, tai iš tos parapijos Vyskupas jį išvijo.

36. **Liackas.** Nors toje parapijoje daugybė lietuvių, klebonas Juozas Skopas, nemokantis lietuviškai; lietuviai nėkuomet nieko neišgirsta saviškai.

37. **Ščuėinas.** Klebonas Pranciškus Vaitiekauskis laukia nuo Vyskupo Zvėravičės daleidimo skelbti Dievo Žodį ir giesmes giedoti lietuviškai, nes grynų lietuvių čė dar didi daugybė; bet, rodos, tokio parėdymo nesulauks, ir lietuviai dar ilgus metus skurs.

38. **Trakeliai.** Toje parapijoje ir-gi nemažai lietuvių, bet klebonas, Juozas Sidorskis, iš baimės savo vyskupo, nėkuomet jiems neskelbia lietuviškai.

39. **Benekoniai.** Lietuvių apsciai. Klebonas Zagorskis Tadeušas. Prie dabartinio Vilniaus vyskupijos padėjimo jie neveikiai sulauks lietuviškų pamokslų.

40. **Asava.** Klebonas Kaz. Kučauskis (Kučas) — lietuvis ir lietuviškoje parapijoje; norėdamas įtikti vyresnybei, pamokslus skelbia vien tik lenkiškai. Kad už neteisybę reiks atsakyti, vyresnybė nepagelbės!

41. **Ikaznė.** Lietuviškų sodžių dar apsciai. Klebonas Pilypas Budvitis, žemaitis, išmintingas vyras, lietuvius užtaria, daug gero jiems padarė ir daro, už ką didžiūnų yra neapkenčiamas (k. t.: pralotos Kurčauskio ir kitų). Čė reikalingos knygos.

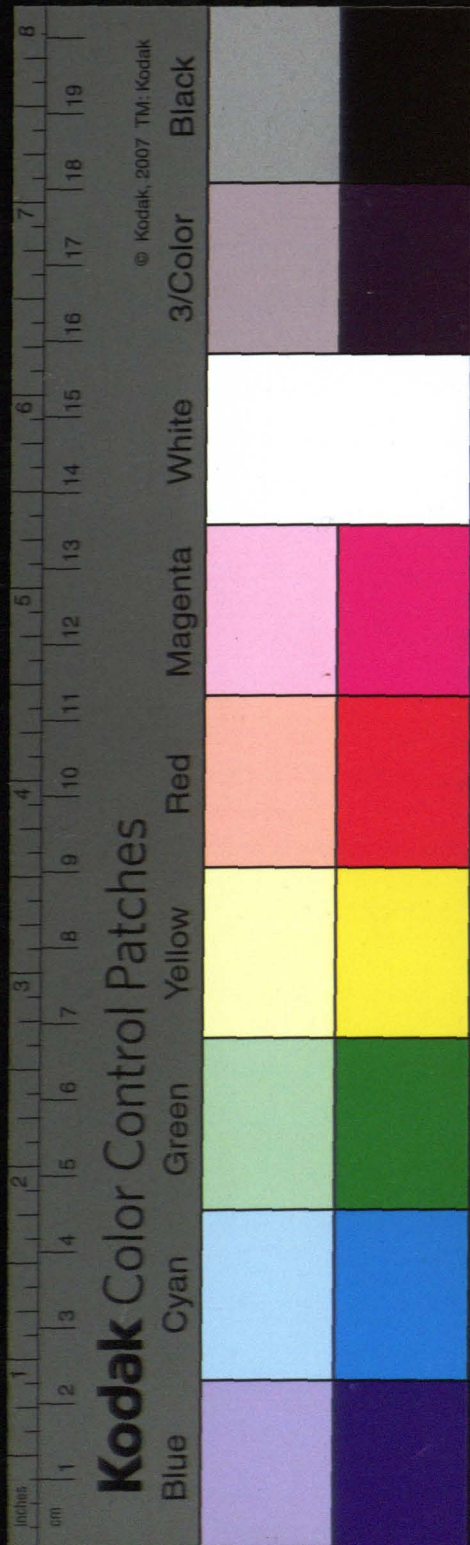
42. **Ežerai** } Tose dviejuose par. dar randasi daugybė

43. **Goža.** } lietuvių, bet nyksta, virsta į rusus. Dabartiniame padėjime baigs virsti.

44. **Ross.** Gardeno gub., lietuvių yra, bet nešelpiami išnyks.

45. **Druskeninkai** — grynai lietuviškas kampas, bet gelbėtinas nuo sudėjimo, kaip pačiame pakraštyje. (Naujas **Liekno** Pranešimas).

Pagal p. Keleivį (Ž. M. 1 „T. S.“ p. 23, 1900) lietuvių Vilniaus Vyskupijoje atsirastų į 400,000, kad negintų įvesti lietuviškus pamokslus ir giedojimus tę, kame dar daug lietuvių užsiliko. Tokių vietų Vilniaus Vyskupijoje yra gana daug.¹⁾ Teip, apart viršiaus minavojamųjų, p. Kel., reiktų įvesti lietuviškus giedojimus ir pamokslus dar

46. Kazokiškyje,
47. Kietaviškyje,
48. Radunyje,
49. Načioje,
50. Eišiškyje,
51. Punėje.

Beto, pagal p. Lažą (Ž. „T. S.“. 1898, M M 5, 6; p. 21—24). reiktų lietuviškos kalbos bažnyčiose:

52. Dubininkų (Dubinki), kur tėra vartojama gudiška.
53. Nedžingų.

Pagal tą patį Lažą visai nereikalingai vartojama šalip lietuviškosios — lenkiška kalba sekančiose dar nepaminavotose parapijose:

54. Kukutiškyje,
56. Visose Giedraičių džiakonijos bažnyčiose; toje dž. nebėra nei vienos su gryna lietuviška dievmeldyste. Teipogi:
57. Visoje Trakų džiakonijoje, kame negut tik Trakuose, Žasliuose ir Žižmariuose te reikalinga — lenkiška. Teip pat ir
58. Merkinės dž., apart dviejų.

59. Tose keturiose džiakonijose: Šventininkų, Gedraičių, Trakų ir Merkinės, kurios skaitos dar už lietuviškas, polionizacija tiek padarinsi, kad lietuvišką kalbą bevartoją tik:

Daugeliškiuose, Tverėčiuje, Palušėje, Labanore, Dorsuniškiuose, Jezne ir Stakliškiuose. Ką-gi besakyti apie kitas tolimesnes džiakonijas, nes dvi dali V. Vysk. kunigų laužo V. Jezaus prisakymą: „Euntes docete omnes gentes“, ergo — ir lietuvius, ir Tridentiško Susirinkimo Kanoną: „In lingua vulgari praedicare et docere populum“, ergo: ir lietuviškai. Jie, kaip maskoliai činauninkai ir sulenkuoti dvarponiai, lietuvių Vilniaus gubernijoje nepripažįsta. („T. S.“ 1899 M 1, p. 26)....

¹⁾ Gerai pajieškojus, visuose Lietuvos miesteliuose atrasi grynus lietuvius, kuriuos kiti vadina baltgudžiais ar lenkais už jų kalbą; tas kalbas prisisavina, neturėdami į ką saviškai prabilti, bet užmiršte-neužmiršta. („T. S.“ 1898, M 6).

Lietuviška kalba naikinama lenkiškosios ir tai dedasi su bažnyčios pagalba... Religijos mokslas, svetima kalba suteikiamas, menkesnius vaisius teišduoda. Tą tiesą šendien visi pripažįsta ir patį lenkai Prūsijoje skundžias ant Vokiečių, kad lenkų vaikus iškalose vokiškai mokina religijos, o Lietuvoje tie patį lenkai lietuviams skelbdina lenkiškus pamokslus. Kokia čę priešgynystė ir neteisybė! Nereikėtų šventą amboną paversti į koki polonizacijos pabuklą. Jei visa parakvija lietuviška, tai mažumu ponybės, mokačios ir turinčios mokėti to krašto kalbą, neišpuola imti viršų ant didumo. Polakomanija įkalba prasčiokams klaidingą gėdėjimos savo tėvų kalbos, veda prie paniekinimo savosios tautystės, prie įsimylėjimo į svetimą... Istorija smarkiai apsudys tokį kunigų elgimos. Tautą panaikinti, tai tiranų užsiėmimas... („T. Sargas“ 1897, № 11, p. 28—29).

Norite žinoti apie tą (Žižmarių) Lietuvos kampą? Gerai, pasakysiu; tik visųpirmu nebeverta jo vadinti „Lietuva“: greičiaus — Gudija. Gyventojai, tiesa, lietuviai; dunderiuoja lietuviškai, bet biauariausiai primaišydami lenkiškus ir gudiškus žodžius. Tamsūs, kaip lapkričio naktis; ne apšviesti nė tikėjimo dalykuose, nes yra mokinami lenkiškai, kurią tai kalbą mažai tesupranta. O, laikai! O, vyrai- apaštalai! Pameskite bent kartą apsakinėję Lenkų Karalystę dėl Dangaus Karalystės! Skaityti šėip-ne-teip moka, bet ant „Služba Boža“. Lietuviška kalba per visą laiką persekiojama bajorų, šunbajorių, pagaliaus ir kunigų, iš tų pačių žmonių išėjusių. Kaip kalba persekiojama, teip žmonės, ja kalbantįs niekinami. Dėlto savo kalbos gėdžias neišgirsi nė „Tegu bus pagarbintas“, bet „Nek bandzi pokalony“, biauariausiai ištariamą. „Geri“ žmonės su jais nėmaž nesibrauja. („T. Sargas“ ib. p. 27).

Aplankęs per Sekmines visas Vilniaus bažnyčias, kurios tame laike pilnos prisikemša vienų sodiečių lietuvių, niekur negirdėjau, kad bent Evangelija būtų lietuviškai sakoma, it tai pirmiaus būdavo. Už tai Verkuose, apeinant Kruvinus Kryžiaus Kelius, labai gražiai pamokslus skelbė pas stacijas kažkoksai Katinas, šėip jau žmogus, ne kunigas. Ar-gi tai negėda Vilniaus kunigams? Per juos gali išdygti „Apaštalu“ sekta, kaip yra Kurše. („T. Sargas“, 1899 m. № 10, p. 41).

Iš kitų laikraščių galėtų dar daugiau pririnkti širdį gildinančių žinių apie apverktiną padėjimą mūsų brolių-lietuvių Vilniaus Vyskupijoje, susilaukusių persekiojimų ne tik nuo svietiškos valdžios, bet ir nuo savo dvasiškujų, nuo savo kraujo, savo prakaitu išmokytų brolių! Silpnapročiai-nabagai teip neišvirstų, kad geruoju ir piktuuju neragintų jų augštesniejie, ant kurių tada kris didis atsakymas prieš istoriją, prieš mūsų ainius, na, ir prieš patį Dievą! per tokį savo pasielgimą dvasiškijs veikia nustos simpatijos ganomųjų, be kurios visas jos darbas ir pasišventimas išeis ant tuščio. —

Ne pro šalį bus čę pridėjus p. Janko's korespondenciją iš Berlino apie germanizavimą lenkų per bažnyčią. Paklauskite to lenkų balso: jie sugeba dailiai pašnekėti savo dalykuose, ir paprašykite jų, kad nedarytų to kitiems, kas jiems patiems nemalonu. —

Gyviausias rupestis lenkų, apsigyvenusių vokiškuose kraštuose — iškariavimas lygybės kalbos bažnyčioje. Tūkstančiai mūsų išvirto santikiuose su vokiečiais vokiškai-katalikiškose draugijose, po įtekme kunigų-vokiečių, prie kurių prisireikia kreiptis, dvasiško patarnavimo ir paguodos reikalaujant.

Tarp vokiškųjų dvasiškųjų visuomet buvo ypotos, giliai jančiančios teisybę; ką galėjo, darė užganėdinimui teisingų lenkiškųjų parakvijonų reikalavimų. Su įgimta slavams kantrybe ir nenoru užkabavoti perstatytojus luomos, turinčios augščiausią godonę, laukė katalikai-lenkai, idant anie puikus pavyzdžiai padarytų įtekme ant kitų vokiečių-dvasiškųjų; tiktai retkarčiais driso priminti savo troškimus ir tiesas. Bet be pasekmės, nes didumas Vokietijos kunigų per labai yra persiėmęs vokišku patriotizmu ir negali nesidžiaugti, matant, kaip lengviai lenkai - išeiviai germanizuojas.

Reikia prisipažinti, juog neretai prie delegacijų, prašančių lenkiškų pamokslų ir tt., prigulėjo žmonės ne per karšto tikėjimo; gana vienos tokios ypotos delegacijoje, kad kunigai, lenkams neprilankus, pradėtų abejoti apie tikrumą prašymų.

Po kiekvienam nepavykusiam bandymui įgyti tiesas lenkiškai kalbai bažnyčioje, ant ilgo laiko nutildavo tie parapijonis, kuriems yč skaudi ta nelygybė; nenori per labai įkirėti dvasiškai valdžiai ir paduoti progą spėjimui, juog agituoja, sušūndyti atšalusųjų religijos dalykuose.

Ilgai klabinę, sulaukė šiokios tokios teisybės, bet užganėdinimas, sulyginus su reikalais, vis-gi buvo per menkas ir tai padarytas su regimu nenoru ir teip, juog lenkai maž ką tesinaudoja. Kaip pavyzdį, galiu paminavoti lenkiškus pamokslus tokiam dienos laike, kada darbininkams sunku naudotis jais. Bailesni tarė nepridera kritikuoti tą nepakaktiną parėdymą, kad neatsitrauktų ir prilankesniejie kunigai; džiaugdamies ir tuo mažumu, patarė ir toliaus kantriai laukti, kol dvasiškoji vyresnybė nepripažins, juog lenkams, kurių pusė, o kartai ir $\frac{3}{4}$ parapijos, reikia ko nors daugiau.

Bet veltui laukė, veltui ir katalikiškiejie laikraščiai pertikrinėjo, kad neniekintų dvasiškiejie savo įtekmes ant paturėjimo religiškosios dvasios tarp lenkų. Daugumas vokiečių kunigų laikės savo logikos ir ramiai žiurėjo į minias lenkų bažnyčioje. Negali jie matyti skausmo širdyje tų, kurie ir ant didžiųjų švenčių negali pakelti širdies prie Dievo savo giesmėse ir išgirsti iš sakyklos širdingus ir suprantamus prigimtos kalbos žodžius.

Palengvo iš minios tų sermėgočių kilo žmonės, kurie moka ir nori išreikšti skaudų savo prislėgimą... Laukiame jų seimo aprokavimui bažnytinių dalykų. — Ž. „Kraj.“ № 45, p. 13—14).

Kad p. Janko nerašytų iš Berlino, tai pasakytume, juog rašo iš Vilniaus, tik lenkus pakeizdamas vokiečiais, o lietuvius-lenkais. Matyt, kaip danguje, teip ir ant žemės! . . .

Red.

3. Lietuviai, statykim Muravjovui paminklą!*)

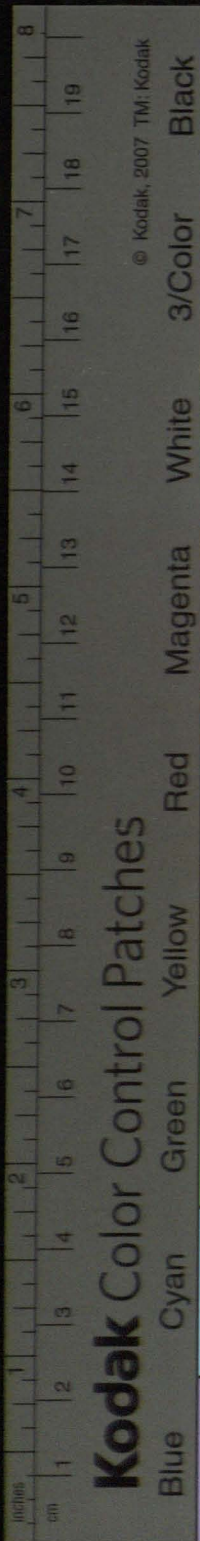
„Tėvynės Sarge“ ir „Žinyčioje“ kelissyk pagrečiam užtikau berašant apie Muravjovą. Reikia pripažinti, kad tas žmogus nuarė gilia vaga ant mūsų lauko, tai-gi mes neprivalom, nė negalim apie jį tylėti. Muravjovas priklauso į Lietuvos istoriją ir lietuviai tur tiesą bei pryvolę ištart apie jį savo nuomonę. Sukruvinta ir da tebekruvinama mūsų širdis veikiaus norėtų nusiųst keiksmą tenai, kur Muravjovo-koriko dušia esti. Bet su keiksmu svieta civilizacijos nepavarysi tolyn, nė savo tautai naudos nepadarysi. O-gi ir tai turime žinoti, kad piktadėjams rami ir teisinga istorijos ištarmė daug skaudesnė, negu priešų keiksmi. Jeigu norime numaldyt savo pagiežos jausmą, tai tapkim teisingais ir šaltais istorikais savo priešų. Kada mes savo apsėjime su priešais mokėsime nepažeist teisybės, tą syk busim daug geriaus civilizuoti už nevieną Europos tautą.

Teisybės jieškotoja istorija savo ištarmes remia ant teisingų faktų, rūpindamosi jų susirinkti kodaugiausiai. Šią gadinę tarp Lietuvos žmonių da daugelis tebgvyvena iš tų, ką parėjo visą pragarą lenkmečio vargų ir baimių. Beveik žėdnam kaime žmonės tebeapasakoja koki nors atsikimą iš lenkmečio laikų. Kad tuos pasakojimus priderančiai surinktume, kokia tai būtų medega istorijai, koks turtas busiantiems Lietuvos kančių tyrinėtojams! Praėjus amžiui, kitam, Rosijos istorikai, gindami išrinktuosius savo valdžios įrankius, peiks Lietuvą. Kas būs tą syk, jei mes šendien ne-parūpšim faktų savo apginėjams, jei mes duosim svietai užmiršti visus darodymus priešų kaltės, o mūsų nekaltybės? Jug aiškus dalykas, kad tokiam atvejije, buvę auka per lenkmetį, liksim kalti per visą ilgį ateinančios istorijos. Tai-gi rinkim faktus iš lenkmečio laiku. Iš tų faktų ant galo susikraus Muravjovo paminklas pats savyje ir tai toks, kokio vertas mūsų „maišto“ malšytojas.

Ale, vyrai, atsiminkim, kad nevisokis fakto pasakojimas tinka istorijai. Istoriskas fakto nupasakojimas tik tąsyk tur neabejotinę vertę, kada iš šnekos matyt, juog liudininkas nė trupučio iš savo galvos nepridėjo, o viską, ką pasakė, išdėjo teip, kaip buvo matęs ar girdėjęs. Jeigu iš šnekos numanu, kad pasakotojas norėjo sujudinti klausytojų širdis fakto nuožmumu arba gražumu, tąsyk istorikas geros valios ir noro patį dugną pasakojimo priims už teisingą, ale visas smulkesnesias aplinkybes turės atidėti į šalį

*) Der vienas patarimas rinkti palaikas. *Red.*

negalėdams atskirti, katra teisingai buvus, o katra dėl gražnos pridėta. Atmetimas-gi smulkesniųjų aplinkybių jau didelė pra-gaištis. O prie to yra da vienas svarbesnis keblumas. Pabandyk kokiam nors pasakojime atskirt esencijališkas dalis nuo teip vadinamų smulkesniųjų aplinkybių; pamatysi, kaip tai sunku; rasi atgalo kad nevieną daiktą iš priskirtųjų prie svarbiųjų gali priskirt prie smulkesniųjų ir atžagariai. Kas yra matęs triusiant susi-kūpinusią istorijos darbininkų mynią, tas žino, juog tankiai viens istorikas tūlas aplinkybes priskiria prie svarbesniųjų ir priima už faktus, kitas-gi atmeta, kaipo smulkesniasias aplinkybes, pridėtas dėl poetiškumo kalbos. Da reikia prie to žinoti, kad ir mokinti istorikai tokie jau žmonės, kaip ir visi Jievos sūnus. Ir jie atmes darodymus nemalonaus fakto, jei tiktai išras priežastį. Tokie, kuriems pasakojamas faktas nemalonus, nedaro skirtumo tarp svarbiųjų ir smulkiųjų pasakojimo aplinkybių. Radę, kad smul-kesnės kelios tikrai išmislytos, atmes jas drauge su svarbiom-siomis, pasiremdami ant to, kad nėra aiškaus rubežiaus tarp vienu ir kitu. Trumpai sakant, rengdami medegą Muravjovo paminklni, nežiurėkim ant poetiškumo kalbos, nenorėkim sujudint skaitytoju širdis, rengkim tuodu daiktu, kaip pikčiausią pagundą, o rūpinkimės perpasakoti tik gryną teisybę.

Nedaugelis tebėra galinčių parašyt „Žinyčiai“, ką jie patis per lenkmetį matė ir pergyveno. Ale, geriaus nėsant, istorikas labai dėkavoja ir jaunesniam inteligentui, už ką prigulinčiai išsiklausinėja ir mokančiai užrašo faktus, ką žmonės lyg šiai dienai pasakoja sodžiuose ir kaimuose. Visas mokejimas šitam dalyke pareina ant to, kad besiklausinėjant apie kokį faktą, nesiduot prigaut, o užrašant nepridėt nė krislelio nuo savęs. Tarp sodiečių atsiranda gana daug žmonių sumikliu protu ir lakia fantazija. Tokie žino labai daug faktų ir rinkikui žinių gal būt labai naudingi, ale nēr paojingesnio šaltinio už juos. Jie patis dasiproti to, ko nepriteko nepilnam pasakojime kitų; jų laki fantazija ir prigimtas artistiškas jausmas pagražina girdėtus daiktus. Svieta matęs psychologas tokius žmones pažista iš pirmos šnekos; ale jauniems, net ir mokintiems vyrams, nėra teip lengvai ypač, kad tie kaimų galvočiai labai tankiai išrodo visai negabus. Pluta jų protiškų turtų būva kaip kada teip surumbėjus, kad per ją minkštimas nelengva užtėmyt. Syki išpažinus toki žmogų ir girdėjus nuo jo kokį nors faktą, nėkada negali stačiai pasakyt, kad viskas gryna teisybė. Tasyk reikia klausinėtis kitų aplinkinių, o klausinėjant aplinkinių da turi tēmyt, ar jų žinios kartais nepaeina nuo to paties, kurs ir tau papasakojo. Jeigu tas, kurs tau papasakojo, pirmiausiai yra gabusis pasakorius, savo proto vaisiais maitinantis aplinkinius artojus, tai viską, ką nuo jo klausytojų išgirsi, gali jam priskaityt. Iš teisingo fakto gali pasidžiaugt tiktai tasyk, kad žinosi, juog jis nekilęs galvoje nėvieno apylinkės pasakoriaus, kad patirsi šaltinį, iš kur šneka kilo, esant tikrai teisingu. Gerių geriausias daiktas susekt patį žmogų, apie

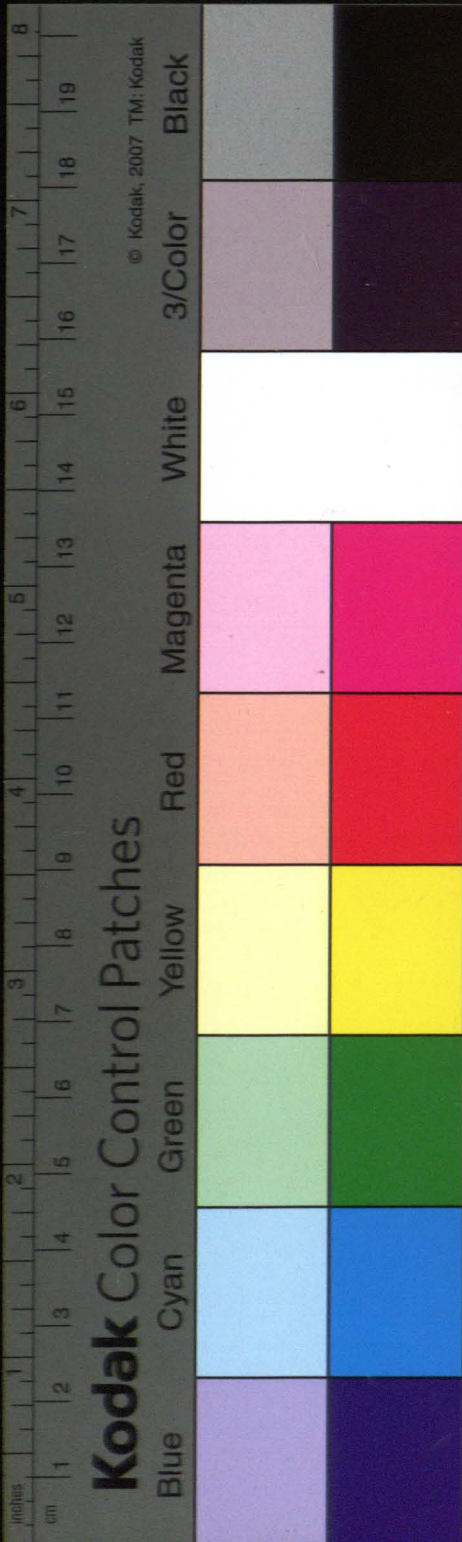
kurį pasakoja, kad tam atsitikime pribuvo, o jei ne, tai jo artimiausiuosius gimines. — Tiek pasakas renkant, tiek istoriškas žinias amžinų dieną nėkad nereik davinėt dovanų. Dėl pinigų arba šėip kokio geidžiamo daikto, kits pats išsimislįja ką nors Egipte ir kitose būstynėse senos civilizacijos archeologai nekarta apsiperka. Tas pats ir Lietuvoje. Žmonių psichologijos visur tie patįs pamatai.

Antras dalykas, kaip sakiau, būtinai reikalingas visokiam istoriskam pranešimui, tai yra nuo savęs nieko neįdēt į pasakojimą. Kartais nuo žmonių negali išsiklausti kokios nors aplinkybės gana svarbios. Jauti, kad tavo pranešimas laikraštyje būs lyg stovyla su nulužusia nosimi, ranka, rasi, net, galva. Tokiam atvejyje dasiprotėjimas kartais pakiša teip aiškią ipotera, kad, rodos, nė abejot negali apie jos teisingumą. Tasyk tai būva pagunda savo išmislą paduot, kaipo girdėtą faktą. Kas nuo šitokios pagundos neatsigina, tas skęsta pakraštyje. Istorijai daug naudingiaus igyt vieną autentišką sanarį, nekaip gaut visą žmogų ir nežinot, kurios jo dalįs autentiškos, kurios ne. — Ant svieto yra žmonių, mokačių teisybės rūbus, idant su jais galētų melą apvilkti.*)

Aš nemislįju, kad „Žinyčios“ skaitytojai ir raštininkai galētų norēt meluot. Bet savo trumpam gyvenime mačiau geriausių žmonių, kurie privatiškam savo apsėjime pildo visą dorą kogeriausiai, ale negal sūprasti, kad teip pat reikētų elgtis ir tėvynės dalykuose. Nors šitą patyrimą igijau toli nuo tėvynės, bet-gi tariau nebūsiant pro šalį pasakyti ir tautiečiams, kad išmislydami kokį nors atsitikimą ant apkaltinimo Muraviovo, padarytų jo šalininkams didelę geradėjistę. Istorija lakui bėgant iš kiekvieno praeities skyriaus išžvejoja kaskart daugiau faktų visai neabejotinų. Sustatytos melagystės savo laike negal jų visų žinot ir savo išmislo prie jų pritaikyti. Tai-gi anksčiaus ar vėliaus jojo pasaka pasirodys priešinga aiškiai teisingam daiktui. Imkim dabar tai, kad tautiečiai mano užmanymą išras geru; daugybė sąžiniškų vyrų prisiųs į „Žinyčią“ begales įvairių objektyviškai aprašytų faktų. Tasyk minėtas laikraštis tampa labai svarbiu istorisku šaltiniui. Pridėkim vėl, kad viens iš „meilės tėvynės“, nudoos teisingą pasakojimą, o sakys melą. Jojo uolumo būs ta pasekmė, kad vertė mūsų šaltinio sumažės. Ir juo daugiau būtų šitokių uolinčių, juo menkyn eitų vertė rimto viešo tautiečių darbo. Klatingas darbininkas — priešų tarnas.

*) Leo Taxil, garsus „išreikšėjas“ masoniškų slapčių, teip rašo, juog, rodosi, visos dėmės širdingumo yra jo raštuose. Bet-gi tai tik begėdis melagis. Teip nuosirdas memuarai Dijanos Vanghan veikių veikiausiai jo darbas. Veikalas Domininko Margiotti, kurį autorius „Darbo Istorijos“ teip nelaimingai eiluoja 1 M „Žinyčios“ (14 p.) iš tų draugės greičiausiai. [Aš neginu, kad satanizmas-faktas. Apie tai jau buvo plati ir rimta literatura prieš pasirodysiant Taxil'o raštams. Taxil'ius turbūt norėjo aniems burnas užčiaupt.]

Aš sakiau, kad į pasakojimą reikia nuo savęs nieko neįdėti, ale prie pasakojimo reik šis tas prikergti, tiktai vėl ne savo galvos išmislių, ale gryną objektyvišką dalyką. Nė vienas sudžia neapseina, patyręs ką liudininkas sako; ale dar tur žinot koks tai liudininkas ir kiek jis gal žinot liudijamą nusidavimą. Tas pats su istorija. Ji labai tankiai negal turēt dviejų liudninkų, dėlto tur geriaus už sudžią pažint savo vienatinį pranešėją. Tai-gi užrašytojas istoriško fakto, tebėsančio žmonių lūpose, tur pridēt, ar jis savo pasakojimą girdėjo nuo tų pačių žmonių, ką prie fakto pribuvo, ar tik užrašo viešai žinomą to kaimo, to sodžiaus šneką. Tur teipogi pridēt, ar rašo ką, tik ištyręs ant vietos visą dalyką, ar praneša atsitikimus jau seniai girdėtus, imdamas juos iš savo atminties. Svarbus čę daiktas pridēt, kaip seniai rašėjas yra patyręs tą, ką sako. Ne vienas gėdžiasi rašyt faktą, girdėtą pirm trisdešimties metų, už trijų šimtų mylių nuo dabartinės savo būstynės. Kartais ant nenustojančių istoriko svarsčių toks pasakojimas gal begalo daug pridēt persverdams vieną pusę. Ant galo pridedu, kad raštiskos lenktynės rinkime istoriškų faktų būtų visai blėdingos. Kaip kada viens autorius, matydamas savo rivalių daugiau faktų paduodant ir semant iš artimesnių šaltinių, gal užsimanyt užtylēt tolumą savųjų versmių arba pabandyt daugint faktus. Toks darbas tai būtų spirginimas senutės Lietuvos ant aukuro savo kovilos puikybės.

Aš savo amžiuje esu girdėjęs tris minėtinus faktus iš lenkmečio laikų.

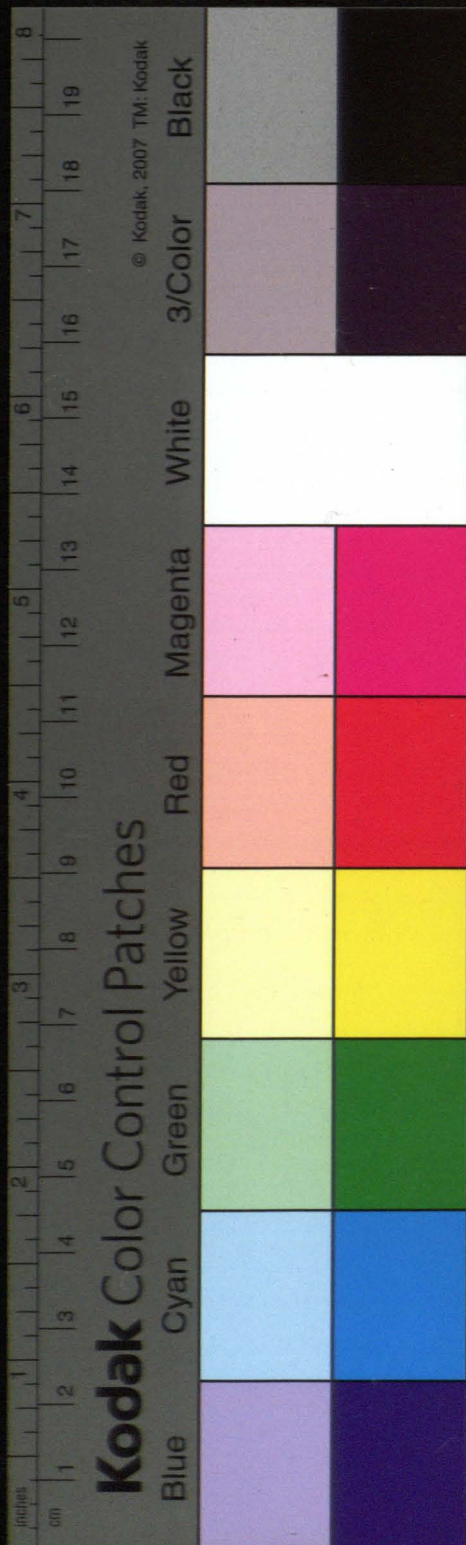
1. Lenkmečiui besibaigiant, ar jam pasibaigus, į Šakius (miestas Naumieščio pavieto Savalkų gubernijos) Rosijos valdžia atsiuntė „kunigaikštį“, maištui malšint. Žmonės nežino nė vardo, nė pravardės to kunigaikščio, ale atsimena, ką jis padarė Verpikų kaime, Šilgalių valsčiaus. Tam kaime buvo ūkininkas labai turtingas — Endzelis. Vienąsyk kunigaikštis su kareiviais atėjo į Verpikus ir partiezdinę Endzelį liepė jį skaudžiai diežti. Žmonės man pasakojo ir kaltę Endzelio, ale tąsyk nemislijau rinkti istorijai medegos, nė neįsitėmijau; dabar-gi neturiu progos važiuot į tą kraštą. Tą tik atsimenu, kad plakimo priežastis nebuvo prisidėjimas Endzelio prie maištininkų kovojančių, ale, jei neklystu, koks tai šienas. Ar tai lenkai buvo suvalę Endzelio šieną, ar tai „kunigaikščio“ kareiviams jis nenorėjo duot uždyką. — Beplakant tėvą, nežinau, prie kokios progos, „kunigaikštis“ pamatė Endzelio dukterį, jau užaugusią merginą ir liepė ją atvežt į Šakius bene dusyk kas nedėl, ar į dvi nedėli sykį. Ir vėl gerai neįsitėmijau, kaip tankiai liepė atvežt. Tėvas prižadėjo, ale bet-gi dukters nevezė, o atrado tokią mergą, katra iš savo valios apsiėmė užvaduot jo dukterį. Ir tą mergą paskirtam laike Endzelis įsisodinęs į vežimėlį, važiuodavo į Šakius. Po Slavikų parapiją bernauja vienas pilnam amžiuje vyras, darbštus, kas tiesa, ale originališkias. Žmonės sako, kad jis

esąs sunus tos mergos, ką Endzeliutę užvadudavo. Kad ne originaliskumas minėtojo berno, žmonės, rasi, būtų visą atsitikimą užmiršę, o aš tikrai nebūčiau turėjęs progos jį patirti. Tik išisnekus apie to vyro „durnumą“ (anot žmonių nuomonę), galėjau patirti jo istoriją. Endzelis pats jau mirė, rasi, pirm kokios 20 metų, o jo minėtoji duktė tebgyva. Ji ištekejė už Martišiaus, Galiniu vadinamo, i Menčikius to paties valsčiaus.

2. Toje pačioje apygardoje girdėjau žmonės šnekant, kad po lenkmečiui buvo prisakyta iš vyresnybės, kad kožnas valsčius, išrinkęs du ūkininku nusiųstų i Peterburgą pasakyt ciecoriui, ko ta šalis nori, kad maištus kelia. Iš Šilgalių valsčiaus ir buvo du išrinktu. Vieno pravardės gerai neįsitėmijau. Man rodos, kad tai buvo p. Juozas Naujokaitis iš Turčinų, Naumiesčio parapijos. Pirm penkių metų buvau jo namuose, ale apie pasiuntinystę neįsišnekau. Antrasis-gi pasiuntinys to valsčiaus buvo Juozas Būčys iš Šilgalių. Tas jau mirė pirm kokių 8 ar 9 metų. Jam da gyvam tebėsant, ale ne nuo jo paties, girdėjau, kad ūkininkų deputaciją sulaike Vilniuje ir general-gubernatorius (neatsimenu, kaip jį žmonės pavadino) užsakė visiems pasiuntiniams, kad amžinų Dieną nesiskųstų prieš ciecoriu. Šeip, sako, visiems galvas nukapos. Šitą šneką girdėjau Šilgalių kaime, J. Būčiui gyvam tebėsant bet ne nuo jo paties, ale neabėjoju, kad jį paeina nuo paties pasiuntinio. Būčys savo kaimynams pasakojo, kad Aleksandra II maloniai apsejė su pasiuntiniais; vyriausiasis sunus ciecoriaus, ką mirė pirma tėvo, teipogi buyes labai primanus, o Aleksandra (III) priešingai. Kad minėtasis Šilgalių ūkininkas nemelažo, tai aš pats patyriau iš jo šnekos apie iškimštą arklį ir šunis Petro didžiojo. Būdamas Ermitaže, tuos daiktus radau teip, kaip buvau girdėjęs nuo Būčio kaimynų, nėkad Peterburko nemačiusių.

3. Gerai neatsimenu, ar tai buvo 1893, ar 1894 m. netoli Suvalkų, bekazdami smiltį užtiko žmogaus liekanas su kunigiškais rūbais. Tasyk žmonės atsiminė, kad per lenkmetį tam daikte sušaudė ir užkasė kunigą Dailidę. Tam laike man teko girdėt kelios žinios apie tą kunigą. Jis buvęs kamendorium, tai gerai atsimenu; ale kokioj vietoje, užmiršau — manding Rudaminoje. Kun. Dailidė prie maišto neprisidėjo ir ginklų nenešiojo, tą teipogi aiškiai atsimenu; ale už ką užsitraukė ant savęs nelaimę, jau dabar negaliu pasakyt. Ar tai švento ginklus, ar tai koks jo pažistamas buvo maištininkų afcieras, Dievas žino. Žmonės sako, kad kun. Dailidė būtų galėjęs išsisukt iš bėdos, nės rusų afcieras nenorėjęs jo prapul ties ir davęs progą užsigit, klauzdamas jo paties, kur yra kun. Dailidė. Šis bet-gi, neprisijauzdamas nėjokios kaltės, nenorėjo slėptis, todėl afcieras negalėjo jo nepaimti, kareiviams matant. — Atsimenu, kad trumpai po atkasimui kūno kun. Dailidės, apie jį rašė „Apžvalga“. Gaila, kad aš, būdamas Rudaminoje, nesusimislįjau išsiklausinėt žmonių apie minėtąjį kunigą. Bet tikiuosi, kad apšviestiesniejie lietuviai iš tos

apygardos išpildys tą darbą už mane. Vyliuosi teipogi, kad inteligentai Silgalių valsčiaus išsiklausinės geriaus savo giminės apie pirmuoju du faktų ir pranės Lietuvos visuomenei, ką aš nebuvo girdėjęs arba užmirštai. Beklausinėdami apie tai, gal, ras da daugiau panašių faktų tebygvenant sodiečių atmintyje.

NB. Norėčiau, kad visi „Tėvynės Sargo“ korespondentai teiktųsi perskaityt mano straipsni. Jei jų raštai turėtų liūdijimo dėmes, „Tėvynės Sargas“ ateityje būtų nesvietiškai svarbus istoriškas šaltinis. Apskritai sakant, visose korespondencijose lietuviškų laikraščių tiek yra subjektyviškumo, kad iš jų mokslui nėra naudos. O labai gaila. Lietuvoje dabar nieks negal rašyt memuarų iš baimės, kad jie netektų policijai.

Tai-gi istorijai liko tik urėdiški rusifikatorių raportai ir laikraščių korespondencijos. Mēs žinome, kad tie raportai melo pilni, ale mūsų nuomonė numirs drauge su mumis, jei neparūpšim istorijai darodymų, kad teip yra, kaip mēs sakom. Šeip istorija begalo brangina oficiališkų šaltinius. Nelaiminga liks Lietuva, jei jos laikraščių korespondencijoms negalėsi pradėt labiaus įtikėti, negu mūsų valdininkų raportams.

Studentas.

Litvanica.

I. „Keidošių Onutė“.

Parašė Savasis.

(„T. S.“ № 10. 1899 m. Atskiriama).

Viseip yra vadinamas XIX amžius; aš jį pavadinčiau apysakų amžiumi. Ir ištikrųjų: kada tiek apysakų buvo rašyta ir skaityta, kaip šiame šimtmetyje? Tarytum visas sietas kudikystėn sugrižo ir, užmiršęs augštus savo siekius, bovijasi vien tik pasakomis, kaip mažas vaikas. Na, ir dygsta-gi tos pasakos - apysakos visose literaturose ne kapomis, ne šimtais, bet tūkstančiais, kaip grybai rudens laike, šiltam lietučiui žemę suvilgius. Jau kaip menka lietuviškoji mūsų literatura, tečiau ir joje atsirando burelis apysakų rašytojų, pagaminusių jau mums net apie puskapį įvairių apysakėlių, verstų ir originališkų. Tiesa, negalim' da mes pasigirti savuoju lietuviškuoju Sienkiewiczium nei Tolstojum, bet vis-gi turime **Dėdę Atanazą, Antaną iš Bugnų, Šatrijos Raganą, Bitę, Žemaitę**, ir dar keletą kitų, mažiaus žinomųjų pasakorių. **P. Savasis** ir-gi ne nuo šendien' į tą burelį priguli. Jo apysakėlės, kaip antai: „Raugalų Raulas“, „Spragaručio žiedas“, „Anuo metu“ ir kitos buvo spaudintos senoje „Apžvalgoje“ ir, žinau gerai, skaitytojams didei tiko. Mūsų vienok ponai kritikai, nusprendę iš augšto, juog klierikališkuose laikraščiuose nėsą nieko gero, neatkreipė savo patėmijimo ant tų apysakų ir, regimai, visai jų neskaitė. Tuotarpu, jeigu kas, surankiojęs jas iš senų laikraščių, išleistų skirtoje knygelėje, tai tariamės, juog ir pats „Varpas“ turėtų pripažinti p. Savamjam tarp mūsų pasakorių vieną iš pirmųjų vietų. Kas nor persitikrinti apie p. Savojo talentą, tegu paima į rankas, nors paskutiniają jo apysaką, kurios antgalvį augščiau padėjome.

Kaip visi beveik p. Savojo pasakojimai, teip ir „Keidošių Onutė“ neprigul nei į juokingas, nei į griaudingas apysakas: skaitytojas neraz joje nieko, iš ko galėtų sau gardžiai pasikvatoti, kaip neraz teipogi nei ano nuobodaus niuniavimo apie tūlas nelaimingas sergančias Barbikes ar mirštančias Marikes, kurį teip mėgsta mūsų raštininkės - moteriškosios. Užtat, žmogus su šviesum' protu ir platesniomis pažiūromis ras sau čė nevieną svarbią naują mislį, apie kurią, pabaigęs skaitymą, turės nenorom's nors bent kiek padūmoti. Nes, nors kas ir nepritarų visiems rašytojo protavimams, vis-gi turės būtinai pripažinti, juog p. Savasis gerai permano dabartinį mūsų padėjimą ir juog per tai jo „Keidošių Onutė“

Kodak Color Control Patches

© Kodak, 2007 TM: Kodak

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

nésanti vien tik liuosos vaidentuvės duktė; anaipol, kožnas supras bevargo, juog čė, anot Goethe's žodžių: „Wahrheit und Dichtung“ iš tiesos ir išmislo esąs supintas gan puikus vainikas, kursai parodo ne tiktai tikrą lietuvių gyvenimą, koksai buvo, ar dabar yra, bet ir **galimą**, koksai gali būti. Turinys šios apysakos yra toks:

Keidošius, pasituris ūkininkas, tur du sunu ir dvi dukterį. Su vyresnioju vaikinū nėra klapato — tam teks ūkė. Bet ką daryt su jaunesniuju, Vincū? Malonu būtų Keidošini išleisti mokslus; galėtų paskui palikti kunigu. Bet vėl bijosi, kad mokslinčia nesugadintų vaiko, kad tas, į augštesnes klīasas patekęs, ne taptų panašus į giminietį Vincū Vinčą, ant kurio „prabašcius šūnis karia, o Dešrių klebonas už velnią laiko“, nors kiti ir sako, buk tai esąs „vyras“. Ilgai Keidošių galvose varžėsi baimė paojaus iš vienos ir noras padaryti vaiką žmogumi iš kitos pusės. Pagaliaus antrasis motivas gavo viršū, ir Vincas po vakacijų atsidūrė klīasose. Onutė, vyresnioji Keidošių duktė, atliko namie be Vincū, savo žaislų draugininko. Gyvai, vikriai mergaitėi buvo didei nuobodu, ypač, žiemai atėjus. Ėmė tatai prašytis, kad ir ją leistų tėvai mokyti. Onutės noras pusėtinau tik teišsipildė, nes tėvai iš namų jos neišleido, bet liepė Motiejui, vyresniamjam Onutės broliui, mokyti ją ant knygos. Mergaitė pasirodė didei gabi prie mokslo. Po naujų metų, kada jaunasis kunigėlis atvyko į Keidošius kalėdodamas, jau Onutė galėjo pasigirti mokėjimu skaityti ir rašyti, už ką kunigėlis mergaitę didei pagyrė, o tėvams patarė leisti dukterį į miesto mokslinčią. Į porą metų, gražiai pabaigus mokslą, namon sugrižo. Čė seniai Keidošiai labai užsirupino, ką daryti su mergina: „dirbti — da ji persilpna, o ganyti — sarmata“. Iš to klapato išvedė tėvus pati Onutė, prašydama, kad ją dar leistų ant poros metų į miestą pas nekurią poniją pasimokyti visokių moteriškų darbų, mezgimo, siuvinėjimo, virimo ir tt. Tėvas tam buvo priešingas, motina-gi stojo už dukterį. Pagaliaus Keidošiaus svyravimams galą padarė gyvenanti mieste Onutės teta, pripasakojus daug gero apie aną miesto poniją, juog ji esanti ir dora, ir dievo-baiminga, ir gera gaspadinė; juog Onutė, tē pabuvus, mokėtų ir žmogų priimti, ir su juo gražiai apsieiti. Ponia, žinodama gerai, kaip aštriai baudžia rusų įstatymai už paslaptinę mokinimą, priėmė Onutę neva kaipo grīčinę mergaitę arba „pakajavą“. Tokiu būdu Onutė apsigyveno pas miesto poniją, kuriai nuo pirmųjų dienų teip mokėjo įtikti, juog ta pamylėjo merginą kaipo savo dukterį. Mokino tatai ją netiktai įvairių darbėlių, bet ir jos protą prašviesti užsimanė. Davus tatai Onutei kokį siuvimą ar mezgimą, ponia atsinešdavo sau lenkišką knygą (nes ponia buvo lenkė) ir, Onutei dirbant, balsiai skaitydavo. Tokiu būdu palengvėl supažindino Onutę su svarbesniais veikalais lenkiškos literatūros. Tie skaitymai sužadino jaunoje mergaitėje karštą norą didesnio apšvietimo. Laisviose nuo darbo valandose ji jau pati iš lenkiškų versmių pasipažino su abelna Europos literatūra, su pradziomis kitų mokslų ir padarė net savišką plianą tolesnio apsišvietimo. Nedyvai tat,

juog, pabuvus pas ponią, pasijuto Onutė bėsanti kitoniška nei buvo; ji įgijo nuomonę netik apie moksliskas tiesas, bet ir apie estetikos nurodymus. Pagrįžus tatai namon ant vakacijų, pasirupino ji pirmučiausiai apkuopti tėvų kiemą ir grįčią nuo nešvarumo. Nus tvėrus greblį ir šluotą į rankas, nušlavė dailiai atšlaimą, nuvalė purvus grįčioj, paragino ir sluginę prie švarumo, teip juog Keidošių kiemas pasidarė lyg ne tas pats. Vis tai atlikus iš augšto, ėjo paskui draug su kitais prie darbo su giesmėmis, kuo ir kitiems prasčiausi darbą ramesniu padarydavo. Šventomis dienomis moksliskas knygas skaitydavo, o vasaros laike su Vincu ginčus keldavo, labiausiai apie istoriją. Mat, Onytė tikėjo savo lenkiškoms knygoms, o Vincas rusiškoms, iš kurių gimnazijoje mokinosi. Dienoje Onutės vardinių jaunimas, susirinkęs pas Keidošius, pakėlė šneką apie tai, ar galima tikėti lenkams, rašantiems apie Lietuvos istoriją. Kila didei keistas ginčas, ypač tarp dviejų studentų svečių: tarp Vincų Vinco, karto Lietuvos mylėtojo, ir Škeredelninkučio, lenkmano. Vincų Vincas aiškiai išdėjo, kaip ant delno, visas skriaudas ir išniekinimus, kurių lietuviai iš šalies lenkų datyrė. Lenkstudentis negalėdamas Vincų Vinco protu pergalėti, pasirįžo jį nors kreivu keliu priveikti ir pažeminti, užvis kada patėmijo, juog Onutė pasidavė įtekmei Vincų Vincas. Poniai ir-gi nemalonu buvo, juog visas jos poros metų trinusas — įkvėpti Onutei lenkų patrijotizmą — nuėjo ant nieko. Atsisveikindama paskutinį kartą su ponią, Onytė ant jos privedžiojimo „mylėti savo tėvynę — Lenkus“, stačiai atrėžė, juog jį, kaipo lietuvaitė, ir pati mylėsianti ir kaimynus savo mokysianti mylėti tikrąją savo tėvynę — Lietuvą. Ir tas jos nutarimas nepasiliko vien tuščiu žodžiu. Ji, apsišvietus pas ponią, neįsieškojo sau lengvesnės vietos kokiam dvare ar mieste, bet, apsigyvenus kaime pas tėvus, stojo drąsiai su pasišventimu prie naminių darbų, greit išmoko vėlai gulti, švintant kelti ir net nevalius kaimo darbus, kaip paprasta darbininkė, dirbti. Bet namuose užtai spėjo viską saviškai paversti: „Išlygino molinę stubos aslą; kakalį išbaltino vopna su druska; seklyčioje ant langų pakabino savo rankų darbo firankas (užleistuvus); drabužiams padirbo pakabus. . . . Darželyje atsirado lysvelės su gražiais takais tarp jujų“. . . . Tėvo sėmėga ir ta pajuto Onytės ranką, įgavus nuo jos naujus, labjaus pritinkančius guzikus. Takelis į grįčią, kiemas, šulinys . . . visi kitą paveikslą gavo. . . . Suprantomas dalykas, juog Onutė ir pati mokėjo dailiai pasirėdyti, ypač šventomis dienomis. Kaipo lietuvaitė, mylinti savo tėvynę, nesidabino jį miesto parėdais, bet dėvėjo grynai tautiškus rūbus: pakalkę su sidabrinu galionu, juodą kikliką, žaliadryžį sijoną su blizgančia limavone. . . . Teip pasirėdžius išrodė lyg ta pati kaimo mergina, bet buvo jau toli netapati. Netik dailum savo apsiėjimu traukė prie savęs visų netik akis, bet ir širdis. Nedyvai tat, kad ją pamėgo netik doras vaikinys Kurpiūnas, bet ir ištvirkęs „be saito ir brankto“ mokytojas Skriaudupys ir pasileidėlis ir nieksas Lenkstudentis.

Tame tarpe poniai prireikė pabuvoti Maksvoje. Idant nebūtų nuobodu, ji pasiėmė sau už kelionės draugininkę Onutę. Dasižinojęs apie tai, Vincų Vincas pakvietė pas save ant arbatos lietuvius studentus, užprašė teipogi ir poniją su Onute. Ant to susirinkimo, jaunimui linksmai bešnekuočiuojant, pajudintas tapo ir lietuviškas klausimas. Tarp ponios ir Vincų Vinco kilo didei žinotinas ginčas apie tautiškus lietuvių ir lenkų idealus. Ponia išguldė lenkų politiška programą; Vincų Vincas puikiai išaiškino, dėlko lietuviai nenor išvien eiti su lenkais. Iš to ginčo pasirodė, juog lietuvių „mieriai siauri, kaip ir jų tėvynė, neblizga nėkuo“, bet pasiekiami, lenkų-gi svajojimai „platus, kaip jų phantaziška tėvynė, nuo marių blizgantis, kaip senovės lenkų rūbai, augšti, kaip Tatrų kalnai“, bet per tai didei abejotini. Tasai vakaras draugystėje lietuvių studentų padarė didį įspudį ant Onutės; nuo to laiko ji tapo dar karštesnė savo žmonių ir tėvynės mylėtoja.

Toliaus eina gan ilgas pasakojimas apie intrigas Lenkstudenčio, kuriam vienok nepasisekė nei šlovę Onutės suteršti, nei Keidošius bėdon įklampinti. Niekšas, kitiems duobę bekasdamas, pats jon įpuolė, teip juog pagaliaus turėjo slapčiai iš Lietuvos išsinešinti. Ačiu autoriui, viskas pasibaigė gan laimingai. Onutė ištekėjo už Kurpiūno, pasakė gerą pamokslą kunigui klebonui už jo neteisingus užpildinėjimus ant lietuvių inteligentų ir . . . atvedė senį ant gero kelio. Viena tik nelaimė, kad ans garbus vyras Vincų Vincas, ujamas savo klebono, neturėjo užtektinai energijos sugrįžti į savo šalį, o da liudniaus, kad, pasilikęs Maskolijoje, vedė moterį ruskę.

Iš to, kas, augščiaus pasakyta, aišku, juog p. Savasis norėjo vienu šuviu kelius zuikius nušauti. Visųpirmu rupėjo jam parodyti, kaip tai reikalingas yra apšvietimas netik mūsų vaikinams, bet ir mergaitėms, ir kaip dabartiniame vargingame mūsų padėjime galima jaunas gabias lietuvaites pakaktinai prašviesti, dailaus pasielgimo ir moteriškų darbelių išmokyti, kad, suaugusios ir ištekėjusios už lietuvių inteligentų, galėtų padauginti skaitlių lietuviškų inteligentiškų šeimynų, be kurių visas dabartinis tautiškas mūsų krutėjimas nueitų beveik ant niekų. Anot p. Savojo, išauklėti jaunas lietuvaitės galima ir be mokslinyčios, būdu suvis privatišku, atiduodant jas į namus kokios nors doros apšviestos asabos, kame, kaip tai sakoma, galėtų prasitrinti, tai yra pramokti to viso, kas yra reikalinga jaunai apšviestai mergaitei. Reikia tik atrasti asaba, panašią į aną „poniją“, Onutės mokytoja. Žinoma, juog daug geriaus būtų, kad galėtumem apsieiti be „ponių“ lenkių, kurios, nors kažkaip geros būtų, vis-gi neapsieis be bandymo perdirbti kiekvieną lietuvaite į lenkę, kaip tai ir atsitiko su Onutės mokytoja. Klausimas tiktai, ar jau dabar be lenkių galėtumem apsieiti tame dalyke? Mums matos, kad galėtumem, nes nors lietuviškų šeimynų su augštesniu apšvietimu ir ne per daug, bet vis-gi kaikur randas. Tegu kiekviena žmona lietuviuo inteligento išmokyty nors po vieną

kaimo mergaitę būdu, p. Savojo nurodytu, o! kiek tai panašių į Onutę atsirastų apšviestų mergaičių Lietuvoje!...

Toliaus p. Savasis pajudino savo apysakoje seną, bet nuolat tebegyvuojantį klausimą apie santikį tarp lietuvių ir lenkų, minėtina dėlko lietuviai negal eiti išvien su lenkais. P. Savasis tyčia, matyt, surinko visus beveik lenkų užmetinėjimus tame dalyke ir kas da svarbiaus, ant visų davė kuopuikiausius atsakymus. Kas tatai norėtų dailiai ir pasekmingai ginčytis su lenkais apie lietuviškąjį klausimą, tam būtinai reikia perskaityti „Keidošių Onutę“. Yra tai, galima pasakyti, puikiausias katekizmas lietuviško klausimo. Galima ne visai sutikti su p. Savojo programa tolesnio mūsų tautiško darbavimosi, kurioje jis visą svarbą deda vien ant mokslo, ypač ant kemijos, o apie tikėjimą ir dorą nieko beveik nemini; bet vis-gi ir čė reikia padėkavoti p. Savamjam už tai, kad jis pirmutinis Vincų Vinco žodžiais išreiškė aiškiai tą išganingą mislį, juog „kiekvienas iš mūsų kampo einantis į mokslą tur pirmiausiai užsižadėti valdiško tarnavimo, nejieškoti ir nelaukti valdiškos vietos ir duodant neimti.“

Vertas yra teipogi pagyrimo p. Savasis ir už tai, juog saviems skaitytojams siekiasi įkvėpti meilę visų **dorų** lietuvių, nors nekurie iš jų per prigimtą žmonėms silpnybę kartais ir suklystų ir taptų mums nesimpatiškais. Teip nurodo jisai, kaip didei prieš tautiškumą ir tikėjimą nusidėjo Vincų Vincas, vesdamas pačią ruskę, pripažįsta jo kaltybę, bet nedrabsto ant jo purvais, nekeikia; anaipol, Onutės žodžiais ji gina, jo gerus darbus primindamas. Teippat — kaltina kunigą Kleboną, kad, neteisingai apšaukęs Vincų Vinčą bedievių, išstūmė nekaipo tą augšto proto vaikina iš tėvynės į tolimą Maskoliją, kame ans negalėjo rasti sau pačią katalikę, bet ir ant to prasikaltusio prieš teisybę senio kunigo neplūsta, nedergia, kaip tai but padaręs p. Šventmikiš, tiktai duoda jam gerą pamokslą Onutės žodžiais ir atverčia prie išpažinimo savo kaltės. Vien tik ant lietuvių **nedorų ir istvirkėlių** netur p. Savasis jokio pasigailėjimo. Ir teisingai — nes tokie ponai, kaip Skriaudupys ir Lenkstudentis, be „jokio saito ir brankto“, jokios doros nepripažįstantieji ir be jokios doros gyvenantieji, nėra tikrais mūsų tautiečiais, bet priguli į aną ypatingą tarptautišką žmonių veislę, kurią lietuviai teisingai praminė „gyvuliais nelaižytiais.“

Jeigu kada koks lenkas perskaitys „Keidošių Onutę“, pasakys be abejonės ipykęs, kad tai esąs darbas baisaus lenkų priešininko. Tas vienok nutarimas būtų visai neteisingas. P. Savamjam rūpi ne lenkystę ardyti Lenkijoje, bet lietuviystę kelti Lietuvoje; jis nori ne lenkus skriausti, tik savo tautiečius prikelti iš miego, paraginti ant gero ir parodyti jiems kelią tolesnio tautiško darbavimosi. Aišku tai iš apysakos turinio, kur tarp veikiančių asabų išvesta yra viena tik lenkė „ponia“ ir ta gana simpatiška perstatyta. Jeigu p. Savasis ir uždrožė kam savoje apysakoje, tai teko tē tik lenkomanams lietuviams, o ne tikriems lenkams, kuriems rupintis apie savo tėvynę Lenkiją autorius „Keidošių Onutės“ nēmaž negina, anaipol, pripažįsta jiems pilną tiesą.

Už puikiausias apysakos vietas aš laikau ginčus Vincų Vinco su Lenkstudenčiu (§ II) ir su poniu (§ V), o teipogi 'piršlybas seno Škeredelninko pas Keidošius (pp. 51—53). Kas link silpnėsių vietų, gerai pajieškojus, be abejonės, ir jas atrastumėm. Bet tą nuobodų darbą palieku „Varpo“ kritikams, kaipo peikimo specialistams. **Suum cuique.** Tegu ir jie gauna pragumą saviškai padirbėti. Aš čė tik tiek nuo savės tepridėsiu, juog kalba p. Savojo, nors, apskritai imant, gan gryna ir daili ir suprantoma, bet kaip marguliuoja tūlais slaviškumais, kaip antai: „kalbu serio“ (p. 23), „užmetė serio“ (p. 33); „partneriai dėl lošimo“ (p. 23), „indiferentnus žmogus“ (p. 34) „Onutės jau seniai ir pėdos atšalo“ (p. 53); „Onutė spėjo su Kurpiūnu apsimainyti keliais žodžiais“ (p. 53) ir tt.

Spaudos klaidą irgi nevieną patėmijau, kaip antai: dardavosi vietoj' darbavosi (p. II); Onutė, girdėjo, namie jau, viet. girdejau (p. 31) Motos viet. Protas (p. 52); Tėlė, girdi — turi asz, viet. turiu (p. 52) Paszkudž viet. Paszkacz (p. 53). Kaikur praleisti žodžiai, kaip antai: Mamulia leisk (praleista — ir mane) mokytis (p. 5); ant galo prakalbėjo (praleista — **ponia**) ir pakilo nuo suoloelio (p. 21).

Nors p. Savasis gal ir neišgirs mano balso, bet vis-gi, baigdamas šią recenziją, turiu iš visos širdies šukterėti: „Dėku Tamistai, garbus rašytojau; gyvuok, sveiks, ilgiausius metus ir pagamink mums kuodaugiausiai apysakėlių, panašių į „Keidošių Onutė“! A. J.

II. Keletas žodžių apie apysaką „Pajudinkime, vyrai, žemė!“¹⁾

Metuose 1892 Tilžėje pasirodė nauja lietuviška knygelė „Pajudinkime, vyrai, žemė!“ išversta ir sutrumpinta p. A-iš-B. iš gana plačios vengriškos apysakos, parašytos Maurikio Jokay. Nors jau tris metai sukako nuo jos pasirodymo, vienok, man rodos, nebūs pro šalį dar ir šendien pasakyti apie ją keletą žodžių, ypač, kad

¹⁾ Šitas straipsnis buvo skaitytas pirm 5 metų vienam studentų ratelyje ir pakėlė labai audringą diskusiją, kuri parodė, kad beveik visi klausytojai nesutinka ne tik su nekuriomis autoriaus pažiūromis (ant masonų-karbonarų, vertybės tikėjimo, kaipo tautystės pamato ir tt.), bet net ant pačios studento užduoties žiuri dijametrališkai priešingai: didumas karštai gynė, kad studentas turi ne **dar ruoštis** prie darbo, bet **jau dirbti**, kad turi būti net vadu viso lietuviško krutėjimo, nes praktika aiškiai parodo, kad baigę mokslus studentai tankiai visai tėvynės reikalus užmiršta, teip kad beveik nelieka kam tėvynės papartis nešti . . .

Autorius rengėsi perdirbti šį straipsnelį ir paskui atspaudinti jį kokiame-nors lietuviškame laikraštyje, idant viešojo polemikoje išsiaiškintų pakelti čė klausimai: bet, man jį paėmus perskaityti, visai apie jį užmiršo. Nors man sunku sutikti su nekuriomis per daug radikaliskomis autoriaus pažiūromis, tečiaus straipsnyje yra ir daug akvyvų, originališkų pažiūrų ir nurodymų, kalba graži ir pats būdas rašymo lengvas ir užimantis. Lai autorius man atleidžia, kad be jo žinios (nes neturiu jo dabartinio antrašo) spaudinu jo straipsnį tokioje formoje, kaip jis buvo skaitytas.

Ukiškis.

lygšioliai, kiek man žinoma, nebuvo apie ją niekur nieko lietuviškai rašyta; pats jau faktas išvertimo ir atspaudinimo lietuviškai šitos apysakos, o ne kokios nors kitos, norint svetimose kalbose tiek yra daug puikių apysakų, nenoroms puola į akis ir priverčia su didesne atyda prisžiūrėti į tą darbą.

Dėlko godotinas vertikas išvertė ir sutrumpino šią, o ne kokią kitą apysaką, nežiurint ant to, kad aprašyti joje atsitikimai paimti yra iš gana jau senos praeities ir iš vengriško gyvenimo, neturinčio su lietuvišku beveik jokio ryšio?

Apysakoje atskiriame idėją ir formą. Tiedu gaivalu gali būti toje-pat apysakoje kur kas nelygioje proporcijoje: apysaka gali turėti labai gražią formą ir neturėti jokios idėjos, jokios tendencijos, apart noro nupiešti skaisčiuose, puikiuose paveiksluose nekurią draugiją arba draugijos dalį. Mes žinome, kad daug romanistų ir rašytojų apysakų turėjo ir turi tiktai tokį siekį, išpažindami teoriją „dailos dėl dailos.“ Bet XIX amžius vadinasi praktišku. Daugybė skaitytojų apysakoje jieško ne vieno užmiršimo kasdieninės gyvenimo prozos. Jiems neužtenka daila dėl dailos. Užimti savo reikalais ir rūpesčiais, o nenorėdami atsilikti nuo savo laiko kultūros ir progreso, jie reikalauja ne tik vien užimančio skaitymo, bet ir lengvo, prieinamo, populariško išguldymo to viso, ką išrado ir išdirbo mokslas, pramonystė, politika, tiesdavystė, daila ir kitos kultūros šakos; jieško vaistų nuo savo laiko vargų ir nelaimių, jieško būdo pagerinti savo buvį, jieško išrišimo draugiškų klausimų. Jie atleidžia autoriui silpnas formos puses, jei randa didelę vertę turinyje.

Kad A-iš-B. išvertė šią, o ne kitą apysaką — priešastis to buvo, man rodos, ne dailiškos artistiškos jos kokybės, nes nesunku būtų atrasti daugelį kitų apysakų, kurios iš dailos pusės turi lygią arba ir didesnę vertę, o artimesnės yra šendieninio lietuviško gyvenimo. Jei vertikas būtų branginęs artistišką apysakos pusę, tai nebūtų trumpinęs jos, nes pertai daug gražių scenų tapo arba praleista, arba sudarkyta, o ne kurios tapo psichologiškai sunkiai suprantamos. Pagaliaus tai darodo patį vertiko žodžiai: „teip apsieiti (t. y. sutrumpinti apysaką) priverte mane noras, idant gražios mintis tos apysakos palytėtų ir lietuvių širdį, kad ir ją pakreiptų ant naudos tėvynei“. Aišku pertai, kad „gražios mintis“, t. y. graži idėja, graži tendencija — privertė vertiką sutrumpinti ir išversti šią apysaką.

Ir aš šendien neužsiimsiu jos artistiška puse: ją galima tiktai pagirti, bet tai jau pirmiausia ir mokančiaus padarė tikri literatiški kritikai: aš užsiimsiu perkratymu ir tai tik paviršutiniu (nes plačiau tuo užsiimti draudžia man ir vieta, ir laikas) tų jos „gražių minčių“. Kokios-gi tos „gražios mintis“?

Pagal mano nuomonę, yra tai perstatyta patraukiančiuose paveiksluose, apsupta, tartum, aureole Vengrijos jaunumenė pradžios XIX amžiaus — su jos prakilniais siekais, su karšta meile tėvynės,

su karštu noru ją iškelti, pražarsinti, padaryti laiminga ir garbinga, su pasirižimu daug ant jos naudos dirbti, daug jai pašvęsti, daug už ją nukęsti. Tendencija tada aiški: patraukti ir lietuvišką jaunumėnę prie tokių-jau idealų, prie tokių-jau troškimų ir darbų. Pati tendencija, aišku, pagirtina: bet ar tikrai gali šita apysaka įkvėpti lietuviškai jaunumėnei tokius -jau troškimus ir idealus ir ar ta jaunumėnę, persiėmus tokiais -jau idealais, tikrai gali pavirsti į savo tėvynės didvyrius? Ant pirmutinio klausimo, galima, man rodos, atsakyti: **teip**: troškimai ir idealai aprašomų čė Vengrijos jaunikaičių yra teip puikiai, teip patraukiančiai nupiešti, kad tikrai gali perimti skaitytoja. Bet lieka antrasis klausimas: ar jaunikaičiai, uždegti tokia-jau tėvynės meile ir tokiais jau tėvyniškais idealais, prisiruošiantieji prietam tokiu jau būdu prie darbų ant tėvynės naudos, vienu žodžiu — ar jaunikaičiai, teip suprantantieji tėvynišką darbą, kaip jį supranta aprašoma čė Vengrijos jaunumėnę — ar toki jaunikaičiai gali išeiti į didvyrius?

Man rodos, kad ne: perstatyti čė jaunikaičiai greičiaus paneši į karštus svajotojus ir užsidegusius entuzijastus, kaip į rimtus, protingus, atsargius inteligentus, prisiruošusius stoti pirmoje, savo tautiečių glitoje ir vesti juos „tarp skausmų į garbę“.

Perskaičius jau pirmutinę tos apysakos sceną pareina skaitytojui į galvą tas liudnas persitikrinimas. Vienuolika studentų, tartum, vienuolika būsiančių Vengrijos apaštalų (buvo jų dvylika, bet vienas tapo Judošium — išdavėju savo draugų) susirinko viešbūtyje, ir, pasistatę ant skobnios¹⁾ bosą alaus, užsiėmė rašymu savo proto produktų į „Citvarišką kroniką“, kas jiems buvo smarkiai universiteto valdžios užginta. Sunku man tokį darbą pavadinti patrijotišku.

Dėl paaiškinimo savo minties turiu pasakyti, kaip aš suprantu studento užduotį ir ką aš vadinu patrijotišku darbu. Studentas, pagal mano nuomonę, nėra dar ir neturi dar būti viešu tautišku darbininku: jo užduotis — prisiruošti gerai prie to darbo, idant, apleidus universitetą, nereiktų vėl sėsti prie knygos ir papildyti protą stokuojančiomis žiniomis, nes toks papildymas būtų jau kur kas sunkesnis: tada jau reiktų sau drauge ir duoną uždirbti, ir ant tautiškos dirvos darbuotis, ir pats darbas jau būs juo sunkesnis, juo darbininkas būs mažiaus prisiruošęs, nes tą darbą pereitų atlikti tankiausiai tiktai savo spėkomis, be pagalbos profesorių, draugų, bibliotekų irtt. Geras prisiruošimas prie darbo užims studentui visą laiką, nes studento užduotis yra plati ir nelengva: reikia kuoplačiausiai apsiskaityti savo išrinktoje šakoje, reikia apsipazinti su savąja ir su svetimtautiškais literaturomis, su savąja ir su abelna istorija, ypač paskiausių metų, reikia pasipažinti su metafizika, etika, estetika, psichologija, politiška ekonomija, reikia pasemti nors elementariškas žinias iš medicinos ir gamtos mokslų (iš

1) Skobnia - stalas: plačiai vartojamas Vilniaus paviete,

botanikos, zoologijos, mineralogijos, geologijos, fizikos, chemijos, anatomijos, higienos ir tt.). Žmogų, išsilavinusių vienoje tikrai šakoje, o neturintį nė elementariškų žinių kitose mokslo ir dailos šakose, galime pavadinti geru specialistu, net mokytu toje šakoje, bet jį negalima būs pavadinti plačiai apšviestu. Teisybė, su nekurioomis iš šitų šakų mokintiniai apsipažįsta jau gimnazijoje; vienok svarbiausios ir labiausiai apeinančios žmonių šakos, kaip filozofija, istorija, literatura, tiesa (su teip gyvais šendien sociališkais klausimais), gimnazijoje arba suvis nėra išguldomos, arba yra tikrai grynų įrankiu, kurį valdžia vartoja praplatinimui tarp jaunumenės naudingų savo siekiams pažiūrų: universitete lieka papildyti ir pertaisyti tas perkreiptas, vienpusiškas žinias: jų negalima-gi, išties, nors tai neretai atsitinka, užbaigti, paveizdan istorijos mokslą tomis žiniomis ir tomis pažiūromis, kurias mums įkalė gimnazijoje, ir pasikakinti ant viso savo amžiaus Bellarminovo ir Ilovaickio rankvedžiais. . . .

Tokia tai plati yra, pagal mano nuomonę, studento užduotis. Jei studentas norės prigulinti atlikti savo užduoties pareigas ir tikrai gerai prisiruošti prie laukiančių jo darbų, tai ir prie jo nepaprasto gabumo, prie jo nepaprastai, kaip sako, geros galvos, 4—5 metų vargiai tam tikslui užteks, o jau liuso laiko liks jam be abejo labai mažai, ypač, kad daugeliui studentų reikia drauge ir duona sau uždirbti.

Ir tie vengriški studentai, jei būtų teip arba maždaug teip supratus savo užduotį, vargiai būtų atradę pakaktinai liuso laiko rinktis kas nedėlią karčiamoje įrašyti į „Citv. kroniką“ paskutinių mokslo ir dailos vaisių. Tą darbą laikė jie už teip patrijotišką, svarbų ir šventą, kad pasiryžę buvo viską už jį nukęsti. Vienok — ar tikrai tas darbas buvo tokios didelės vertės ir teip dideliai patrijotiškas?

Patrijotišku aš vadinu tokį darbą, kuris išeina arba nors gali išeiti tėvynei ant naudos; rašymas-gi į „Cit. kr.“ negalėjo lygiai nieko gero Vengrijai atnešti, nes tos kronikos, apart keleto studentų, nieks daugiau nematė: sunku suprasti, kokią naudą gali atnešti kronika, kurios nieks neskaito, apart keleto pačių rašytojų jos. Vengrijai būtų buvę kur kas naudingiaus, jei jos būsiantieji tautiški darbininkai būtų geriaus prisiruošę prie laukiančių juos darbų. Jei jie atrado arba parašė ką-nors tikrai gero, tai galėjo tai vengriškuose laikraščiuose arba knygose atspaudinti: tokiu būdu būtų ir vengrai pasinaudoję, ir mūsų jaunikačių nebūtų laukę joks nubaudimas. Bet, jei tą kroniką ir būtų skaitę vengrai, nedaug ką tų būtų atradę gero. Nes kokią naudą galėjo Vengrijai atnešti įrašyta į kroniką tą patį vakarą poema „Religija“, kurios autorius „užpuola ant kiekvieno tikėjimo, ant kiekvieno dogmanto, ant bažnyčių, ant bokštų“. . . . ir tt. Jų tai vieni juokai, kad jauni, nesubrendę studentai, iš kurių vienas rengiasi būti orientalistu, kitas dūdorium, trečias aktorium, ketvirtas dramaturgu,

penktas advokatu (likusiųjų-gi specialystės visai neparodytos) vienu pabraukimu plunksnos išriša klausimą ne iš kokios-nors savo specialystės, bet vieną iš klausimų, labiausiai žmoniją apeinančių ir surištų su visu draugijos gyvenimu — klausimą tikėjimišką; jiems, tartum, nė į galvą nepareina, kad ir tikėjimo šaka yra gana platus ir sunkus mokslas, kad neužtenka vien mokintis ant orijentalisto, dūdoriaus, dramaturgo ir tt., idant jau tuo pačiu būtum išsilavinęs ir tikėjimiškuose klausimuose; išrišti koki-nors svarbų tikėjimišką klausimą teipogi sunku ir be speciališko mokslo teipogi negalima, kaip ir klausimus kitose mokslo šakose. Ir, kas juokingiausiai, najiviškai mano, kad jie, Dievs žino, ką naujo išrado, kad jie keliais amžiais pralenkė savo laiką, kad jie Ameriką atrado; kada tuo tarpu jie nepasakė lygiai nieko naujo, kad Amerika jau seniai atrasta, kad toki užmetinėjimai ir užpuldinėjimai jau daug kartų pirm to buvo daromi.

Aš pasakysiu daugiau: visas tas rašymas į „Citv. Kroniką“ buvo suvis nepatrijotiškas darbas. Tikras patrijotizmas būtų privertęs atskirti tikrai tautišką tėvynei naudingą darbą ir tikrai tautiškus idealus nuo tarptautiškų, kosmopolitiškų. Tautiški idealai turi turėti tvirtus tautiškus pamatus, turi būti paremti ant kokių-nors tautiškų ypatybių, giliai įleidusių šaknį į visą tautos gyvenimą. Jeigu aprašome čę jaunikaiciai atrado kitus, geresnius pamatus, tai priderėjo parodyti juos savo tautai ir darodyti, kad jie tikrai yra geresni, tai senųjų suvis nereikės griauti — tai bereikalinga gaisėtis — jie patį grius, kaip atgyvenę savo amžių. Bet koliai neparodyti nauji, geresni pamatai, toliau ardymas senųjų, nors ir nevisai ideališkų, yra tautai ne tik nenaudingas, bet tiesiog blėdingas, kaip blėdingas yra ardyimas kokios nors senos, jau aptriususios triobos, koliai nežinoma, kad į jos vietą bus pastatyta kita ir tai tikrai geresnė trioba.¹⁾ Protestantiškas tikėjimas, Šv. Stepono karuna — tradicijos tikėjimiškos ir politiškos — buvo tokiais tautiškais Vengrijos pamatais (drauge su vengriška kalba, papročiais ir kitomis tautos ypatybėmis). Mūsų jaunikaiciams reikėjo arba ant tų pačių pamatų kelti Vengriją, arba darodyti jai, kad kiti pamatai geresni: koliai nedarodė, ardyimas senųjų pamatų buvo darbas nepatrijotiškas. Mūsų-gi lietuviškame gyvenime ardyimas tautiškų pamatų yra ypač blėdingas, nes tų pamatų yra nedaug — tiktai lietuviška kalba ir katalikystė: kitos tautiškos ypatybės, kaip istoriška praeitis, papročiai ir tt. — yra arba užmirštos, arba silpnai išsidirbę. Pertai užpuldinėjimus ant katalikystės, paniekinimą jos, patį atsitolinimą nuo jos — skaitau už dideliai nepatrijotišką darbą, nes tai yra ardyimas labai tvirto

¹⁾ Vien tiktai suardymą turėjo už savo užduotį Rusijos nihilistai (praminti teip nuo žodžio nihil — nieko, nes jie nestatė jokio pozityviško programo, kaip paskiaus naujai surėdyti jų pačių sugriautą Rusiją): jie tvirtino, kad tuolaikinis surėdymas Rusijos buvo teip netikęs, juog jį negalima buvo pataisyti; kad, suardžius jį, turėjęs būtų vilti kitas surėdymas, nors šiek tiek geresnis. Bet dėlko butinai geresnis?

lietuvištes pamato: gyvenimas parodo, kad tose vietose, kur labiausiai yra apleista katalikystė, ir lietuviška idėja vos gyvuoja; mūsų ūkininkai-protestantai teipogi negreit persiims lietuviškais idealais; net Prūsų Lietuvoje, nežiurint ant dikčiai augštesnio lietuvių apšvietimo, nežiurint ant didelės politiškos liuosybės — lietuviška idėja kur kas nėra teip giliai šaknis įleidus, kaip tai būtų galima laukti.

Bet gana jau apie „Citvarišką kroniką“ kalbėti: žiurekime, kas dedasi toliau su mūsų studentais. Išvyti iš universiteto, eina jie, kur akis žiuri, kur kojos neša. Ant rytojaus sutinka juokdary Berti Csollan, kuris juos visus paima pas save — sakytų šeimynai pamokslų. Girtuokliavę ir lošę per visą naktį, „legatai“ ant rytojaus, dar nevisai išsipagirioję, lipa į pastatytą ant dviejų ozių statinę, tarnaujančią per sakyklą, ir sako pamokslus susirinkusiai Berti'o šeimynai. „Antras sakė Feri Csuka. Jo galva sukosi. Jis laikėsi abiem rankom išikabinęs į statinės kraštus, tarytum, bijojosi, kad ji jam iš po kojų nepabėgtų. Padalinęs savo pamokslą į 3 dalis, išsykio ir pradėjo nuo trečiosios“. . . . Scena, teisybė, labai graži ir labai komiška. Bet ar ji garbę atneša tiems Vengrijos apaštalamams? Jug — vien's iš dviejų: arba jie tiki į protestantizmą — ir tada jiems nepriderėjo sakyti pamokslus neišsipagiriojus; arba jie netiki — ir tada reikėjo atvirai pasakyti, kad netiki ir pamokslų nesakys, nes negali ką kitą išpažinti, o ką kitą žmonėms garsinti: pasityčiojimas iš tikėjimo visados dideliai nužemina inteligentą, ypatingai, jei jis tyčiojasi iš to tikėjimo, kurį pats prisipažįsta išpažįstas.

Bet lydėkime mūsų didvyrius toliau. Berti Csollan duoda nekuriems iš jų reikalingas rekomendacijas, o vienam — mazgą pinigų. Teisingai šnekant, gyvenime retai pasiseka rasti tokius Berti'us, arba jei juos ir atrandame, tai visai kitokiu būdu. Potam mūsų jaunikaičiai skirstosi į visas svieto šalis, sutardami susirinkti po 15 metų Pešte. Eikime ir mes paskui kiekvieną iš jų.

Feri Csuka įstoja į uzarų pulką už dūdorių. Toliau apie jį dasižinome tik tiek, kad jis už paskutinius savo skatikus perka ir skaito vengriškus laikraščius. Gerai tai, bet kaip ant tokio Vengrijos didvyrio, ant tokio „pajudintojo žemės“, tai šiek tiek per mažai: tai vaikas, augštai iškilęs, žemai nutūpęs. Mažai jis gali būti paveizdu lietuviui-inteligentui.

Aleksandra Biroczy tampa advokatu. Jis neužmiršta savo draugų ir daro jiems daug gero privatiškame jų gyvenime, bet apie viešus jo tautiškus darbus visoje apysakoje daugiau nieko nerandame. Ir iš jo viešo triuso mažai galės pasimokinti lietuvis inteligentas.

Mykolas Borksay įsimyli į primadonną pirmos sutiktos pakeleivingos aktorių trupos, tampa aktorium ir greit pragarsi. Neužilgo jis sustato savo trupą ir pradeda perstatinėti vengriškus dramatiškus veikalus. Į jį įsimyli pusseserė jo draugo ir išteka už jo, nežiurė-

dama ant to, juog užtai užtraukia ant savęs piktumą visos savo giminės ir prastoja savo turtų. Ir tokią moteriškę Borksą nepoiligam užmiršta, pradeda per dienas girtuokliauti, o paskiaus išimylį į kita moteriškę ir ketina bėgti su ja į užrubežį. Nuo to sulaiko jį tik gumbuota jo draugo Jenoi lazda Tas vyrukas neatrado savyje nė tiek doros, kad būti geru vyru ir geru privatišku žmogum: kur-gi jam būti geru tautišku darbininku, paveizdu jaunam inteligentui!

Povilas Barka, pramokęs nekurias Rytų kalbas, leidžiasi į Azijos gilumą jieskoti pirmosios vengrų tėviškės. Apie pinigus jis, sako, nesirupinęs: Bertį Csollan davė jam mazga, tvirtindamas kad jame yra 100 dolerių: mūsų Barka nė nepasiinteresoja jį išrišti ir persitikrinti, kad vietoje sidabrinių pinigų buvo tų tik vieni sudilę variokai Na, ir ką sakysit? Barka ne tik nukanka į Aziją, bet net pervaziuoja šalis, kuriose nė europiečio koja nepastovėjo, ir atsiunčia išten brangius archeologiskus ir etnografiiskus patyrimus į vengriiskus laikraščius. Kaip tai jam galėjo pasisekti — autorius nerašo; ir gerai daro, nes be stebuklų tokį pasisekimą išaiškinti labai sunku. Dar žmogus ir apsvarstai viską kuosalčiausiai, ir prisitaisai tyčia gerai, o atsitinka nelaimė: če-gi užteko vieno karšto noro, neatbojimo sutinkamų kliūčių, drąsaus žengimo pirmyn. Aš neginu — tie dalykai yra reikalingi ir geistini, bet jų kur kas neužtenka. „Kiekvieniame užmanytame darbe, rašo Napoleonas I, $\frac{2}{3}$ reikia apsvarstyti šaltu protu, o $\frac{1}{3}$ palikti prietikiams: jei perdaug reikalaus proto, liksi bailum šešku; jei perdaug paliksi prietikiams — liksi bepročiu“. Jei ta Napoleono, to visų pripažinto kariško genijaus, mintis yra teisinga karės dalykuose, kur, kaip žinoma, daugiausiai viskas priguli nuo prietikių, tai ką sakyti apie Barkos užmanymą — pervaziuoti Aziją be skatiko kišenėje, be jokių mokslo prietaisų, be jokios civilizotų viešpatysčių pagelbos, tik viena savo drąsa, vienu karštu noru? Ne, Livingstonai, Stanley'ai, šendieniniai antarktiškų šalių tirėjai ir kiti keleiviai ruošėsi prie užmanytos ekspedicijos visai kiteip; Barkos-gi užmanyme nebuvo nė $\frac{1}{3}$ proto, nekaltant jau apie būtinai reikalingus $\frac{2}{3}$. Jei jis kaip nors ir galėjo pasisekti, tai vis-gi jis joku būdu negali būti jaunam inteligentui per paveizdą, pagal kurį reiktų tokiu jau būdu ruoštis prie teip sunkiai išpildomų užmanymų.

Lieka penktasis didvyris — Kolomanas Jenoi, perdėtinis rašytojų „Citvariškos kronikos“. Viešas jo triusas aprašytas apysakoje plačiausiai ir, teip sakant, con amore, kaip tai buvo galima ir laukti. Ir mėš juo plačiaus užsiimsime.

Sunku atrasti charakterį, labiaus supainiotą. Norai ir siekiai jo beveik visados prakilnūs, bet nėra pakaktinai tvirtos valios pergalėti visas kliudis ir pagundas, ypač, kada tos paskutinės stoja prieš jį gražios moteriškės paveiksle. Bet ko jam labiausiai, pagal mano nuomonę, stokoja — tai aiškių, išdirbtų, angštai aprybotų (aprubėziotų) pažiūrų ant savo užduoties. Didvyris kokios-nors

idėjos turi visados turėti po akių tą idėją, turi aiškiai suprasti, ir jausti, kokie darbai jį gali prie jo idealo priartinti, o kokie atitolinti. To mes nematome Kolomane. Peržvelgkime jo gyvenimą. Sugautas su „Citvariška kronika“, jis teip teisinasi prieš savo perdėtinius: „kiekvienas žmogus, koliai jaunas — laisvamanyis ir karštas. Dėlto ir ta knyga eina iš rankų vienu studentų į rankas kitų. Kaip mes iščion atsitrauksime, ir vieni iš mūsų būs tarnais bažnyčios kiti augštais valdininkais, tuomet gal ir mes patįs būsime priešininkais laisvamanių. Bet „Citvariška kronika“ yra, buvo ir būs“ Tikras didvyris teip kalbėti negali. Jei jo pažiūros būtų buvusios tvirtai išdirbtos, tai jis turėjęs būtų pasakyti, kad rašymą „Citvariškos kronikos“ laiko per darbą patrijotišką, kad pertai jis to darbo neapleis nėkad, ar jis būs bažnyčios tarnu, ar augštu valdininku. Jo-gi žodžių prasmė maž-daug tokia: mes dar jauni ir karšti svajotojai, norintieji pakilti koku nors būdu augščiaus už kitus, trokštantieji nors-kuo atsižymėti, pertai ir rašome „Citvarišką kroniką.“ Užaugę, subrendę, parėję į pilną protą, mes gal ne tik tą kroniką užmiršime, bet dar gal patįs būsime priešininkais josios ir laisvamanių. Vienok, kada-gi jaunų, karštų svajojančių apie laisvamanystę ir trokstančių kuo-nors atsižymėti vaikinų — yra, buvo ir būs, pertai ir „Citv. kr.“ yra, buvo ir būs“ Panašiai protauja ir vokiškas buršas, kuris turi išgerti kasdien kuo-ne po bačką alaus ir atlikti nors keletą pojedinkų, nes kiteip — tai ir jo draugai laikytų jį už nepaduodantį didelių vilčių ateityje, ir jis pats skaitytų savo jaunystę už perdaug monotoniskai praslinkusią; panašiai protauja ir Maskvos „pirklio sunelis“, kuris linksmai perleistą vakarušką turi užbaigti koku-nors skandalu, už kurį jį veda į policiją ir sustato protokola: kiteip — visa vakaruška skaitosi už nepilnai nusidavusią. Jei Kolomanas žiurėjo ant rašymo „Citv. kronikos“ tiktai, kaipp ant pasekmės jaunumo ir nesubrendimo, tai už ką statė savo ir savo draugų ateitę į pavojų, už ką davėsi nustumti nuo apsirinkto kelio? Tada išvijimas jų iš universiteto buvo ne kančia už idėją, bet nubaudimu už pavojingus svajojimus ir darbus, nors — nėra ką šnekėti — nubaudimu peraštrum.

Toliaus, Kolomanas Jenői advokaturą apsirenka už savo specialystę. Universitete jis buvo užsirašęs teipogi ant tiesos, bet, matyt jį labiaus užėmė archeologija, nes į „Citv. kron.“ įrašė tą teip svarbų patyrimą, kad šv. Stepono kariuna nėkad nebuvus ant šv. Stepono galvos: to patyrimo nebuvo dar padarę nė archeologai-specijalistai, ir, jei tai padarė Kolomanas, tai turėjo nemažai darbuotis archeologijos dalykais. Bet, išvytas iš universiteto, niekad nė mintė neužsimena apie archeologiją, o karštai užsiima tiktai advokatura, iš pradžių tėviškeje, paskui pas garsų Pešto advokatą. Čę jam pasipainioja procesas, gražios, jaunos moteriškės, pametusios po pirmutiniai nakčiai savo vyrą. Jis, neilgai trukęs, įsimyli į tą moteriškę, pradeda nekėsti darbo, o per dienas sėdi pas mylimąją, skaito romanus, vadžioja į teatrą, ant balių, vakaruškų ir pagaliaus sutinka viską mesti, o važiuoti drauge su ja į šiltus vandenius, kur

Zinyčia,

toli nuo visų pažįstamų ir pikty liežuvių, galėtų liuosiaus vienas kitą mylėti. Vos-ne-vos jo draugams pasiseka atverti jam akis ir sulaukyti nuo to žingsnio. Tada Kolomanas įstoja už juratą ober-župano, didelio Vengrijos pono, kurio namuose susitinka su grafiute Darata, ober-župano giminiute. „Ar dar ilgai, Tamista, būsi Pešte“? klausia Daratos Kolomanas po pirmam perstatymui. — „Rytoj' važiuosime ensemble! atsako Darata. „Ant to žodžio, tęsia toliaus autorius, atsidarė prieš jį nauja pasaulė, kaip kad prieš nusidėjimais apsinkintą dvaselę ant balso aniolo atsivertų dangaus vartai...“ Tai-gi — vieno žodžio „ensemble“ pirmąsyk matomos moteriškės užteko, idant atsidarytų prieš jį nauja pasaulė! Ir kokia pasaulė! „Būsi didelis ponas, šnabžda jam Biroczy, būsi vyru grafiutės, vyru dievaitės. Laimis Tave dangus ir žemė!“ Ir Kolomanas paklausio savo draugo: meta ir archeologija, ir advokatura, ir mokinasi šokti ir stengiasi įtikti savo merginai ir jos tėvams ir tapti dideliu ponu. Jam padeda močiutė, kuriai patinka toks jo apsiejimas. Darata važiuoja su tėvais Genuą: Kolomanas seka paskui, bet Genuoje dasižino, kad Darata išvažiavo net į Egiptą... „Tai-gi dabar atmink, kas yra širdyje moteriškės!“ surinka jis ir jau neseka toliaus paskui Daratą, bet ten-jau, Genuoje įstoja į karbonarų draugystę.

Kaip-gi išgirta ta draugystė! „Tai Draugystė, kuri laikosi tiktai ant idėjos, bet ta idėja laiko ją tvirčiau už Alkoraną ir Evangeliją, už švenčiausias priesaikas, už giminytę...“ Bet kokia ta idėja, ant kurios laikosi karbonarų draugystė — autoriaus nieko nerašo. Dėlko? Arba pats apie ją mažai nežino — ir tada nereikėjo jos girti; arba laiko tą idėją už teip visiems žinomą, juog ją aiškinti būtų bereikalinga: vienok gerai yra žinoma, kad rašytojai apie masoniją (ir jos itališką šaką — karbonarus) kur kas nevienaipt žiūrį ant jos idėjų, siekių ir darbų: paaiškinimas per tai karbonarų idėjos būtų dideliai geistinas, kaip lygiai geistinas būtų nurodymas, kad ta draugystė, pagal nuomonę didumo rašytojų apie ją, laikosi ne tik ant idėjos, bet laikosi ir tai kur kas labiau, ant baimės būti nužudytu, nes karbonarai nedaro ceremonijų su išstojančiais iš jų draugystės sąnariais. „Sąnariai tos draugystės, tęsia toliaus autorius, yra jauni ir seni, vyrai ir moters, turtingi ir vargdieniai“... ir tt. Rašytojai apie masoniją kur kas trumpiaus, ir ar tik ne teisingiaus, dalina masonijos sąnarius į dvi kategoriji: eksploatuojančius ir eksploatuojamus: autoriui nereikėjo ir apie tai užmiršti. Prietam, jei prie tos draugystės priguli turtingi, mokyti, profesoriai, kunigai, kunigaikščiai (o, kaip žinoma, ir karaliai) tai, ko ta Draugystė slepiasi, ko ji bijo, kas drįs ją persekioti? O kad ji slepiasi, nėra nė mažiausio abejojimo. Jei slėptų tik savo sąnarius, tai dar būtų suprantama: sąnariai, daleiskim, galėtų nukentėti; bet ji slepia net tikras savo idėjas: to jau jokiu būdu negalima išaiškinti kiteip, kaip tik daleidimu, kad tos idėjos nėra vien labdaringos ir kur kas nėra teip dideliai prakilnios, kaip tai garsina masonai; konstitucijos beveik visų viešpatysčių yra teip

liberališkos, kad draugystei su vien labdaringomis ir nekaltomis idėjoms grynai nėra ko slėptis. Prietam kiekviena draugystė, isteigta vardan kokios-nors idėjos, stengiasi tą idėją praplatinti, darodyti jos prakilnumą ir kitus prie jos patraukti; to nedaro masonija: ji reikalauja nuo savo sąnarių ne gilaus persitikrinimo žinomose idėjose, bet aklo paklusnumo vardan idėjos, apie kurią didumas jos sąnarių labai mažai težino.

Nekalbėsiu smulkiausiai apie tai, kokia tai karbonarų draugystė, nes to nereikia mano tikslui; pasakysiu tik tai, kad šendien neužginamas yra daiktas, kad masonijos idealai buvo ir yra žydiškai-kosmopolitiški, kad pertai Italijos karbonarams nėkad nerupėjo išliuosuoti ir iškelti Vengriją, ir kad pertai Kolomanas nedaug ką galėjo pas juos pasimokinti, jei jam tikrai rupėjo iškelti Vengriją. Tai daro ir patys Kolomano užsiėmimai tame laike: jis užsiima teip nekaltu, teip neuždraustu ir teip mažai panešančiu į išliuosavimą ir iškėlimą Vengrijos darbu, kaip tėpliava: joje jis teip išsitobulino, kad ant Konkurso Flerencijoje gavo net pirmutinę premiją.

Kas-gi priverčia Kolomaną mesti ir pamėgtą tėpliavą, ir močiutės pašalpas, ir ramų gyvenimą? Žinia, kad jo draugas Borksay pasileido ir pradėjo gerti. Kolomanas važiuoja į Vengriją ir, norėdamas savo draugui ir jo pačiai (aktoriui ir aktorkai) duoti užsiėmimą vienu vakaru parašo komediją. Na, jau kam Dievas duoda, tai ir dribteli! užsiėmė archeologija, paskui praktika sūduose, tik kada-ne-kada atidėdamas liuosą valandėlę poezijai, paskui sekiojo gražias merginas, paskui užsiėmė tėpliava — ir štai vienu vakaru parašo komediją! Ir tikriems dramaturgams-genijams vargiai teip lengva buvo rašyti chef d'oeuvre'us...

Kada Borksay, nežiurint ant Kolomano prilaikymo, vėl ištvirko, Kolomanas išvijo jį iš Pešto, o pats ėmė „leisti vengrišką gazieta be skaitytojų ir išdavėjų... prenumeratorių buvo vos 400. Vienok žemė drebėjo nuo jo darbo... Redaktorius buvo drauge ir korektorium, ir ekspeditorium...“ Čę atrado Kolomanas tikrą savo kelią, ant kurio pragarsėjo ir tapo Vengrijos didvyriu: bet kaip-gi gaila, kad tai atsitiko taip vėlai...

Pripažįstu, kad tautiški mūsų jaunikaičių idealai, tautiški užmanymai, noras pajudinti žemę dėl Vengrijos labo — yra dideliai prakilnus ir pagirtini; bet negalime-gi mes sverti tautišku užmanymų vertę pagal vieną jų prakilnumą, nes kiteip už geriausią patrijotą turėtume skaityti tą, kuris norėtų visus savo tautiečius padaryti milijonieriais ir kunigaikščiais; neužtenka čę nė didelio užmanymų platumo, nė karščiausių norų, nė didžiausio pasišventimo: čę reikia, ir tai labiausiai reikia, idant užmanymui būtų įkunytni, įvykdytni, idant jie nepereitų įkunytojų išgalės ir spēkų: kiteip — išeis daug užimo ir triukšmo, bet mažai naudos tautai — darbas be tvirtų pamatų liks bergždžias. Teip bergždi yra darbai garsaus

mūsų p. Šliupo:¹⁾ jis rodos, narsiai gina lietuvius nuo išsitaikijimo, iškalbingai renka juos į krūva, karštai ragina prie darbo — tuo tarpu, vietoje tautiškos naudos, kyla tiktai bergždi ginčai barnis ir vaidai. Jis išduoda daug knygų ir laikraščių, pajudindamas juose svarbiausius klausimus — bet knygos lieka be jokios įtekės, o laikraščiai gyvuoja po mėnesį arba ir mažiau... Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus... Labiausiai-gi reikia apsvarstyti savo dvasiškas ir medegiškas spėkas, kada užmanymai surišti yra su politika: pasikėsinimas įkūnyti pereinančius spėkas, utopiškus užmanymus čę ypač yra blėdingas, nes užtraukia didesnį prispaudimą ne tik ant užsidegusių entuzijastų užmanytojų, bet ir ant visos tautos. Tokios vertės buvo užmanymas lenkų, sukėlusių 1863 metų, maištą. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem!

Ant užbaigimo dar šios pasargos.

1. Aš rašau savo „Keletą žodžių“ ne apie ištisą Jokay'jo apysaką, bet apie sutrumpintą vertimą jos lietuviškoje kalboje.

2. Aš neužiimu kitomis veikiančiomis apysakoje ypatomis, kaip batsiuviu Tseresnyes (ypata dideliai simpatiška ir suprantanti savo užduotį daug teisiaus, kaip perstatyti čę ex-studentai) ir kitomis, nes maño užduotis buvo apsvarstyti tiktai, ant kiek norai, apsiėjimai ir darbai perstatytos apysakoje besimokinančios Vengrijos jaunumenės gali būti paveizdu besimokinančiai Lietuvos jaunumenei.

3. Man ne tiek rūpi, ką per šią savo apysaką Jokay norėjo pasakyti vengrams, kiek tai, kaip skaitytojams sutrumpinto lietuviško vertimo jos priguli suprasti, kaip aiškinti tą vertiko norą „idant gražios mintis tos apysakos palytėtų ir lietuvių širdį, kad ir ją pakreiptų ant naudos tėvynei“. Jei gražios šios apysakos mintis apsiereiškia tame, kad perstatomi čę jaunikaiciai turi prakilnius tautiškus idealus, karštus norus ir didelią pasišventimo dvasią, ir jei iš tos pusės jie gali būti paveizdu jaunam lietuviui inteligentui, tai — iš kitos pusės — ju darbai, o labiausiai jų prisiruošimas prie tų darbų tankiai gali būti paveizdu tiktai negatyvišku, t. y. paveizdu, kokiais jiems būti nepridera.²⁾

Didumaš lietuvių-inteligentų rekrutuojasi iš žemesniųjų, neturtingesniųjų draugijos luomų. Iš pat mažens jie pastatyti yra į dikčiais sunkesnes sąlygas, kaip jų turtingesniejie, iš augštesnių draugijos luomų kilę draugai: šie paskutiniai jau 7—10 savo amžiaus metuose moka keletą kalbų, pažįsta šiek-tiek muziką, moka gražiai elgtis ir yra labiaus prasilavinę, kaip pirmutiniai 12—15 metų. Įstoję į augštesnes mokyklas, o tankiai dar ir gimnazijose, neturtingieji turi jau kovoti už būvį — turi užsidirbti sau duoną, kas

1) Šita straipsnio dalis (apie p. Šliupą) buvo praleista prie skaitymo straipsnio studentų ratelyje. *Ukiškis.*

2) Toliaus straipsnis studentų ratelyje nebuvo skaitytas, nes jo užbaiga tada dar nebuvo parašyta. *Ukiškis.*

Kodak Color Control Patches

© Kodak, 2007 TM: Kodak

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

8
7
6
5
4
3
2
1
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
inches
cm

atima daug laiko. ypač, kad ir čę geresnį uždarbį greičiaus randa tie, kurie turi pažintis su turtingesniais, kurie moka svetimtautiškas kalbas ir muziką. Baigę mokslus, jie vėl, neturėdami protekcijos, ilgai turi jieškoti kokios nors vietelės ir retai gali atrasti tokią, prie kurios jaučia patraukimą ir kurioje galėtų prasimušti augštn: jie prieversti imti tokią vietą, kokia pasitaikys, ir tę, kur ji pasitaikys, nors prie jos nesitaisė speciališka. Pertai jiems neapsakomai sunku kilti augštn. Mūsų inteligentų vaikams būs jau dikčiai lengviaus. Pertai, man rodos, jaunam lietuviui-inteligentui naudingiaus būs išdirbti ne tiek plačius tautiškus užmanymus, ne tiek genijališkus projektus ir planus, kiek išdirbti savo pažiūras ant tautos reikalų, kiek išaiškinti, kokie tautiški darbai yra šendien reikalingiausi ir kokius iš jų galėtų jis pats pasekmingiausiai atlikti: tai padarius — ruoštis iš visų spēkų prie tų darbų. Kam stengtis mums (lyg Povilui Barkai — pervaziuoti šalis, kuriose nė europiečio koja nepastovėjo) įkūnyti Lassalų ir Marksų teorijas, kad pas mus tiek dar kitų lengvesnių, o drauge artimesnių, svarbesnių, reikalingesnių ir teip neatidėtinų darbų! Tegu įkūnijimu tų socialistiškų idealų užsiims mūsų vaikai tada, kada būs atlikti šie artimesniejie darbai ir kada istoriškas patyrimas parodys, kad socialistiškas draugijos surėdymas tikrai, neužgintinai yra augštesnis ir žmonijai naudingesnis, kaip šendieninis: kam daryti istorišką eksperimentą, reikalaujantį visados daugelio aukų, ant mūsų ir teip jau baisiai suvargusios tautos?

Man rodos, kad didžiausia priežastis mažo pasisekimo mūsų darbų ir yra ta, kad mes pradėdame darbą, kaip tai sako, ne iš to galo: jaučia kas patraukimą prie poezijos, tai pradeda išsyk rašyti poėmas ir dramas; mėgsta kas istoriją, tai, neilgai trukęs, stato jau savo istoriškas hipotezas; perskaitė kas porą socialistiškų brošiūrų, itikėjo į jų teorijas — tai, kad primanytų, tai išsyk visą savo tautą ir gal visą pasaulę imtų ir surėdytų pagal socialistų nutašytą kurpalį. Ar dyvai pertai, kad baigę mokslus studentai teip greitai tėvynės reikalus užmiršta? Silpnai prisiruošę ir prie menkų darbų, o turėdami projektus ir planus labai plačius, nepasisėkus vienam kitam jų užmanymui arba darbui, datyrus vieno-kito iš tautiečių pusės pajuokimo, tampa malkontentais, ministrais be portfelio, nepripažintais genijais ir, įpykę ant savo tautiečių nedėkingumo, pradeda nuo jų šalintis ir palengva nuo jų ir nuo tėvynės reikalų visai atsitolina.

Augštai iškils, žemai nutūpsi! —

III. Apie Kriaušaičio Gramatikos rašybą.

Didei keistą dalyką radau 8 № „T. S.“ apie rašybą. Tę parašyta, juog p. Kriaušaitis, naujos lietuviškos gramatikos autorius, sakas: „tarmių atitikimo ištarme **i** kaip **y**, ir **i** kaip **in** nėra: reikia rašyti, kaip rašomojoje tarmėje (suvalkiečių) ištariama, t. y. **in** (darbininkas)“. Čę kas žodis — tai naujas moksliskas dogmatas. Anot p. Kriaušaičio, mat, 1) rašant gramatiką, t. y. paduodant taisykles lietuviškos kalbos, nereikia atsižiurėti į lietuviškas tarmes; gana esą prisilaikyti vienos tik (suvalkiečių); 2) vartojamoji šfos gadinės lietuviškuose laikraščiuose kalba esanti suvalkiečių tarmė; 3) suvalkiečių tarmėje sufiksas **-inikas** esąs ištariamas, kaip **-ininkas**. Redakcija „T. S.“ nusidžiaugė, radus sau naują mokslo apaštalą ir pasiskubino itikėti į visus jojo skelbiamus naujus dogmatas. Ei, be ne per greit tik?... Aš pažistu tūlus mūsų mokslinčius, kurie nenori pripažinti dogmatų net dalykuose tikėjimo. Reiktų tat' ir mums turėti bent kiek mokslisko skepticizmo ir, išvydus naują mokslo apaštalą, ne pulti tuojaus prieš jį ant kelių su šauksmu: **venite adoremus!** Reiktų perleisti naujus dogmatus bent per šiokią tokią kritiką, ypač, jeigu kas tuos naujus dogmatus remia vien tik ant savo autoriteto, o senovės autoritetus už nieką laiko. Tamista¹⁾ to nepadarei, na, tai bent pavelyk man išreikšti čę nors keletą abejojimų tame dalyke.

1. Kiek žinan, sulygšiol garsingiausieji lietuviškos kalbos tirėjai, kaip antai: Šleikeris, Kuršaitis, vysk. Baranauskas, kun. Jaunius — ėjo suvis kitokiu keliu, negu p. Kriaušaitis. Anie mokslo vyrai buvo persitikrinę, juog pažinimas įvairių lietuviškų tarmių esąs labai naudingas ir reikalingas gramatikos ir rašybos taisyklėms išvesti. Dėlto tai jie rupestingai rankojo žinias apie skirtų, lietuviškų tarmių ypatybes, jau tai tyčia keliaudami po Lietuvą, kaip tai darė Šleikeris ir Kuršaitis, jau tai kreipdamiesi prie ypatų, iš įvairių Lietuvos kampų paeinančiųjų, kaip tai darė V. Baranauskas ir kun. Jaunius. P. Kriaušaičiui toksai sunkus darbas, regimai, nepatiko. Jisai išsirinko sau lengvesnį ir prastesnį kelią; vietoj rankioti įvairias dialekto logiskas žinias, jisai apreiškė **ex cathedra**, kad Gramatikos rašytojui to visai nereikia. Na, gal but, kad ir nereikia; bet aš, senas skeptikas, norėčiau žinoti, nuo kurio-gi tai laiko mokslas priėmė tą naują teip „apiprastintą“ filiologiską teoriją? . .

2. P. Kriaušaitis tvirtina, buk vartojamoji mūsų laikraščiuose lietuviška kalba esanti — **suvalkiečių tarmė**. Na, nors mane pakarki, negaliu nėraip ir to tvirtinimo pripažinti už tikrą . . . Dėku Dievui, skaitau lietuviškus laikraščias ne nuo šendien.

1) Rašyta į Redaktorių. Savo nuomone apie p. P. Kriaušaičio rašybą aš gana išreiškian minavojimame № 8 „T. S.“ ir № 2 „Žin.“ Sitą raštą spauzdinu dėl išsankimo diskusijos.
Redaktorius.

Kodak Color Control Patches

© Kodak, 2007 TM: Kodak

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

inches
cm

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

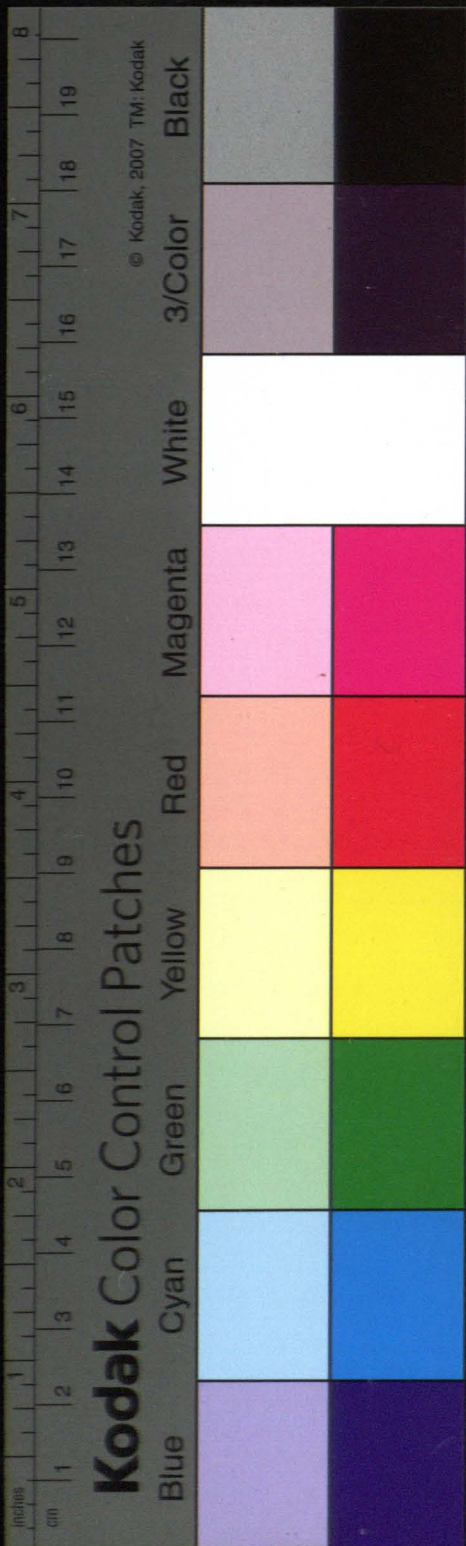
Neužilgo sukaks 20 metų nuo atsiradimo Prūsiose pirmųjų, tikrai lietuviškųjų laikraščių: „Aušros“ ir „Šviesos“. Kas-gi tuodu laikraščių uždėjo? Ar-gi suvalkiečiai? Kiek žinau, tai toli ne vieni suvalkiečiai! „Aušra“ per keletą metų rėdė Jonas Šliupas, nesuvalkietis; sandarbininkais „Aušros“ buvo taip-pat daugiausiai kauniškiai, o ne suvalkiečiai. Taip-pat „Šviesą“ buvo uždėta a. a. Kušeliausko ir-gi nesuvalkiečio ir tarp sandarbininkų to laikraščio, nežinau, ar buvo nors viens suvalkietis. Tatai ir vartojamoji „Aušroj“ ir „Šviesoj“ lietuviška kalba visai nebuvo tai tarmė suvalkiečių. Na, o ta kalba be jokių beveik atmainų vartojama juo ir šios dienos lietuviškuose laikraščiuose. Negalima [tatai jos joku būdu vadinti suvalkiečių tarme. Tiesa, paskesniuose laikuose nekurie lietuviai raštininkai, lietuviškos kalbos gerai nemokėdami, teršė ją nesykį savo „Suvalkiškumais“¹⁾ (rašydami pv. **pats** vietoj **patis**; **sesers**, vietoj **seseris**, **stuba** v. grįčia, **giliukis** v. laimė ir tt.); bet nieks iš jų lygšiol nedrįso savo tarmę antmesti visai Lietuvai. P. Kriaušaitis pirmutinis pasirižo tai padaryti. Bet čė kyla labai svarbus klausimas: dėlko-gi tai suvalkiečių tarmė turi viena viešpatauti? kuo ji geresnė už kitas? Gal tuo, kad Suvalkai prigulį Lenkiją, nuo kurios visokia šviesa turinti plaukti į tamsią Lietuvą ir Žemaitiją, kaip tvirtina lenkai, šaukdami: **ex Polonia lux**? Jei suvalkiečiai lietuviai nuo savo kaimynų-lenkų užsikrėtė tokiu paiku hegemonijos geismu, tai su jais nér ką nei kalbėti. Dėku Dievui, mės turim dar savo galvas ir nekviestų vadovų nereikalaujam. Mės norim su suvalkiečiais dirbti iš vien, o ne vergauti jiems. Mės noriai išsizadėsime ir savo tūlų „žemaitiškumą“ ar tai „lietuviškumą“, bet tegu matome, juog to reikalauja grynai moksliški principai, o ne privatiškas autoritėtas p. Kriaušaičio, mums lygšioliai dar gan abejingas. Ką pasakytų p. Kriaušaitis, jeigu kas užsimanytų išplaukėjusią varpą grūdan sugražinti? Jisai be abejonės pasakytų, kad tai negalimas daiktas! Ir pasakytų tikrą tiesą. Na, o jeigu taip, tai tegu-gi p. Kriaušaitis supranta, juog ir jė užmanymas išilyti mums suvalkiečių tarmę vietoj jau plačiai išsišakojusios lietuviškos kalbos, yra ir-gi vien tik neišminginga svajonė.

Ant galo

3. netiesa visai, buk suvalkiečių tarmėje sufiksas **-inikas** esąs ištariamasis, kaip **-ininkas**. Turėjau pažinti su nevienu suvalkiečiu ir girdėjau juos tariant aiškiai **-inikas**, o ne **-ininkas**. Tas pastarasis ištarimo būdas vartojamas negut Paprusėje, nes Prūsai tikrai taip ištaria, kaip tai galima matyt iš raštų Duonelaičio, Bunijono, Biblijos Quandt'o ir kitų. Kiti-gi visi garsingiausieji Lietuvos raštininkai visur rašo **-inikas**. Tam patvirtinti štai keletas paveikslų:

1) Ypač „Ukininke“ ir nekuriose amerikiškuose laikraščiuose.

Daugšo Postilloje 1599 m. p. 6: bėdrinikais.

tępat p. 92: darbinikų

„ p. 105: užgavenikai

„ p. 511: muitinikui, teisiniku ir tt.

Širvido Punktuose sakymų, 1629 m. p. 323: darbiniku

tępat p. 322: nevalnikais

„ p. 370: žuvinikai ir tt.

Daukonto Būdę senoves Lietuvių 1845 m. prakalboje p. 2:
klėbinikes (pušis)

tępat tekste p. 1: raštinikai

„ „ p. 183: ukinikai ir tt.

Valančiaus Vaikų knygelėje p. 1: ukinikas

tępat p. 6: darbiniku

„ p. 6: kanaunikus

„ p. 8: medauniką ir tt.

Ir teip vien tik dėlto, kad dalelė suvalkiečių, gyvenančių paprusėje taria **-ininkas** p. Kriaušaitis pasirinko tą netikusią rašybą primesti visai Lietuvai, pamindamas po kojų tokius autoritetus kaip Daugšo, Širvido, Daukonto, Valančiaus vysk. Baranausko (kurs savo gramatikoje liepia teisingai rašyti **-inikas**) ir tt. Na, kaip sau Tamista¹⁾ nori, aš beveliju vis-gi pasilikti prie senovės autoritetų, negu pripažinti teoriją p. Kriaušaičio vien tik dėlto, kad p. Kriaušaitis teip nutarė. Argumentas: **ipse dixit** teip-pat netikęs yra filiologijoje, kaip ir filiozofijoje.

Likite sveiki ir dovenokite, kad negaliu dalykuose rašybos su Tamista sutikti.

A. J.

IV. Šis-tas iš lietuviškos gramatikos.

M. M. 2—3 „Tėvynės Sargo“ 1900 m. pasirodė straipsnis apie lietuvišką rašybą, parašytas p. Adomo Jakšto. Pripažindamas pakeltą tų klausimą už labai svarbų ir persitikrinęs, kad „du choc des opinions resulte la vérité“, pasiryžau ir aš, nors tuose dalykuose tiktai profanas, parašyti keletą žodžių.

Autorius straipsnio abelną geros rašybos taisyklę šiaip aptaria: „kiekvienam balsui ypatingas skirtas ženklas“. Priimdamas tą taisyklę už geros rašybos kriterijų, autorius toliau rašo, kad negali „pripažinti nėvienam iš dabartinių mūsų mokslinčių pilnos tiesos rašybos dalykuose, nes kiekvienoj rašybos sistemoj yra silpnos pusės, kurias reikėtų prašalinti.“ Kad nėviena iš šendieninių sistemų pilnai neatsako autoriaus kriterijui — priežastis, man rodos,

1) Ne aš, bet profesorius Jaunius; „Tėvynės Sargas“ **jį** tame dalyke sekė nuo pat pradžios.

Red.

ta, juog mūsų mokslinčiai turėjo gal kitus kriterijus, arba bent netik tą vieną: vienas nenorėjo per daug atsitolinti nuo mūsų kaimynų svetimtaučių (vokiečių, lenkų); kitas nenorėjo per daug radikališkai reformuoti lietuvišką rašybą, prie kurios diduma jau priprato; trečias nenorėjo, kad lietuviška rašybą یشهitų per daug marga; ketvirtas nenorėjo įvesti per daug literų; penktas nenorėjo nuskriausti lietuviškas neliteratiškas tarmes, ir tt. Negalima užginti, kad ir šitie kriterijai turi savo vertę: per daug radikališkos reformos gal nepriimtų išduotojai kitų lietuviškų laikraščių ir knygų ir tada reforma liktų tiktai projektu. Daleiskime vienok, kad mūsų literatūra yra dar taip menka, rašybą taip silpnai išdirbta, juog mes galime turėti viltį, kad ir radikališkiausia reforma, jei tik būs paremta ant tvirtų gramatiškų pamatų, būs visų priimta: kame tada mes turėtumu daryti reformą? Ar autoriaus siūlomos permainos prašalina tas silpnas puses? Man rodos, kad nē.

Sutinku su autorium, kad „būtinai reiktų sutikti visiems ant vienos rašybos pirm, negu apturėsime spaudą“. Bet tam tikslui būtinai reikia pirmių pirmiausiai labai giliai persitikrinti, kad lietuviška literatiška kalba gali būti tiktai viena, kad iš daugybės šendieninių lietuviškų tarmių už literatišką galime paimti tiktai vieną tarmę. Daugelis motyvų verčia už literatišką kalbą priimti vakarinių augštaičių tarmę: prieš tai, kiek man žinoma, nieks nieko neturi. Tečiaus praktikoje daugybė rašytojų nuolat apie tai užmiršta — gal per nepažinojimą tos tarmės, o gal ir per siaurai suprastą patrijotizmą.¹⁾ Teisybė, kitos tarmės būs pertai šiek tiek nuskriaustos, bet tai daiktas neišvengtinas: visiems lygiai neįtiksi. Jug pas kitas tautas ir-gi tas pats: vokiškos neliteratiškos tarmės skiriasi nuo literatiškosios nemažiaus už lietuviškas; nieks vienok iš vokiečių nesutiks reikalauoti nuo vokiškos rašybos, idant neužmirštų ir neliteratiškųjų tarmių interesų. Ir, jei iš vienos pusės, būs čę nuskriaudimas, tai, iš kitos pusės — būs ta nauda, kad lietuvis — neaugštaitis žinos, kaip tą ir tą žodį reikia literatiškoje kalboje ištarti. Noroms-nenoroms — turime priimti tą taisyklę, kad kolizijoje, taip sakant, tarp atskirų tarmių interesų, literatiškosios tarmės interesus statysime augščiaus.

Vienok tos tolimos taisyklės, žinoma, klausime pataisymo mūsų rašybos neužtenka: čę reikia artimesnių taisyklių.

¹⁾ Šiose dienose gavau perskaityti № 1 „Žinycios“ ir patėmijau tą patį nusidėjimą. Taip ji rašo: jema (= ima), širdgyla (= širdgela: širdį + gela), nesuvisam (= nesuvisai), trukdzia (= trukdo: trukdau, trukdziau, trukdysiu — kaip rašau, rašiau, rašysiu), skriaudzei (= skriaudei: kaip rašei), nesikišė (= nesikišo: kišau, kišai, kišo), tolie, artie (= toli, arti), kieno (= keno), kitas kitą (= vienas kitą: tai rusiškai другъ друга pusantros tukstančios (= pusantro tukstančio), užmokesnis (= užmokestis), kuom, tuom (= kuo, tuo: iškur čia galėjo atsirasti m?), atkorkavojo (= atkimšo), ir tt.

P. S. Nurodyti dalykai — privalumai žemaitiškos tarmės, gyvai vartojamos formos, kurias, neesant gramatikai, galėjome vartoti. Dabar — kas kita. „Zin.“ Red.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

Autorius visų pirmiausiai atmeta dvibalsę **ie**: į jos vietą pataria įvesti arba Jauniauš **i**, arba Baranaucko **ē**, arba kitą koki ženkla, po **é** arba **ē**: „tuodu ženklų skirsis nuo **ie** tiktai tuomi, juog pirmame **i** yra pastatytas ant **e**, o antrame — paguldytas.“ Bet, jei **i** gali gulėti arba stovėti ant **e**, tai gali stovėti ir **sale e**. Įstabiausias-gi daiktas — dėlko autorius palieka dvibalsę **uo**, kuri yra visai analogiška dvibalsei **ie**? Jug iš sugretinimo **u + o** ir-gi negali išeiti visai speciališka, lietuviškai tiktai kalbai sava, dvibalsė **uo**, kurioje girdisi tris balsės: **u + o + a** (kaip tai pirm kelių metų „Varpe“ išrodė a. a. V. Kudirka.

Toliaus, autorius atmeta **dž**, nes „kas kita (yra) **d + ž**, o kas kita — **dž**.“ Bet dėlko? Dėlto, kad „lenk. **drza** = **d + za**; bet žodyje **jezdza** tartas **dza** skamba suvis kiteip. Išeina lyg, kad mums reikia skirti dvejopą **dž** dėlto, juog lenkiškoje kalboje skiriasi **drz** ir **dž**. Bet ar jau būtinai turime mes prisisavinti rašybą, visai analogiška lenkiškai? Dėlko autorius nenurodė, kur lietuviškoji **dž** išsitaria vieną-syk vienaip, kitą-syk — kiteip?

Lygiai tokiu-jau būdu autorius darodinėja, juog „kas kita **e**, o suvis kas kita **ts**: palygink **rusiškus žodžius**: molitsia ir lica. Todėl, kaip negalima vietoje **ę** arba **č** rašyti **tš**, teip-pat priešingas yra mokslo principams vartojimas **ts** vietoje **e**, negut tarp **t** ir **s** praleista būtų balsė, pv. pats = pat's, arba žodžiuose sukrautiniuose: atsiremti“.

Sunku su tokiais darodinėjimais sutikti. Litera **e** turėjo tvirtą pamatą lotyniškoje kalboje, nes jos reiškiamas balsas **k** tankiai pavirzdavo į **ts**; iš lotyniško alfabeto **e** perėjo į kitus, kaip kada visai bereikalingai kaip, pv. į vokišką; lenkai teipogi priėmė **e**, bet ne dėlto, juog ir jų kalboje **k** pereina į **e** (reka — reče; mėka — o męce); nuo lenkų teko ji ir mums drauge su **h, f, l, w, y, a, e**: senesnė abecėlėse rasime net **x** ir **q**; jei lenkiškoje kalboje būtų buvę ir daugiau panašiu dvilypinių literu (kaip, pv. grekiška **ψ**), tai ir jos būtų mums tekusios. Autorius darodinėja, juog kas kita yra **e** ir **č**, o kas kita **ts** ir **tš**, bet darodinėja, kaip matėme, paveizdais, iš kitų kalbų imtais; tečiaus, ištikro, ar mūsų kalboje skiriasi **e** ir **č** nuo **ts** ir **tš**? Man rodos, kad skiriasi tiktai tiek, kiek skiriasi ir tūlos¹⁾ kitos sanbalsės (consonantes), susibėgusios viduryje nesudėto žodžio, nuo tų pačių sanbalsių, susibėgusių sudėtame žodyje, kada pirmutinis iš sudedamųjų žodžių baigiasi ant vienos sanbalsės, o antrasis prasideda nuo kitos; pv. mes kiteip ištariame **ps** žodžiuose **apsuku, apsemiu**, o kiteip — žodyje **rėpso**; kiteip

¹⁾ Kiek žinau, visi lietuviški laikraščiai vartoja žodį **tūlas** visai perkreiptoje prasmėje. Man daug kartų teko tą žodį girdėti Vilkaviškio parapijoje ir syki — Viliaus pavieta (Baguslaviškio parapijoje): reiškia jis: bet — katras, bet vienas, nevienas; pv. tūlas žmogus tai padaro, tūlam žmogui taip atsitinka — reiškia: bet katras žmogus taip padaro, nevienas žmogus taip padaro, dangybei žmonių teip atsitinka. Nėkad neteko man girdėti vartojant **tūlas** prasmėje **nekuris** (kaip tai vartoja mūsų laikraščiai). **Tūlas** turi akcentą ant **ū** ir tai tą, kurį Kriauciūnas vadina balsakirčiu žemynkričiu, o Jaunius — tvirtapradžiu.

ištariame **tr** žodyje **atremiu**, o kiteip — žodyje **nutriušęs**: bet dėl to skirtumo nieks neketina žodyje **repsa** rašyti graikišką ψ vietoje **ps**, ir išrasti naują dvilypinę sanbalsę išreikšti **tr** žodyje **nutriušęs**. Lygiai ir lenkai kiteip ištaria **dź** žodžiuose: **nadzór**, **nadziemski**, o kiteip žodžiuose: **niedziela**, **wprawdzie**; tečiau vargiai kam-nors iš jų parėjo į galvą išrasti naują dvilypinę sanbalsę išreikšti **dz** žodyje: **niedziela**. Bet ir sudėtuose žodžiuose **ts**, **ds** labai mažai skiriasi nuo **c** net tada, kada ant paskutinės sylabos pirmutinio iš sudedamų žodžių būs akcentas: teip žodį **pėdsakis** visur, kur tik man teko girdėti, ištaria tiesiog **pēcakis**, ir mes visi be abejojimo, rašytume, čė **e**, vietoje **ds**, jei mums nebūtų žinoma, kad tas žodis yra kilęs iš pėda + sakyti. (Bene: sekti? R.)

Negaliu vienok nepripažinti, kad mums sunku būtų apsieiti be **c**, nes į mūsų kalbą turi įeiti labai daug svetimtautiškų žodžių su **c**: jug nepadoru būtų rašyti: tsivilizatsija, emantsipatsija ir tt.; o jei jau **c** turi likti rašymui svetimtautiškų žodžių, tai dėl sumažinimo darbo rašantiems ir spauzdinantiems, galima ją vartoti ir žodžiuose grynai lietuviškos kilmės.

Autoriui įtiktu Baranaucko rašyba, vartojanti **t** ir **d**, nes „tas rašymo būdas žemaičiams būtų kur kas aiškesnis.“ O kas per sunkenybė žemaičiams skaityti **tš** ir **dž**, kaipo **t** ir **d**? Ar dikčiai apsunkina skaitymą **th**, ištariama, kaip **t**, romaniškose ir kitose kalbose? Prietam č, tš arba **t** nevisada yra kilusi iš **t**, suminkštėjusios prieš **ia**, **io**, **iu** (kaip tai tvirtino Baranauckas, priimdamas taisyklę, juog **t** ir **d** galima palikti be jokios atmainos prieš **ia**, **io**, **iu**, nes vieno fakto stovėjimo prieš tas balses užtenka, kad jas ištarti, kaip č, dž — analogiškai su lotyniška **c**, kuri maino savo skambėjimą pagal tai, prieš kokias literas stovi); pv. ginčas, tričas ir tt.: rašydami tada gintas, tritas, arba net ir ginčas, tritas, skriausime literatiškąją tarmę.

Kas link dvibalsių, tai autorius apart **ie**, atmeta ir **ai**, **ei**, **ui**, **iai**, **iu** ir net nebūvelės dvibalses **oi**, **ioi** (liet. kalboje nėra ir negali būti dvibalsių **oi**, **ioi**, nes **o** visur ilga), tvirtindamas, kad čė **i** visai ne balsė **i**, bet siaudė **j**, teip pat, kaip siaudės **k** (?), **l**, **m**, **n**, **r** su balsėmis **a**, **e**, **i**, **u**, **o** (nb. su **o** jokia siaudė nedaro diftongo dėl tos-pat priežasties — **o** visur ilga) padaro ypatingus diftongus, atsiskiriančius ypatinga sankrova, ko kitose kalbose nerandame. Sunku šitą klausimą spręsti. Vienok, man rodos, reiktų veikiaus rašyti dvibalses **ai**, **ei**, **ui**, kaip balses **a**, **e**, **u** su sanbalse **j**. Nes, viena, lietuviškoje kalboje balsės pereina į kitas balses arba į dvibalses, bet nepereina į balses su sanbalsėmis: teip a pavirsta **ie**, **é**, **o**, **i** (tvartas, tveriu, tvėriau, tvora, tvirtas); **i** — **iy**, **ie**, **ai** (lįjo, lyja, lieja, laisto); **u** pavirsta **uo**, **au**, ir tiktai šita paskutinė dvibalsė **au** isimezga prieš kitas balses **ov**, **av** (šūvis, šauju, šoviau; važiuoju, važiauvau). Antra — dvibalsės **oi**, **ioi** nėra ir negali būti, lygiai, kaip negali būti dvibalsių **ei**, **iy**, nes mūsų kalboje **o**, ir **y** visados ilgosios balsės negali daryti diftongų su

sanbalsėmis l, m, n, r; bet **oj, ioj,ėj, yj** — atsitinka, ir tai gana tankiai, in locat. sing.: vietoje — vietoj', pradžioje — pradžioj', žemėje — žemėj', kalinyje — kalinyj'. Tokiu būdu **j** mūsų kalboje vartotusi tiktai, kaip ženklas suminkštinimo sakančios balsės ir autoriui visai nereiktų išrasti naują ženklą suminkštinimo (**i** be taško ant viršaus) vietoje ištikro, labai netikusių dvibalsių (ar dviženklių) **ia, io, iu**.

Apie autorius siūlomą abėcėlę galiu tiek tepasakyti.

1. Autorius palieka **ė**, nors jį nepraktiškumas jau seniai pripažintas: ar jau negeriaus būtų vartoti **ė** (nes **ē** reiškia tiktai ilgą literą **e**)?

2. Autorius įveda **ħ = ch** ir **ǃ = f**. Bet kam? Jug tos literos atsitiks tiktai svetimtautiškuose žodžiuose, kurie jug būs lengviaus suprantami, jei juos rašysime, kiek galim, pagal rašybą tos kalbos, iš kurios jie tapo paimti. Prietam **ch** ir **f** vis-tiek neapsieisime: nors vardus, pravardes ir nomina propria turėsime rašyti ištisai teip, kaip jie yra rašomi savo kalboje.

3. Autorius visada atsimena apie savo taisyklę: „kiekvienam balsui ypatingas ženklas“. Mēs turime balses visados ilgas (**ē, o, y**) visados trumpą (**i**) ir tarpais trumpas, tarpais ilgas (**a, e, u**). I. šitų paskutinių **a** ir **e** būna ilgos, jei ant jų puola akcentas, iš trumpos, jei akcento neturi (kātė ir kātės, tēme ir sutēmė); yrr išėmimai, bet **i** juos, daleiskime, galima būtų nežiurėti. Vienoa apie **u** — nėra jokios taisyklės, kada ją ištarti trumpai, kada ilgaik dėlko tada neišrasti atskiriaus balso **u** ilgai ir **u** trumpai, teip kaip: jau turime **y** ir **i**? Jug literų autorius nesigaili — siūlomoje jo abėcėlė net 39 ženklai; ir tai dar gerai, kad autorius atmetė suminkštėjusias sanbalses (literatiškoje tarmėje, apart minkštos l, jų ir nėra).

Ant galo, dar keletas smulkmenų. Autorius pataria rašyti **būtu**, vietoje **būtu**, dėlto, kad „tų nosinių galunėse linksnių ir teip jau perdaug“. Bet jug tai būs lašas mariose! Žodžius **apie** ir **vokietys** nori rašyti su **ė**: apė vokėtys turi vakarinių augštaičių tarmėje aiškiai skambančią **ie**, lygiai kaip žodis **kietas apie**, teisybė, visi, kiek žinau, augštaičiai ištaria **apė**; vienok ta **ė**, kaip tai matyti iš sudėtinių žodžių: apinas-ris, apikaklė, apiteina ir tt., kilus yra iš **i, i-gi**, kaip jau matėme, nékad nepereina į **ė**, bet tiktai į **ie, ei, ai**. Bet žinoma, gal priderėtu tiesiog priimti ésantį faktą ir rašyti **apė**, nežiurint, ar **ė** kilo taisykliškai, ar ne: bet tai prigulėtų nutarti profesionališkiems filologams, o ne man, profanui.

Mūsų laikraščiams priderėtų tankiaus lygtėtis lietuviškų*) klausimų, nes, viena, pažintis jų yra labai maža net tarp mūsų

*) P. S. Tėmykite Petro Kriaušaičio ir O. Wiedemann'o Gramatikos. Svarstykite kiekvieną dalyką, kiekvienas nuo savęs: tolesniai diskusijai „Žinyčia“ atvira. Red.

inteligentų; o, antra, aš esmi giliai persitikrinęs, kad nėviena sistema rašymo negalima lietuviškai literaturai primesti, kad tik tai liuosai gali būti priimta ta sistema, kuri didumo bus pripažinta per geriausią: tas-gi gali atsitikti tik tai per viešą diskusiją, nes atkartojų dar sykį, du choe des opinions resulte la vérité. *Ūkiškis.*

V. „Handbuch der litauischen Sprache“

von Oskar Wiedemann.

Strassburg. 1897.

Naujausia ir geriausia už visas, kurias lygšiol turėjome, Lietuviška Gramatika yra šita, vokiškai parašyta. Gudiška cenzura ją perleidžia. Su priesiuntimu, gražiuose apdaruose apseina į 5 rub. Parašyta moksliskai su tikru buklumu fililogijos dalykuose. Nuo savęs autorius nėkokių taisyklių nepaduoda; bet, sulyginęs mokytų lietuviškos kalbos tyrėjų nuomones, seka vieną ar antrą, katras jam pasirodo nuotakesniu ir tvirėiaus atsiremiančiu.

Paeilium pereina visas kalbų dalis, visur sulygindamas su svetimtautiškomis kalbomis ir teip nemaž išaiškina, dėlko teip, o ne kiteip privalo būti. Ypač linksniavimai ir sąjungavimai plačiausiai yra išdėslyti.

Toliaus autorius paduoda lietuviškus tekstus, kaip va: ištraukas iš Naujojo Sandaro (148—200 pp.), iš Donalaičio eilių (200—206 pp.), iš Schleicherio Skaitymų knygos (216—251 pp.) ir ant galo dar priduria tris lapus parinktų dainų. Sarbus tai tekstai, nes parašyti gryniausiu kalba; čę nemaž rasi grynai-lietuviškų žodžių, sakinių ir tikrų lietuviškų konstrukcijų.

Idant kiekvienas tekstą galėtų suprasti, gale gramatikos autorius patalpino gana platų (258—350 pp.) žodynėlį, kur paaškinti sunkesni supratimui lietuviški žodžiai iš tilpusiųjų tekstų. Beto, autorius visur pastatė kirėius.

Šiek tiek mokantiems vokiškai ir nemokantiems Wiedemann'o Gramatika yra labai naudinga: linksniavimai, sąjungojimai tekstai — visiems aiškūs.

Petro Kriaušaičio „Lietuviškos Kalbos Gramatikos“ ji nenusmelks, bet dapildys tam tikrose vietose.

VI. Iš Vyskupo M. Valančiaus „Kronikos“.

§ 82. **Symanas Daukantas**, bajoriškos kilmės, Skuodo parapijoje Telšių pav. gimęs (dabar ta gimtinė skaitos Linkimų par. R.), tėvų atiduotas buvo į mokslus visųpirmu į Parapijinę-Kretingos mokyklėlę. Mažiausia tos mokyklos yda buvo ta, juog nė mokytojai, nė mokytiniai nemokėjo gerai lenkiškai. Keletą metų vėliaus nuvežė Symaną į Kalvarijos mokyklą, kame teipogi nelengva buvo rasti žmogų, gerai mokantį privislinę (lenkišką. R.) kalbą. Klaidingai tose iškalose priimtos į vartojimą laikų atmainingos ir nelenkiškas kalbėjimo būdas teip stiprai prikibo prie jauno Daukanto, juog jomis, nežiurint į visokeriopus paskesnius mokslus, per visą amžių nestengė nusikratyti. Pabaigęs gimnaziją, nukako į Vilniaus Universitetą, kame, per septynerius metus tankuodamas ant filologiškų lekcijų, tiek įgijo mokslo, juog Universitetas vienu balsu pripažino jam laipsnį Filiozofijos Magistro. Pabaigęs 1825 metuose Universitetą, tuoj vyko į Rīgą, kame keletą metų tarnavo Kanceliarijoje Rigos Kariškojo Gubernatoriaus Pahleno ir pramoko gana gerai vokiškai. Ant galo, išvažiavo į Peterburgą, kame ir sulyg šiai dienai (1846) pasilieka, kaipo pagelbininkas Archivarijaus, arba sargo Lietuviškosios Metrikos, kurią vyresnybė, užėmus Lietuvą, savo sostapilėje susikrovė. Nuo pat kudikystės ir lyg senatvei p. Daukantas ypatingai karštai linko prie žemaitiškos, kalbos. Visi mokslai, visokios knygos, jei nerašė apie Žemaičius jo akyse neturėjo nėjokios vertybės.

Priešingai, by kokis tēpliojimas apie Lietuvą, ypatingai žemaitiškai į entuzijazmą jį pakeldavo. Buvo didžiausiu neprieteliu tų, kurie galėdami žemaitiškai rašyti, nerašė. Neapkentė teipogi ir lenkų dėlto, kad patis budami pirmąja priežastimi panaikinimo Lietuviškojo krašto, savo tyčiojimus, ypač iš Žemaičių, davedė lyg persekiojimo. Trokšdamas todėl atlyginti niekšystę daugumos, visą savo amžių paskyrė pakėlimui žemaitiškos kalbos ir apkuopimui jos nuo makaronizmu. Tam tikslui pradėjo rašyti rinktinę kalba, senovine, jau šendien žemaičiuose nebevartojama, ir dėlto skaitytojams labai neskania.¹⁾ Autoriškos šlovės nėra negobėjos; todėl maž ne visus savo raštus išleidė po svetimais vardais, arba pseudonimais.

¹⁾ Apie Daukanto veikalus tulas Lietuvis šiaip mums rašo: „Padavei užmanymą (M 3 „T. Sargo“ 1900. R.) atminimui kokių-tę sukaktuvių perspauzdinti Daukanto raštus. Nekalbu apie verčią populiariškųjų jo knygelių, kurių buk daug prirašęs. Gerai pažistu tik du svarbiausiu istorišku jo veikalu: „Buda“ ir „Lietuvos Istorija.“ Abudu neturi nėjokios moksliškos verčios. Rašytu be jokios istoriškos kritikos, aprioristiškai: viena apoteoza viso to, kas yra lietuviško. Istorija tada tebebuvo vystykluose — tame laike Daukantas galėjo būti geras; bet ne dabar, kad istorija teip pažengė pirmyn. Jei todu veikalu turi kokią verčią, tai tik grynai literatiška, (jug ir tai „moksliška“ verčia! Red.) Literatai ir papelėjusius jo raštus galės atrasti knygynuose; bet mes perdaug turimę aktuališku klausimū, o permaž ištekties, kad galėtume užsiimti archeologija. Bene tegu tas užmanymas pasilieka tolesniam laikui“?

Knygeles iš jo mylistos sulyg šiol (1846) turime sekančias.

1. „Abeciela Lietuviu-Kalnienu ir Žemajtiu kalbos, turenti saviepi: Maldos, tikykos istatimus ir tt. Petropilie. Isspausta pas K. Kraju 1842 m.“

Šito Elementoriaus 1500 egzempliorių, savo kaštu Petropilėje išspauzdinęs, atvežė į Žemaičius ir per įprašytus žmones išpardavinėjo. Truputį neskromni kurie-ne-kurie žmonių priežodžiai, knygelėje patilpę, tik nesutraukė dvasiškijos užginimo ant viso veikalėlio. Išgelbėjo jį pardavėjai, ištrindami piktinančius žodžius.

2. „Prasma Lotinu kalbos. Paraszę K. W. Mylę. Petropilie. Isspausta pas K. Hintza in 8°.“

Yra tai kaip kokia lotyniškai-žemaitiška gramatika. Žinome, juog nuo senovės laikų žemaičių vaikai, atiduoti nors tik į parapijinę mokyklą, turėjo mokytis visųpirmu lenkiškos kalbos, paskui jau lotyniškos, nes-gi ir gramatikas teturėjo lenkiškai-lotyniškas. P. Daukantas manė lenkiškos kalbos tarpininkystė visiškai nereikalinga esant ir gėidė, idant visi tiesiai iš žemaitiško mokytus lotyniškai. Tam tikslui išleidė minavojamąją gramatiką.

3. „Epitome Historiae Sacrae C. E. Chomond in 8°.“

Perspauzdino Petropilėje 1838 m. su labai valyvu ant galo lotyniškai-žemaitišku žodynėliu, idant žemaičių vaikams būtų lotyniška chrestomatija.

Ir tas veikalėlis buvo išparduotas; mokyklėlėse vienok nebuvo priimtas, nes vyresnybė tame tarpe skubotai ėmė žemaičių vaikus mokytį rusiškos kalbos ir rankvedėlius dalijo, sutinkančius su savo užmanymais.

4. „Dajnes Žemajtiu pagal žodžiu Dajniniku iszraszytas“. Pirmasis pedelis. Petropilie. 1846. in 8°.
5. „Budą senowęs Lėtuvia Kalnienu ir Žemaitiu“ iszraszę pagal senowęs Rasztu Jokub's Laukys. Petropilie Spausdinie pas C. Hintze 1845 in 8°.

Yra tai geriausias iš po Daukanto plunksnos išeinantis veikalėlis; gailu tik, kad teip daug spaudos apsirikimų dasileista.

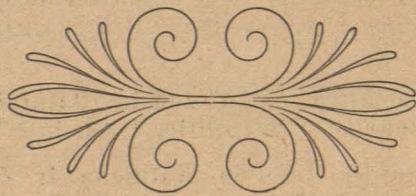
§ 83 1846 metuose pirmą sykį Žemaičių padangėje pasirodė ūkiškasis kalendorius provincijinėje kalboje, vardu: „Metu skaitlus Ukiszkas ant metu 1846. Wilnui pas Juozapa Zawadzki“. Redaktorium buvo Ponas Ivinskis, žmogus neturtingas, po privatiškus namus mokynantis vaikus. 1500 egzempliorių liepė išspauzdinti šviesiausias kunigaikštis iš Kozielsko Oginskis, Retavo valdytojas, kurs nuo nekurio laiko pamėgo žemaitišką kalbą ir ėmė proteguoti provincijos literatus. Jis visųdaugiausiai padėjo išpardavinėti Daukanto knygeles.

§ 84. 1845 m. per P. Daukanto įkalbinėjimą Varnių Seminarijos Rektorius kun. Motiejus Valančiauskis, pridėjęs trumpą prokalbą, perspauzdino kun. **Širvydo** pamokslus, vardu: **Punktay sakimu nu Adwenta iki Gawienes**“. **Wilnui pas Jozapa Zawadzki 1845.** Kunigui Leonui Montvydui, Sedos klebonui, suteikus tam tikslui kaštą, jo vardas tapo padėtas priešakyje knygelės.

§ 85. Kun. Antanas **Jonikavičė** (Jonikas. R.), Kartenos Altarista, žmogus mažai prisiruošęs, pildydamas norą Nominato Vyskupo Jono Gintiloš, per kelerius metus vertė lenkišką **Katekizmą**, valdžios užtvirtintą, į žemaitišką kalbą. Pabaigus darbą, N. Vyskupas peržiūrėti pavedė kun. Ignacui Kulvinskiui, tuomet Varnų Seminarijos profesoriumi buvusiam. Tas, pasergėjęs, juog vertėjas daugalyje vietų neatspėjo lenkiškojo autoriaus mislies ir žemaitiškai gerai nemokėjo, visą katekizmą gavo perdirbti. Teip pertaisius, N. Vyskupas savo kaštu liepė 1845 m. išspauzdinti 1500 egzempliorių, kuriuos paskui kunigams išpardavinėjo. Nežiurint į minavojamąjį ištaisymą, šitas katekizmas iš atžvilgio į kalbą niekam nevertas.*)

*) Esame ištyrę, juog prof. Kulvinskis šituo darbu visai neužsiėmė, bet įdavė pataisyti klierikams: Juozapui Rimkevičiui (tebegyvena Pašvitinyje, kaipo Altarista), Montvilai Eligijui ir Montvydui, kurie nė paskui kalbos dalykų neišmanė. Ko ir geisti vaikų darbo? Jonikas buvęs Gintiloš gentis; prašęs jo, idant duotų kleboniją, o nebuvęs nėkuo atsizymėjęs. Gintila dėlto ir uždavęs darba, idant būtų už ką avansuoti. Red.—

Sanrašas žymesniųjų spaudos suklydimų № 2.

Pusė	1	Atsakas Redaktorius	Atsakomasis
"	1	Rotzinger savo reikale	veikale
"	1	Fr. Freiburgo	Freiburgo
"	1	Ji jieskodamas	Jieskodamas (Čę vieta neaiški)
"	2	smagumus trumpesnis	smagumas
"	3	causa efficiens	efficiens
"	5	jie neistariu	neistaria
"	5	valią širdį valdyti	valia
"	5	Ne mūsų bus kalčia	***) Ne mūsų
"	5	darbo moteriui	motoriui
"	6	ir apie Trakų	apie
"	6	eikstėn iškilti	eikstėn
"	6	stengėmis tyčiomis	stengėmės tyčiomis
"	8	1394-1328)	(1394-1328)
"	12	II šimtm; Kr. užgimus	II šimtm., Kr.
"	12	jų vaikalais susipaž.	veikalais
"	17	apudeos	apud eos
"	17	Rugų vardo	Rugų vado
"	18	Otyty	Otyty
"	18	Apie lietuviškasis pav.	lietuviškasis
"	19	Nak-y-mont	Nar-y-mont
"	20	randame šaknis . . . nesvetimos	nesvetimas
"	21	вытєхъ Бутрымовичъ Мпкутьсь,	Вытєхъ Бутрымовичъ,
"	21	Товтко, Ясудовичъ	Товтко Ясудовичъ
"	21	Мицко, Бутовтайтисъ	Мицко Бутовтайтисъ
"	22	Stasiulis Stasėlevičъ	Stasiulis (Stasėlevičъ)
"	22	Kraceliūnas	Kraucetiūnas
"	22	varunek	varunek
"	25	Кузьма Андреяновъ	Андреевъ
"	25	фамилія прозвище	фамилія
"	25	до половини	половини
"	26	tegu atsiskleiscia	atsiskleidžia
"	26	Matulenis	Matulionis
"	26	Ulenckowicz	Wiencowicz
"	26	šaknių	šaknių
"	27	parodo mums, nori	mums nori
"	27	Theodot	Theodor
"	27	varde sodas	sodos
"	28	nedorų darbą	nedorą
"	28	Gablonskių	Jablonskių
"	29	nusuosius	musuosius
"	30	ežia dainiškoj,	dainiškeji
"	30	galvos guldo	galvas
"	32	išvisųdidž. . .	iš visųdidž.
"	32	užtektiniai	užtektiniai
"	34	išvažiavo reikalais	su reikalais
"	36	Manaševičė	Manasevičė
"	36	Kartėna	Kartena
"	37	pakliuvo gaisrui išnaik.	pakliuvo gaisrui, išnaik.
"	37	gotišką žymė	žymė
"	37	bokštas su broma; kabo	ten kabo
"	38	rupinti Seminariją	Seminarija
"	39	Franzija	Frazija
"	39	stogas klotas	klotas
"	41	viesuomet	visuomet
"	41	Karalius Aleksandra	Aleksandra
"	42	Bulą . . . išduotą nusiuntė,	išduota, nusiuntė
"	42	augštenė	augštesnė

Žinyčia.

Pusė	42	Damininkonas Žemaičių, Kal.	Damininkonas, Žemaičių Kalvarijos.
„	43	Seseris daboja	dabojo
„	43	kungu	kunigų
„	43	perdirbo ir patalpines	patalpino
„	44	gentais	gontais
„	45	s. Teresios bažnyčėlė. Kunigams Karm.	... bažnyčėlė, kunigams ...
„		[Bas.	... prigulėjusi
„	45	Krišlupas	Krištopas
„	45	pėtnyčia ... atdara	pėtnyčia ... atdara
„	47	galių	galinėių
„	49	„cimbruvka“	„cimbruvka“
„	49	Potaponas	Potapovas
„	49	ligonbučiui	ligonbučiui
„	49	Damininku bažnyčia	Damininkonų
„	50	užrašė namą Didžiosios	ant Didžiosios
„	50	sugražinti	sugražinti
„	50	brotvininkas	brostvininkas
„	54	autagonizmus	antagonizmus
„	54	ta pačią knygą	knygą
„	54	pas Mauderodę	?
„	54	moksliskai širtos	ištirtos
„	55	aiškesnė pamatai	aiškesni
„	56	mums raštas	mums nepatinka raštas
„	56	pykšta	pyksta
„	56	(ne i su brukšneliu viršuje,	... viršuje),
„	58	mylėmimės	mylėtumimės
„	59	Rätksel	Rätksel
„	59	akylas, ausykas	ausylas
„	61	šeimynotas	šeimynotas
„	62	istoriškų Lietuvių	istorikų
„	64	Zenkoviečiui	Zenkoviečiui
„	64	Siestizence	Siestrzence
„	65	nuo saviu	nuosaviu kaštu
„	66	teikis	teiksis
„	66	atiduomete	atiduotumete
„	67	mažasiąsias	mažasias
„	67	(bugnus),	(bugnus),
„	68	Zmudzka	Zmudzka
„	68	Zauševičę	Zauševičę
„	68	užimti tuo darbu	užsiimti
„	69	Rauševičę	Zauševičę
„	70	tebėra vienoje	vietoje
„	70	atsirą dantiu	atsiradantiu
„	72	negabu	negabū
„	72	funcijos	funkcijos
„	72	Illustrissimru	Illustrissimui
„	73	pataisytinių iškrypimų	pataisytinių
„	75	(przyczynas,	(przyczyna),
„	77	rinkimū pasakas	rinkime
„	77	neapsiliksiant	neatsiliksiant
„	77	rinkimui	rinkimui
„	78	pripažindami svarbumą	svarbumą
„	78	istorijų palyčiančiųjų	istorija
„	80	metraštininkas	melrastininkas
„	81	užlaikimui	užlaikymui
„	81	panasių darbų užsiimti	panasiu darbu
„	81	Lourdės	Lourdes
„	81	prisidėtų patvirtinimo	prie patvirtinimo
„	82	„parakvijų rėdamasis“ vadinti	rėdamaisiais
„	83	neimtumete per siauras	persiaurai

Pusė	83	buvo mokynima	mokynama
"	85	mometais	nometais
"	86	senovės atminiai	atminimai
"	86	sunku išreikšti	sunku išreikšti
"	87	giedotojos, kurie	giedotojai
"	88	negalime papeikti tų	nepapeikti
"	89	siauri ir vienpusiškį	vienpusiškį
"	89	pagal žinomąją, taisyklę	žinomąją taisyklę
"	89	lietuviai Čestakavon nuvykę	lietuviai, Čestakavon nuvykę,
"	91	Spirytuoso	Spirituoso
"	96	zwycajowcys	zwycajowego
		Daugalis riklių susstatymų (,) neparodyta.	

